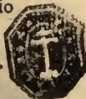
M. VALERII MARTIALIS EPIGRAMMATA. IN CÆSARIS AMPHITHEATRVM ET VENATIONES, MVLTIS LOCIS

emendata, illustratáq; commẽtario recentato & aucto

THEODORI MARCILII.

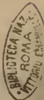
PARISIIS,

Apud BARTHOLOMEVM MACÆVM, in monte D. Hilarij, sub scuto Britanniæ.

cIɔ. Iɔ. cI

Cum Priuilegio Regis.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI HENRICO COMITI DE BOVSCHAGE ac Vestiarij regij.

AGNIFICA Poëtarum de suis rebus gloriatio semper fuit, HENRICE IOVIENSIS, Comes perillustris, sed vna eorum pollicitatio mihi certissima videri solet, cùm profitentur se fautoribus suis largiri posse nominis immortalitatem, edito in luçem & consecrato eis poëmate, quò latè longéque omnes oræ partésque terrarum quasi tubæ cantu personent, vt & viui gloria sua perfruantur, & cùm è vita discesserint, magis etiam magísque in ore vigeant, traditi hominum memoriæ sempiternæ. Nam quæ trophæa, quę statuæ & currus, quæ imagines diuturniores quàm Poëtæ versus, qui & suauitate allicere potest hominum voluntates, & retinere vtilitate? Ac mihi quidem ea de re attentius cogitanti, admirandum videtur quid sit, quod cùm igniculi quidam laudis & gloriæ in omnium animis à natura ingenerati sint, neque solùm optimo cuique sed etiā teterrimo expetenda & optabilis videatur esse memoria æternitatis; paucissimi tamen fouendis Poëtarū studijs ingredi velint breue & quasi compendiarium iter ad gloriam. At quibus modis celebritatem sermonis hominum, & immortalem memoriam aucupantur? Alius vitam sibi propagare studet, filio quasi

corporis & animi sui, vt Augustus princeps in oratione quadam posuit, imagine relicta, in qua spirare videatur ac viuere mortuus, alius villis ad cœlũ exstruendis persequitur immortalitatem, alius ad immortalem gloriam atque diuinam magistratuum gradibus adscendere nititur. Sed si vita mortuorum in memoria viuorum est posita, vt est, quàm improuidi ac negligentes sunt, quibus ab herede vno, aut lapidibus & cæmentis, aut eblanditis honoribus, expetenda esse videtur memoria immortalitatis, cùm etiam virtutibus ipsis, ac belli pacísque artibus florentissimi homines in tenebris iaceant, nisi literis ac monimentis in lucem euocentur? Ac de priuatis quidẽ in ciuitate hominibus mirari desino, si negligunt benè mereri de poëtis: vel quia singulorum opes sæpe tenues ac infirmæ sunt ad largiendũ: vel quia cùm remoti sint ab omni procuratione Reipubl. neque satis magnum eis fortuna campum dederit in quo virtus eorum excurrere cognoscíque possit, non exspectant vt poëtarum carminibus celebrentur: de principibus autem ciuitatis, quorum & amplissimæ fortunæ sunt, & oportunitates plurimæ gerendi ea quæ seculis innumerabilibus in hominum luce constitui mereantur, quid indignius quàm vilem eis poëtam esse, rerum præclarè gestarum testem locupletissimum, præconem virtutis sempiternum? Nisi fortasse infirmatus aliquis conscientia magnorum delictorum, eo ipso est auersus à poëtis, quòd intelligit ei hominum generi aculeos inesse ad pungendum, & ingenij facultatem eam, qua possint malè de re communi merentes, iustissimis sempiternæ ignominiæ notis inurere. Vnde grauissimus auctor Plato in Minoë eos quibus existimatio sua cara sit, vetat in vllius odium offen-

ſionémque poëtæ incurrere? Quid Philipus Macetum rex, ingenio regnóque iuxta clarus? Alexandro F. Dionis orat. 11. de regno, *Scis*, inquit, *irritandos non eſſe Poëtas bonos, aut eloquentes rerum ſcriptores. Domini enim hi dicendi de nobis, quæ voluerint.* Ergo & Claudius Nero, quãquam eſſet omni diritate atque immanitate teterrimus, tamen, vt à Suetonio traditum eſt, ab irritandis poëtarũ ingenijs temperauit. Sapienter enim veréque Cornelius Tacitus, *Nam contra*, inquit, *punitis ingenijs gliſcit auctoritas, neque aliud externi reges, aut qui eadem ſæuitia. vſi ſunt niſi dedecus ſibi, atque illis gloriam peperere.* Sed quantò ſatius eſſet principi culpæ alicuius adfini non ſolum à violandis poëtis abſtinere, ſed beneficijs inſuper eos ſibi obſtringere, vt etiamſi veris laudibus in vita non abundauerit, támen poëta peccatis eius artificioſi cuiuſdam ſilentij velum obtendens, virtutes autẽ coloribus ſuis & penicillo pingens, bonam ei famam poſteritatis conficeret? Qua ratione mihi adductus videri ſolet C. Cæſar, huius generis acerrĩmus exiſtimator, beneficijs potiùs cum Valerio Catullo poëta quàm odijs certare voluiſſe, quanquam vt in ſcriptis relictũ eſt à Suetonio, intelligeret verſibus eius maledicè contumelioſéq; ſcriptis, notatum ſe maculis, quæ nunquã eluerentur. Ergo principes quoquo modo in celſiſſimam illam ſedem dignitatis atque honoris adſcenderint, & ſiue cum æquitate ac iuſtitia, ſiue perfidioſè Rempubl. geſſerint, expetere nunquam poterunt inſtrumentum ad memoriæ propagationem aptius, quam ſuffragia poëtarum, qui & mortem ipſam omnia delentem, ingenio cõprimunt, & licentiam habent vt paſtores illi apud Heſiodum,

-- Ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοῖα.

Fingere quæ lateant specie circundata veri.

Parciùs ac timidiùs hæc de poëtis memorarem, Comes illustrissime, si ad imperitum aliquem aut agrestem dicerentur, sed noui splendidissimum ingenium tuum, téque his studijs nunquàm abhorrentem fuisse scio. Reduco enim sæpe, nec sine magna delectatione in memoriam id tempus, cum præclarissimę tuæ & prope diuinæ indolis admiratione suspensus, cernerem te omnibus quidem pręclarissimarum artium disciplinis deditum esse, ad poëticæ verò laudem sic natura ipsa ferri, vt magnum numerum optimorum versuum de re quauis proposita diceres pænè ex tempore. *Sed hæc prius fuêre*, nunc alio te gloriæ tuæ cursus vocauit, neque passus est in harum artium oblectatione adherescere. Vberior enim tibi seges non solum benè dicendi, sed etiam faciendi præclarè; laudísque huius quæ in familia tua nobilissima semper floruit, persequendæ facultas maior & maturior debebatur. Quam tibi nunc oblatam esse magnopere lætor, non solum quia tę tua virtute frui cupio, sed multò etiã magis quia & principi amicitiam tuã salutarem fore, & Rempub. firmissimum in te præsidiũ habituram esse certò scio. Neque enim dubito quin à rege vestiarij, vt dici solet, comitiua, rebúsque cæteris honestatus, quotidie magis magísque nullo cuiusquam hortatu, sed à te ipso de tua, & maiorum tuorum laude admonitus, ad eximiam rerum honestarum cupiditatẽ exciteris. Cùm itaque non iam scribendi poëmatis ocium, sed campum habeas in quo tua virtus excurrere possit, spero futurum, cupio quidem certè, ne desint poëtæ aliíque rerum gestarum pronunciatores, à quib⁹ tuæ laudes omni studio atque omni ingenio celebren-

tur: quibus equidem hoc iure lætandum esse video, quod rerum gestarum se narratores professis, erit materies ac silua in qua propter admirabilem copiam, vel infantissimus laudem eloquentię venari posse videatur. Conuenientérque hoc loco inuerteretur Alexãdri magni sententia, cui Achilles visus est beatus, eò quod suæ virtutis præconẽ inuenisset Homerum, retro enim contráque felices illi potius quibus contigerit in tuis ac familiæ tuæ laudibus in orbis terræ memoriã sempiternã spargendis ac disseminandis versari. Ego si abundantia ingenij præstarem, studiísq; humanitatis circũfluerem, cæterísque rebus instructus ac paratus essem quæ perscribere aliquid variè copioséque instituenti necessarię sunt, pugnarẽ ac eniterer Iouiensis familiæ rebus gestis dare testimoniũ laudis æternum, sed aliũ illæ præconẽ, aliam in scribendo virtutem & copiam desiderant; nec vulgari aliquo & obsoleto, sed accurato exquisitóque, ac bonis artibus instituto genere orationis exsequendæ sunt, vt rerum ipsarum splendor & dignitas verbis retineatur. Ne tamen voluntas mihi potiùs quàm facultas deesse videretur, quòd potui Valerij Martialis poëtæ ingeniosissimi epigrammata, quibus amphitheatrum Titi Vespasiani, editæ'que in eodem à Domitiano fratre venationes, traditæ sunt immortalitati, à mendis repurgare, ac planiora facere institui, vt quoniam poëtę munus altius quiddam est, quam quò nos humi strati suspicere possimus, interpretandis saltem huius poëtę scriptis, particeps fierem illius diuinitatis, de qua vir sapientissimus Plato posuit in Ione. Poetas à Musis diuino quodam spiritu adflari, à poetis autem eadem vi excitari interpretes; perinde vt magnes lapis ad se anulum

ferreum allicit ac trahit, à quo pari efficacitate alij arripiuntur atque alij, quibus inter se aptis & nexis, catenę species ac similitudo quædam exprimatur.

Offero igitur hoc tibi mearum vigiliarum munus, Henrice Ioiensis Comes illustrissime, ídque tibi vel Martialis poetæ causa cuius ingenio delectari potes, vel mea qui tuę dignitati faueo, sine vlla diligentiori commendatione placiturum esse non diffido.

Et quoniã ad te hæc ita scribuntur, vt etiam in aliorũ manus sint vẽtura, dicendũ est paucis quod in hũc locũ reseruaui, & tacitæ quorundã admirationi occurrendũ, quib⁹ alienũ ab interpretis officio videbitur, quod interpretationis lucẽ perpaucis tãtũ epigrãmatis adferre volui, ac nõ explicare opus totũ, vt omnibus elegantissimi poetę scriptis sub vno quasi adspectu positis, vberior ex eis fructus caperetur. Ego verò ita facere conatus essẽ, si vel ita fieri oportere vidissẽ, vel frõtẽ perfricare, ac meũ in scribendo pudorẽ dimittere potuissem. Verùm & hoc epigrãmatum quasi corpus quoddam est, quod vel poeta ipse vel senatus criticorum seiunxit à cæteris: & in libris huius poetæ reliquis multa sũt, reseruãda iis qui fremunt ex Martiale aut Petronio fieri verueces sectarios.

Ad te nunc animũ refero Comes illustrissime, quẽ si hæc minuta παρεσφώπησις delectauerit, etsi nũquam aliorum de me iudicia contẽsi, tamẽ si nostrum hoc qualecunque munus adspernentur ac respuant, tuo suffragio contentus, fructũ mihi videbor diligẽtiæ meę vberrimũ cepisse. Vale. Lutetiæ, XV. Cal. Ian. CIↃ.IↃ. XXCIII.

Illustriss. tuæ dignitati deuinctissimus,

THEODORVS MARCILIVS.

LECTORI MEO S. D. THEODORVS MARCILIVS.

Dolescentiæ limine ipso cum Lutetiam Parisiorum venissem, specimen daturus ingenij, epigrammata quæ Valerius Martialis in Domitiani Amphitheatrum scripsit, interpretari ausus sum, vestigia priscorum in his populi voluptatibus rituum persequens, quorum Poëta hic plenissimus. Partum illum iuuenalis ingenij pro nato simul & denato deinde semper habui, neque dignum qui tolleretur vnquam putaui. Sed vt in comœdijs expositi, postmodo etiã viuere & vigere deprehenduntur: sic præter spem, commentario huic libello vita vitalis fuit. Ergo *& vt comici patres solent qualem qualem agnoui, familiaque & agnationi suæ restitui: togula etiam recentata vestiui, & curaui pro re nostra nitidiusculè. Hoc eò magis quod misellus in illa ipsa quasi orbitate, qui insultarent reperit, quos refellit hæc iam tertia editio, sed sine felle, sine conuicio & carinatione,* leniter, dictis bonis. *Disputare & de literis* συζητεῖν *solens ego, non* mersare maledictis, *aut* quáuis adspergere, *&* πλύνειν. *Alijs hæc laurea esto, conuicia* plenis intorquere soracis *acria, multa, mala, quorum.* Plaut. prol. Amph. Attius. Horat. Sat. iv. lib. I.

Οὐδ' ἂν νηῦς ἑκατόζυγος ἄχθος ἄροιτο. Neque centiremis onus capiat. Iliade xx.

plura

Quàm audiuit vnquam Clinia ex Demetrio Plaut. Bacch. dib.

Odio mihi & diuidiæ semper fuit etiam alios cum audirē si forte ἰαμβίζειν, & mimicè vitam moresque alienos tagere, cùm φωνομαχία tantùm critica, & caprinum prælium exspectaretur. Nam quæ insipientior sapientia quàm literas & humanitatem professos scurrilibus velitari maledictis, &

Ioann. Sareb. Vigilius martyr. T.Liuius lib. XLII.

funestum ducere contentionis funem, orbemque *illum petulantis linguæ & stili* circum agere? *An hæc Musarū sacra constare aliter non possunt obsecro? aut aliter disputationis serram reciprocare non est, quàm si ad maledicta confugiens, delires, de ratione ὥσπερ ἀπ' ὄνου καταπεσών; Apage*

Ioann. Cassian. Optat. Milem.

literas, si ventilare veritatem *volenti*, de fonte leuitatis maledicta refundunt. *Ego si cuius famam verbulo vno aut apice læsi vnquam, & non viceuersa quibus scirem ac possem, sartam tectámque habui, aut si legem illam migraui quæ sapienter apud comicum a Baccho vatibus posita est,*

Aristoph. Vespis.

ἔλεγχ' ἐλέγχου, *indicinam facito aliquis, & arguito, iam nunc paratos inueniet, calumniæ reum illum aliquem agere peragere, vt frons ei ferrea conuulneretur, si hodieq; ex vetere Quiritium lege formula siue actio detur. Vltro à me illā veteris Comœdiæ* pudendam & puniendam, *pessimam*

Minut. Fel. Pestimus. λοιδορίαις Flor. I.

pestimámque licentiam, siue literata scriptáque illa, siue vocalis. Inquit L. Apuleius. Barbarè alios insectari audientium contumelia est. *addo ego,* & legentium. *Rationem Apuleius subnectit elegantem.* An non, *inquit,* summam contumeliam vobis imponit, qui vos arbitratur maledictis, optimi cuiusque gaudere? vobis, *quà auditores, quà lectores. At honestissimus de literis*

D. Augustin.

controuersandi campus est, vbi res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. *in hunc si quis vocauerit*

— quisqui' fiet, cuiati' fuat Ennius annali IIX.

Suaue mihi *est, erit*, venire, *Petronij verbum audis*, & ne diutius amico illi absentiuus sim, omnes mihi alíus modi ex literis voluptates negare. *Quidni autem amicum illum mihi talem, non aduersarium dixero? In Mercurij caduceo dracones duo acriter mutua se intuentes, quod* τῆς διαλεκτικῆς τὸ σύνθημα, *tessera dialecticæ & disputationis: sed ijdem & nodo quasi federis amicitiaque vincti & impliciti sunt: sic in musico certamine, obtutu mentis acri opus & alterno: ira odio transuersim agi nefas. De literis certaturi, vt* Iamblich. epist. ad Dexippum.

Lusuri nummis, animos quoque ponere debent.

Qui si vt claudi ad equum, ad mimica & scurrarum de triuijs maledicta confugerint, ex me quidem Plautinum verbum, præterea nihil audient, Patruo sc. vn.

Isti est thesaurus stultis in lingua situs, Isti pro istic.

Vt quæstui habeant, malè loqui melioribus.

Quin & perstiterint si forte, nec hilum offendar magis, quàm equus canum adlatratibus: quos audit, contemnit. Benè sapientérque meo quidem animo L. Seneca. Æquo animo audienda sunt imperitorum conuicia, ad honesta vadenti contemnendus est iste contemtus. *Nā quid melius? anne ringi & hirrire cōtra incipere? Asinus in via te prætereuntē, luto adspersit forte an: tu in illum de cœno aliquid regeres, an te abstergebis? Qui minus feras illos* μώμοις τοῖς ἀμώμοις προσάπτειν ἐθέλοντας; qui culpare, inculpabiles student? *Mihi quidem hercle non tam* inquinatæ manus ludere *vt digner* luto: *& quàm arietare caput, cum aliquo sincipite nesapo, mentémque cum alius amentia com-* Epist. xxxvi. Herenn. Phil. lib. de mutat. nominum. Plaut. Milite Sc. iv.

mittere incipiam, Bionis Boristhenitæ consilio vti præoptem, & opico meo conuiciatori versus Homeri occentare mellitißimos.

Ξεῖν' ἐπεὶ οὔτε κακῷ, οὔτ' ἄφρονι φωτὶ ἔοικας,
Οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε. θεοὶ νύ τοι ὄλβια δοῖεν.

Hi mea latinitate sic tinniunt.

Hoſpes, nam malus aut fatuus non eſſe videris,
Viue, vale: ſempérque beent Di te omine læto.

Quo & te lector amice, omine tam læto nunc prosequor desinens, simul & quasi manum de tabula tollo, respectansq; obiter tamen, quasi lineolam superduco. Mihi doctoris cælestis exemplar illud scriptum in animo esse, Qui cum malediceretur non maledicebat. *A quo nullius me vnquã animus infrunitus, & lingua infrenis deducet. Hoc meus* Petri. 11.

Sperat quidem animus, quò eueniat Dei in manu eſt. Plaut. Bacchid. Sc. Iamdudũ.

Lutetiæ Parisiorum. IIX. Id. Nouemb. cIↃ. IↃC.

AD
M. VALERII MARTIALIS COQVI EPIGRAMMATA

In Amphitheatrum & Venationes Cæsaris Domitiani.

INSCRIPTIO quidem huius libri peruagata est; In Amphitheatrum Cęsaris, nempe, Domitiani. Sed Epigrammata quidem pænè omnia conscripta sunt de venationibus ijs, quas Domitianus in Amphitheatro edidit, nō de Amphitheatro. Itaque spectaculorum liber dicitur à nōnullis, sed ea inscriptio latiùs patet, quàm libri materies. Iratâ criticâ, voluère aliqui omnia huius libelli Epigrāmata à Domitiano ad Titi spectacula trāsferre, Amphitheatri c.vij. sed planè omnia Domitianum spectāt, vt patet Epig. vj. xv. xxiij. xxiix. &c. Hinc & Epig. iij. dixit. *in vrbe tua.* nēpe, à te restituta post incendium, Epigr. vij. lib. v.

Amphitheatrū hoc Fl. Vespasianus cōstruxit iij. regione vrbis. P. Victor. Titus deinde Vespasiani F. dedicauit; Domitianus Titi frater, in eo plurimas edidit venationes. Sueton. Vespas. c. ix. Tito c. vij. Domit. c. iiij. Dio in Tito. Cassiodorus tamen epist. xlij. lib. v. Amphitheatri substructionem Tito F. Vespasiani attribuit. Nam (vt hoc quasi in transcursu dicamus) sic in Cassiodoro distinguendi sunt libri, vt duo sint variarum formularum; cæteri variarum epist. Itaque distinguuntur in vetere M.S. Aurelius autem Victor in Tito, Amphitheatri opus à Tito perfectum fuisse ait. At verò Eutropius lib. vij. Amphitheatrum à Tito perfectum & dedicatum fuisse ait. *Hic*, inquit, *Romæ Amphitheatrum ædificauit, & quinque millia ferarum in dedicatione eius occidit*, Quod ijsdem verbis adnotatum est in Chronicis Eusebij & Cassiodori. Martialis tamē ædificati Amphitheatri laudem transfert in Domitianū. Etsi Domicius Calderinus hoc Epigramma pertinere ad fratrem Domitiani Titum putauit. Frustra ille. Sed quoniam hęc de Amphitheatro inscriptio est, de nomine Theatri atq; Amphitheatri, duco altiores paulisper lineas.

DE NOMINE THEATRI ET AMPHITHEATRI.

HEATRVM à Cassiodoro, Visorium Latinè dicitur; à Seruio in lib. v. Æneid. Spectaculum: sic Plaut. Milite *Spectacula ibi ruunt.* Sic & Cornel. Fronto. Theatrum enim à verbo θεᾶσθαι quod est Spectare. Etsi à nomine θεὸς dictum existimauit Plutar. in libro de Musica.

Sed quare Theatrum à videndo magis, quam ἀκροατήριον ab audiendo? Fortasse quia cùm quatuor ludorum genera sint, Gladiatores, Circenses, Venatio, Scænici, tria propriè ad oculorum adspectum pertinent: Scænici soli ad aures. Quanquam in his etiam ipsis Theatri nomen rectè vsurpari, ex Donati verbis planum est, in prologum Hecuræ. *Ideo*, inquit, *Theatrum, ideo spectatores, ideo actores, quia maior pars in gestu est, quàm in verbis.* Aliam rationem adfert Cæsar Scaliger c. xxj. lib. j. Poëticæ, nempe, Bonis temporibus corporum certamina tantum spectari solita, non autem ingeniorum. Dio tamen Chrysostomus orat. xxxij. Theatrum esse ait populi auditorium. Δήμου γὰρ ἐστὶν ἀκοὴ τὸ θέατρον. id est. Populi enim auditus theatrum est. Sed aliorsum hoc trahi pote, scilicet, non vt in theatro ludi, sed conciones.

Theatrum Græcanico ritu, non spectandi solùm, sed & concionandi locus. Itaq; & Menander c. iv. lib. xj. Partit Epideicticar. ἐρῶ, inquit, κατὰ μέσον θεάτρων. Rectè scripseris, ἐρῶ κατὰ μέσον θέατρον, *Dicam in medio theatro.* Interpres malè. *Dicam in medio spectantium.* Menander idem c. v. θέατρα λόγων *Theatra concionum.* Vitruuius c. v. lib. vij. *Trallibus*, inquit, *minusculum theatrum, quod* ἐκκλησιαστήριον *apud eos vocitatur, &c.* Tangitur hic ritus Græciensis & à Cicerone pro Valerio. Idem & Romæ in theatro Pompeij ritus aliquandiu, vt Dio Nicæus obseruat, lib. xxxix. Idem & in Prouincijs, vt Lemouici Galliæ. Aurelianus in vita D. Martialis. *Sanctus*, inquit, *Martialis cum discipulis suis perrexit ad theatrum, prædicare Euãgelium regni.* Sic. L. Apuleij Floridæ in Theatro Carthaginiensi.

Amphitheatrũ quasi ἀμφὶ θέατρον, quia omni ex parte subsellijs clusum absque scæna. Sic enim Dio lib. xliij. agens de Cæsare Θέατρόν τι κυνηγετικὸν ἰκρίωσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον, ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας ἄνευ σκηνῆς ἔχειν, προσερρήθη. Itaque Ouid. lib. 2. de mut. form.

——Structoque vtrinque theatro
Ut matutina ceruus periturus arena.

Et Cassiodorus ep. xlij. lib. v. Theatrum hemisphærium, id est, orbem dimidiatum esse ait: Amphitheatrum verò conflatum ex duobus theatris. Rectè quidem Cassiodorus, si quidem oblonga specie Amphitheatrum fuisse intel-

ligamus, non planè rotunda. Eaque amphitheatri figura, quò esset accommodatius ad gladiatores & venationes. Patet Cassiodori loco antedicto: A specie illa & noui Romani pro amphitheatro *Phialam* dixêre, vt Cedrinus in Iustiniano Pogonati F. Eutrop. lib. xix. in Iustiniano.

Ac principiò quidem à C. Cæsare, iterũ dictatore Amphitheatrũ ligneũ exstructũ fuisse, auctor Dio lib. xliij. Primus verò Statilius Taurus, Augusto IV. Cos. Amphitheatrum excitauit in campo Martio lapideũ, idque venationibus editis consecrauit. Dio lib. li. Post & Nero ligneum exstruxit. Sueton. Nerone c. xij. C. Tacitus annal. xiij. & historiar. ij. Victor in Nerone.

Et quoniam hæc de venationibus Domitiani scripta Epigrammata sunt, de venatione paucis, repetita vetustatis memoria dicere pergo.

DE VENATIONE.

In theatro ludi scenici edebantur: in amphitheatro gladiatores ac venatorij. Quocirca theatrum Veneri sacrum fuit; amphitheatrum verò Marti. Saluianus Massiliensis, lib. vj. de Prouid. & Tertull. c. vj. lib. de spectaculis. Lactan. autem c. xx. lib. vj. *Venationes*, inquit, *Saturno primitus fuisse attributas*. Qui locus homini polito in Saturnalib. c. v. lib. i. cũ verbis Saluiani pugnare visus: sed caprinum illud prælium. Nam etsi venationes, & gladiatores ludi Saturno sacri, amphitheatri quidem locus ipse nihilominus Marti consecratus: perinde vt ludi scenici Libero sacri fuerunt, vt est apud Lactantium loco citato; at verò theatrum ipsum Veneri sacrum fuisse negari non potest.

Venationes Saturno primitus attributas fuisse refert Lactantius c. xx. lib. vj. Saluianus verò Massiliensis lib. vj. in arenis coli ait Martem; quoniã scilicet ludi quidem ipsi, nempe venationes, ac gladiatorij Saturno sacri, amphitheatrum autẽ sacrum Marti. Nam venationes antequàm repertũ esset amphitheatrum, edebantur in circo: dico ad Epigram. xx. Sic ludi scænici etiã Romæ vsitati, priusquàm theatrum Veneri dedicatũ fuisset à Cn. Pompeio. Tertull. c. vj. lib. de Spectaculis. *Itáque tametsi theatrum propriè sacrarium esset Veneris, tamen etiam Liberi domum fuisse* inquit Tertullianus loco citato. Cereri verò etiam in theatro locum fuisse declarat Cæcilius Cyprianus ep. ciij. qui scænicos inquit ludos sacros fuisse Libero & Cereri. Etiam Apollo, Musæ, Minerua, Mercurius in theatro præfecti themelicis, siue, vt inquit Tertull. c. vij. lib. de Spectac. *ijs quæ voce, modis, & organis transiguntur*.

Saturno autem primitùs sacrum munus vtrúmque nempe, venatio & gladiatores; quia is Deus apud Romanos antiquissimus. Legendus Tertull. c. xj. Apologetici aduersus gentes. Prudentius lib. j. aduersus Symmachum.

Sed alia dubietas, eccilla de Prudentii verbis lib. j. contra Symmachum, qui munus gladiatorium Diti sacrum esse ait:

Respice terrifici scelerata sacraria Ditis:
Cui cadit infausta fusus gladiator arena, &c.

Nec tamen responderim vt nonnulli, Ditem & Saturnum eiusdem esse Dei numen; sed munus idem etiam alia ratione Diti sacrum esse, quia sanguine gladiatorum profuso placabantur Dij manes; qua de re idem planè Tertullianus c. x. lib. De spectaculis. Ad summam itaque dixeris Saturno vt antiquissimo Deorum, munus sacrum fuisse primitùs: Diti eadem, quia munera Deorum manium; Marti postmodo munus gladiatoriũ; Dianæ venationem attribui cœptam, cum ab exequiis ad honores viuentium, scilicet magistratus, editiones translatæ sunt. Legendus Tertull. c. x. lib. De Spectaculis.

Dicitur autem à Cicerone *venatio*, vt ep. i. lib. vij. ad famil. Suet. Cæsaris c. xxxix. & passim. Gellio c. xiiij. lib. v. Trebellio Pollione in Gallienis, *venatio ludicra*. Θεάτρου κυνηγία & θεάτρου κυνηγέσια Nouel. c v. & τὰ κυνήγια. Socrati Eccles. histor. c. xxij. lib. vij. Lampridio *venatus*, in Maximo & Balbino. Martiali ep. c v. lib. i. Vlpiano *ludus venatorius* l. viij. De pœnis. L. Seneca ep. lxxj. *Ludus bestiariorum*. Cassiodoro, *Ludus crudelis*, ep. xlij. lib. v. Sed ludi nomen propriè ad exercitationem pertinet. De qua Auidius Cassius; qui, vt est apud Vulcat. Gallicanum, dicere solitus, *Miserum esse cum exerceantur athleta, venatores, & gladiatores; non exerceri milites.* Sic Tertylliani Apologet. c. xxxv, *Schola bestiariorum.*

Dicta autem venatio amphitheatrica, à similitudine venationis vulgaris; vt planum ex Lampridio, qui refert Alexandrum Seuerum dicere solitum, *Venatores, & scenicos, & aurigas sic alendos quasi seruos nostros, aut venatores, aut muliones, aut voluptarios.*

Venationis ludicræ genus duplex: Vnum pugnæ; in amphitheatro edi solitæ: alterum direptionis quæ fiebat in Circo. Prius illud genus antiquius est, eoque pertinent hæc Epigrammata Martialis; alterum recentius, & primitùs, opinor, à Gordianis, ac Probo vsurpatum. Venationis hoc genus quale fuerit, Fl. Vopiscus exprimit in vita Probi. *Venationem in Circo,* inquit, *amplissimam dedit, ita vt populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale. Arbores valida per milites radicitus vulsa, conuexis longè latéque trabibus adfixa sunt, terra deinde superiecta, totusque circus ad silua consitus speciem, gratia noui viroris effronduit. Immissi deinde per omnes aditus struthiones mille, mille cerui, mille apri, mille dama, ibices, oues, fera, & catera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt vel inueniri. Immissi deinde populares. Rapuit quisque quod voluit.* Neque dissimilis venatio apud Iulium Capitolinum in Gordianis.

Hæc ista species venationis πάγκαρπον nouis Romanis, vt Nouel. c v. c. i. Plebeia ibi scriptura est παγκράτιον. Sed bene alij libri πάγκαρπον. Censet legis Romanæ summus interpres in Nouellarum expositione, πάγκαρπον siluam illã Circensem vocari ex varietate arborum, & D. Augustinum testẽ laudat qui c. xxiij. aduersus Secundinum scripserit, *Pancarpum ludicrum muneri-*

bus edi propter omnium generum quæ inerant herbas, &c. Sed locus ille D. Augustini totus relegendus est. *Nisi fortè non quidem castè tangere humani corporis membrum, sed pudet narare per Deum tam turpiter vinctum, tanta illic deformitate captum. Nomine pancarpi, qui in ludicris muneribus edi solet, propter omnium generum quæ inerant bestias exagitatis arcam Noë, quæ per omne genus animalium, futuram ex omnibus gentibus figurabat Ecclesiam, &c.* Sic verba illa D. Augustini rectè sana erunt, quæ hodiéque in libris omnibus accepta pessimè.

Vt & illo ipso capite locus qui sequitur, *Itaq; ille non pancarpus, sed planè compartus factus est, qui omni feritate discerptus est.* Mendi quidem locus hîc manifestarius. Frustra conati eluere maculam illam nuperi operum D. Augustini editores. Relegunt nempe, *concerptus*, aut, *pancarpus*. Neutrum facit. Manus D. Augustini fuit pancartus, à πᾶν & χείρεσθαι, πάγχειρος, *omnino discerptus*, siue vt ille ipse sanctissimus pater interpres sibi est, *omni feritate discerptus*. Eleganti lusit paragrámate, apicis vnius versi πάγκαρπος, πάγχαρτος pancarpus, & pancartus.

Bene Ioannes Cassianus c. xiv. Collat. v. Pancarpū dictum ostēdit à varietate bestiarum, quæ in silua eiusmodi: *Vt, inquit, fieri solet ab his qui corā regibus mundi huius omnigenis congredi bestijs, præmiorum contemplatione consueuerunt, quod spectaculi genus vulgo Pancarpum nuncupatur. Hi, inquam, feras quascunque fortiores robore, vel feritatis rabie conspexerint diriores, aduersus eas primæ congressionis certamen adripiunt, quibus exstinctis, reliquas quæ minus terribiles, minusque vehementes sunt, exitu faciliore prosternunt.*

Iam verò illud quoque discrimen venationum obseruari potest. Eas fuisse vel hominum & ferarum, idque duobus modis. Nam vel cum feris depugnabant armati venabulo, aut telis, vt Epigrammate huius libri xij. xv. xxiij. vel inermes, vt Cassiodor. ep. xlij. lib. v. aut etiam deligati ad stipitem aliqui, vt Epig. vij. viij. xxj. Quos Fl. Vopiscus in Aureliano vocauit *ad stipitem surrectos homines.* Sueton. in Nerone c. xxix. *ad stipitem deligatos.* Xiphilin. in Nerone σταυροῖς προσδεδεμένοις, iique obijci bestiis dicebantur, quod Polybio lib. i. est παραβάλλειν τοῖς θηρίοις. Dioni lib. lviij. τοῖς θηρίοις ἐκκαλύψαι διδόναι. Copiosè hoc V. C. Petrus Faber in Semestribus c. xj. lib. ij. Neq; sēper tamē ad stipitē illi. Dico ad Epigr. xxij. Vel feræ inter se pugnabāt vt Epigr. ix. xviij. xix. xxij. Quod genus impropriè dixeris licet, venationem.

In venationibus verò amphitheatri, cum bestiis depugnare soliti, primùm quidem ac propriè ij qui serui essent pœnæ, & damnati ad bestias. Eoque dicti *bestiarij*, vt à Cic. pro Sextio, in Vatin. & ad Q. Fratr. lib. ii. à L. Seneca ep. lxx. & c. xix. lib. ii. de benefic. Tertulliano Apologet. c. xlii. Atque idem c. x. lib. de Spect. dixit, *Damnatos in ludum, & Harenarios*, quemadmodum & Symmach. ep. lvii. lib. v. Sic *Harenaria fera.* Ammiani Marcell. lib. xxix. Græci θηριομάχους vocant, vt in Glossem. Græc. θηριομάχος Bestiarius. Socrati Eccl. histor. c. xxii. lib. vii. sunt παράβολοι, quasi teme-

rarij & audaces. ijdem παραβαλλόμενοι. Hesych. παραβαλλόμενος, ἐναποκινδυνεύων, ὅ ἐστι παράβολος μαχόμενος. Rectiùs. ὅ ἐστι παραβόλως μαχόμενος. Non vt alii tentauêre. θηρίοις μαχόμενος Bene Claudianus Latinè *Audaces* vocauit, in Panegyrico de Manlij Theodori Consulatu.

Audaces legat ipsa viros, qui colla ferarum
Arte ligent, certoque premant venabula nisu.

Hinc fortasse Parabolani l. xviii. C. de episcop. & cler. l. xlii. & seq. C. eod. quòd essét Parabolis audacia similes. quia cum periculo curarent ægrotos si lues publica siue contagio esset. Tangit bestiariorum audaciam Nouella cv. θηρίοις, inquit, προσμαχομένους ἀνθρώπους, καὶ εὐδοκιμοῦντας τῇ τόλμῃ. *Cum bestijs depugnantes homines, & nobiles audacia &c.* Dicti Bestiarij, & *Contifices.* Glossæ *Contifices* παράβολοι. Fl. Vopiscus in Probo *Contificijs interimere feras.* Contifices illi bestiarii, quia periti cõtis feras interficere. Hinc & *Cõfectores* dicti, vt Suetonii Augusto c. xliii. Sic κομφέκτορα dixit Eusebius Eccl. histor. c. xvi. lib. iv. Aliqui Bestiarios propriè & χαλκοπλομένους dici putant à Dione lib. lx. Sed latiùs χαλκωπλομένων nomen patet.

Deinde verò pugnarunt quoque cum bestiis qui bello capti essent, vt Tertull. c. x. lib. de spectac. Dion. lib. xliii. ἐμάχοντο δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσιν οἵ τε αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ θάνατον ὠφληκότες. Eius autem generis bestiarii Germani de quibus Seneca ep. lxxi. neque dissimiles gladiatores Saxones apud Symmach. ep. xlvi. lib. ii.

Sed cùm fortasse non suppeteret copia, eorum qui damnati ad bestias, aut qui in bello capti, alii emebantur aut conducebantur. Cassiodor. ep. xlii. lib. v. Vlpianus l. i. ad S. C. Tertull. *Qui operas suas vt cum bestijs pugnaret, locauit.* Et arbitrati aliqui, hos tantùm dici propriè bestiarios.

Ad extremum ita Romani venationibus delectati, vt sponte liberi homines cũ bestiis dimicaturi se offerrent; neque plebeii tantùm, sed & equites, viri prætorii, senatores, quodq; miremur magis, etiam mulieres. Legendus Dio lib. xliii. & liiii. Infra dicendum hoc pleniùs, Epigr. vi.

Interdum & ipse muneris editor cum bestiis pugnauit, vt Prætor P. Seruilius, Dionis lib. liii. Idémque sic de Nerone. Hinc venatorius habitus Taciti Imperatoris apud Vopiscum in vita Floriani. nõ quia ipse pugnauerit, sed quia sic mos faciendi vt editores in venationibus suis habitu præsiderent venatorio. Habitus ille venatorius cincti. Vnde venator nudus Iuuenali Sat. iv.

—*Albana nudus arena Venator.*

Hi omnes communi nomine venatores. Venandi hanc cupiditatẽ carpit Cæcilius Cyprianus ep. i. ad Donatum. *Quid illud oro te, quale est, vbi se feris obijciunt, quos nemo damnauit ad bestias; ætate integra, honesta satis forma, veste pretiosa, viuentes in vltroneum funus ornantur. Malis suis miseri etiam gloriantur. Pugnant ad bestias, non crimine, sed furore. Spectant filios suos patres: frater in cauea & soror præ-*

ſto eſt, & ſpectaculi licet pretium, largior muneris apparatus amplificet, vt mœroribus ſuis mater interſit.

Duplex autem ratio cum feris confligendi. Pugnabant enim vel de ſuperiore loco, ſiue ἄνωθεν, vt eſt apud Xiphil. in Nerone; vel ex æquo ſiue plano; Quod Herodian. Commodo dixit ἐξ ἀντιστάσεως. Καὶ θηρίων ἐξ ἀντιστάσεως μάχας ἐπαιδεύετο. Sic *apros excipere, contra leonē ſtare*, ait Spart. in Caracallo. Ac de ſuperiore quidem loco iaculandi peritiā oſtentabant, expertes periculi, vt Tiridates apud Xiphilin. in Nerone. ἐτόξευσεν ὁ Τηριδάτης ἄνωθεν ἐκ τῆς ἕδρας θηρία. Et Commodus, de quo ſic Herodian. τῷ δὲ Κομμόδῳ περίδρομος κύκλῳ κατεσκεύαστο, ὡς μὴ συστάδην τοῖς θηρίοις μαχόμενος κινδυνεύοι. ἄνωθεν δὲ καὶ ἐξ ἀσφαλοῦς ἀκοντίζων, εὐτοξίας μᾶλλον, ἢ ἀνδρείας παρέχοιτο δεῖξιν. Circuitus enim quidam erat ſupernè in Amphitheatro, ex quo tela conijciebantur, cumque Herodian. in Commodo περίδρομον vocanit; Xiphilin. in Commodo περιβόλιον τῆς κρηπῖδος.

Duplex verò animantium genus in venationibus. nempe θηρία, id eſt, feræ: & βοτὰ, id eſt, vt Vopiſcus cōuertit in Probo, *Herbatica animalia*. Sic Dio lib. li. oppoſuit θηρία & βοτά. Xiphilin. autem in Caracallo etiam ἵππους & βοτά. Sunt autē θηρία, vt leones, pantheræ, & cætera quæ ζῶα γενναῖα, id eſt, *animantia generoſa* vocauit Herod. in Comm. βοτὰ verò, nuc *herbatica*, vt cerui, capreæ, & id genus.

Erant autem eæ quæ dabantur in venatione animantes, in cauea concluſæ, quam Græci Δεξαμενὴν vocant. Xiphilinus in Seuero. Statius lib. ii. Silu.

—Stat cardine aperto

Infelix cauea. Cardine, id, eſt. porta. Plaut. Perſa

Faceres, quod partim faciunt argentarij:
Vbi quid credideris, citius ex templo à foro
Fugiunt, quàm ex porta ludis cùm emiſſus eſt lepus.

Cornificius ad Herenn. lib. iv. *Statim ſicut è cauea leo emiſſus.* Ex eaque cauea emittebantur in Amphitheatri caueam, Symmachus ep. xij. lib. iiij. & Ammian. Marcellinus, qui *Amphitheatralem circulum*, & *Amphitheatralem caueam* vocauit, vt lib. xxxj. *centū leones in Amphitheatrali circulo ſimul emiſſos.* Et lib. xxix. *In amphitheatrali cauea cum adſuturus ſpectaculis introiret. Mediam arenam* ipſe nominat poſteriùs, Epigr. xvj.

Emittebantur autem vel ſimul, quod vna miſſione exhibere dixit Vopiſcus in Probo. & Iul. Capitolin. in M. Antonino: aut ſingulæ, vt Caſſiod. ep. xlij. lib. v. Trebell. Poll. in Gallien. Sueton. Tiberij c. lxxij. & alios paſſim.

Iam verò quemadmodum inermes cum beſtiis depugnauerint, copioſè depingit Caſſiodorus loco citato. Et Prudentius Hamartigenia. Eò pertinet nomen τοιχοβάτου, de quo Fl. Vopiſcus in Carino. *Exhibuit & Toichobaten qui per parietem vrſo eluſo cucurrit.* Cum leonibus etiam ſine armis dimicandi ratio qualis & vnde fluxerit, Plinius docet, c. xvj. lib. viij.

AD EPIG. I.

BARBARA] Inductione docet, omnib. orbis terrarum spectaculis, Amphitheatrum hoc iure anteponi. Prima laus amphitheatri, Miraculum.

Memphis] Huic enim proximæ pyramides. Legend. Plin. c. xii. lib. xxxvi. Propriè autem, barbara Memphis sileat: Neque enim barbarorum est loqui. Itaque barbari ἀντὶ τοῦ ἄφωνοι, id est, pro mutis. Interpr. Aristoph. in aues. Suidas in βαρβάρους. Dictum argutum huius Coqui, fere vt argutatus Euripidi Philoctetes Tullii iii. de orat. *Turpe sibi esse tacere, barbarus autem loqui.* Minus rectè alii *barbara miracula* intellexere.

Sileat] Respicit fortean ad Echonem pyramidum, vt si diceret, Sile Memphis, quamquam & ipsæ pyramides tuæ loquuntur. Plutarc. c. xx. lib. iiii. de Philos. decret. Nempe pro voce vna ex pyramidibus alias quatuor, aut quinque reddi. ἐν γοῦν ταῖς κατ' Αἴγυπτον πυραμίσιν, ἔνδον φωνὴ μία ῥηγνυμένη τέτταρας, ἢ καὶ πέντε ἤχους ἀπεργάζεται.

. *Pyramidum*] De Pyramidib. Herodot. lib. ii. Aristot. c. xi. lib. v. de Republ. Diodor. lib. i. Strabo lib. xvii. Plin. cap. xii. lib. xxxvi. Solin. c. xxxv. Propert. el. i. lib. iii. Seru. in xi. Æn. Ioseph. lib. ii. Origin. Iudaic. Zonaras lib. i. Amm. Marcellin. lib. xxii. Auctor. Etymol. qui has fuisse ait ὡρεῖα τοῦ Ἰωσήφ, horrea Iosephi. Itaque dictas Pyramides παρὰ τὸ πυρὸν à *tritico*. Aliter Ammian. loco prædicto.

Miracula] Vt Epigr. xxxvi. lib. iix. *Regia Pyramidum Cæsar, miracula*—— Plinius c. xii. lib. xxxvi. *Hæc sunt Pyramidum miracula*. Pyramides nempe inter septem orbis terræ miracula. Sic enim Plin. ca. v. lib. xxxvi. & Valer. c. vi. lib. iiii. *Septem miracula*. Cassiod. formula xv. lib. ii. *Septem fabricarum in terris miracula*. Græcis τὰ ἑπτὰ θεάματα. Strabo lib. x. xvi. xvii. Plutar. lib. de animal. sollert. Sic latinè Vitruuius in proœmio lib. vii. *Septem spectacula*. Diodorus verò etiam τὰ ἑπτὰ τὰ ἐπιφανέστατα ἔργα. lib. i. & ii.

Nec] Altera amphiteatri laus, τὸ ἐργῶδες siue operositas. Admonet Geographus duas tantùm Pyramides in miraculis esse.

Assiduus labor] vt Antipater c. liiii. lib. i. Antholog.

Καὶ μέγαν αἰπεινῶν Πυραμίδων χάματον. hoc est,

Et qui aeriarum ingens Pyramidum labor est.

Assiduus autem labor, vel frequens, vel longus in Babylone operibus exornanda. Herodot. lib. xi. Marcellin. lib. xxiii. Sic Propert. el. i. lib. iii. Non placet interpretatio quæ in Aduersar. c. xi. lib. xvii. Minus Andreæ Alciati ad tres posteriores Codicis libros critica, rescribens, Assyrius labor. A multis nempe Assyriorum regibus condita Babylon paullatim, vt bene Herodotus, lib. xi. iniuriáque Stephanus Herodotum reprehendit, quasi qui à Semiramide sola exstructam dixerit. At Ammian. Marcellin.

cellin. lib. xxiij. Mœnia quidem Babylonis à Semiramide constructa fuisse, arcem autem à rege antiquissimo Belo. Quæ sententia & Ouidij iiij. Mutat. form. Ioseph. origin. Iudaic. c. v. & vi. Zonaras lib. i. Cedrin. Babylonem ædificatam primùm à Nabrode filio Nochi.

Iactet Babylona] Sic Babylon superba, epigr. xxix. lib. iix. Lucani lib. i. Claudiani Panegyr. Mãlij Theodori & ὑψιπύργος Βαβυλών. Anthol. c. i. lib. iv.

Nec] iij laus amphitheatri, venationes.

Molles honores] Sacrificia mollia templi Ephesiæ Dianæ, de quibus Angelus Politianus Miscellan. c. li.

Dixit nempe molles honores noster hic, opponens Ionicis Dianæ sacris illis, Martias venationes arenæ. Vtq. templum Dianæ amphitheatro vincitur, sic venationib. sacra mollia.

Honores pro sacris vsurpare solentes Poëtæ. Grammatici notauêre, vt Marcellus & Seruius ad iij. Æneidem. Iupiter ipse Homericus Iliade vlt. Sacrificia inquit esse γέρας siue præmium & honorem dijs.

——τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς.

——*Nobis honor vnicus ille.*

Arnobius lib. vii. *Nidoribus cohonestatis Deos & succu.* Et C. Taciti Annali xvi. *Sine honore*, id est, Sine sacrificio. Parum accuratè in aduersarijs accepti *molles honores*, structura Ionica. Nam hæc quidem laudi est, at Coquus noster vituperare intendit.

Dixeris verò & in Coquum ipsum, contentiones similium crescere debere: atqui Pyramides longè admirabiliores templo Dianæ, vt ex Herodoti verbis intelligere licet libro 2. vbi omnibus Græciæ operibus anteposuit Pyramides Ægyptias. Sed Martialis Callimachi Poëtæ sententiam secutus videtur hymno Dianæ, vbi templo Dianæ nihil præcellentius conspici ait, à sole oriente. Et Antipatri, qui c. liiij. lib. j. Anthologiæ, templum hoc non dubitauit spectaculis omnibus anteponere.

Laudentur Triuiæ templo] vel templo pro templi Atticè, vt Odyss. ij.

μητέρι μοι μνηστῆρες —— pro μου.

Interpres Eurip. ad Hippolytum. Vel templo, pro, cum templo; cum articulus Atticè tacetur, vt Æneide ix. —— *Omnibus armis.* hoc est, cum omnibus armis. Thucyd. lib. vij. Ναυσὶ αὐταῖς ἀνδράσι pro σὺν αὐταῖς. Demosth. ἱππέας αὐτοῖς ὅπλοις pro σὺν αὐτοῖς L. Suidas in αὐλαῖς διαβολαῖς.

Et ara] iv. laus amphitheatri, structura, vt aræ Deliacæ.

Frequens cornibus] κερατινὸς βωμός. Ara Cornea. De hac Callimach. hymno in Apoll. Ouid. epist. Cydippes. Plutar. Theseo. & lib. de animal. sollert. Laërt. Pythagora. Angelus Politianus in Miscellaneis cap. lij. Eamque aram in Delo fuisse omnes pænè fatentur: excipe Eustathium, qui vnus ad Iliad. iix. vacillans opinor memoria posuit hanc Ephesi.

Ἄδελφαι χρυσῷ καὶ Παριανὸς βωμὸς ἐπὶ μεγέθει, καὶ Ἐφέσιος δὲ κερατινός.

Nec] v. amphitheatri laus, altitudo. Significanter Cares. Nam Cares βαρβαρόφωνοι Homer. Catalogo nauium. Hinc & prouerb. Carica Musa. At laudatio munus est viri eloquentis.

Omnis] Conclusio inductionis, nempe à rebus singulis ad vniuersum. Non dissimiliter epigr. xxcv. lib. v. *Inter cuncta* &c.

Cæsareo amphith.] διαφερόντως Cæsareo. Nam & alia Romæ amphitheatra, vt amphitheatrum Statilij Tauri, Amphitheatrum Castrense, P. Victor quinta regione vrbis. Statilij verò amphitheatrum in campo Martio, Dio. lib. lj. Errant qui reposuère in montem Cælium. Nam & P. Victor fuisse ait ix. regione vrbis, vbi & campum Martis posuit.

Fama loquatur] Imitatio Catulli ad Ruffum.

——— *Nam te omnia secla*
Noscent, & qui sis fama loquetur anus.

Vt & carmine ad Manlium. Poeta vetus apud Priscianum, Τοὺς σοὺς ἀγῶνας αἰὼν λαλήσει. Fama loquitur. Nam os & linguam ei Poetæ adpingunt, vt Virgil. Æneid. iv. vbi legend. Seru.

Pendentia] Mausoleum subnixum quidem columnis, sed tali ingenio, vt sine fulmento videretur suspensum in aëre. Tropicéque pendens in aëre, alտum acceperis, vt Virgilij Ecl. i. *Pendentes capellæ*, & Martial. epigr. c. lib. xiij. *Saxa pendentia* ex vetere Poëta, Tullij Tuscul. i.

Aëre vacuo] vt Papinius Thebaïde iix.

——— *Te velox machina cæli*
Aëre pendentem vacuo ———

Mausolea] à Mausolo Carico sepulchra omnia magnificè constructa vocari cœpta Mausolea, vt Mausoleum Augusti Romæ. Geographus lib. v. & in imitatione illa Propertij, *Et Mausoleum miseræ solatia mortis.* D. Hieronym. lib. ii. aduersus Iouinianum Aurel. Cassio. epist. xv. lib. vij. Malè aut loquelariter Aggeni Vibici lib. de limitib. agror. *Moesilea* pro *Mausolea*. vt Iul. Frótini lib. de limitibus. vbi *Moesilea loca religiosa.*

Interest tamen Mausoleum & sepulchrum. Mausolea splédida sepulchrorum tecta: sepulchra vbi corpus conditum. Itaq. Curius Fortunat. lib. ij. *Loco*, inquit, *religioso, vt Mausoleo, sepulchro.* Locus scilicet religiosus est Mausoleum, aut sepulchrum.

Carici verò Mausolei legere historiam volenti, copia est Geographi lib. xiv. Vitruuij c. iix. lib. ij. Plin. c. v. lib. xxxvi. A. Gell. c. xiix. lib. x. Pomp. Melæ c. xvj. lib. i.

Opus] Opus reapse quidem Vespasiani & Titi. Sueton. Vespas. c. ix. Titi c. vij. Cassiodor. epist. xlij. lib v. Victor in Tito. Euseb. & Cassiodor. Chron. Sed operis huius laudem Domitianus in se transferri voluit, vt & parti imperij. Sueton. Domit. c. iv.

AD EPIGR. II.

Hæc vulgaria inſcriptio eſt; ſed pleniùs fortean, de operibus Domitiani. Vt epigrammate primo amphitheatrum adſcripſit Domitiano quanquam Titi eſſet: ita nunc alia Veſpaſiani patris & Titi F. opera tranſferre pergit in Domitianum, adſentatiuncula poëtica.

Hic] Primum opus. Coloſſus tranſlatus ex domus Neronis aureæ veſtibulo in viam ſacrã. Narrat Sueton. Nerone c. xxxi. Veſpaſiano, c. xxxi. Dio item Veſpaſiano. Nempe Claudius Nero conſtruxit primitus Coloſſum. Plinius c. vij. lib. xxxiv. & poſuit in veſtibulo domus aureæ, Sueton. Nerone c. xxxi. Veſpaſianus deinde locauit in via ſacra, & Soli dicauit, effigie Solis, cum antè ſpecie figuraq; Neronis fuiſſet. Plinius loco antedicto.

Hinc Sueton. Veſpaſ. c. xviii. *Coloſſi refectorem ait inſigni congiario, magnáque mercede* à Veſpaſiano *donatum.* Sed Ælius Spartianus in Adriano Coloſſum Soli conſecratum fuiſſe refert ab Adriano. *Et Coloſſum*, inquit, *ſtantem atque ſuſpenſum per Detrianum architectum tranſtulit de eo loco, in quo nunc templum vrbis eſt, ingenti molimine, ita vt operi etiam elephantes viginti quatuor exhiberet. Et cum hoc ſimulacrum poſt Neronis vultum cui antea dicatum fuerat, Soli conſecraſſet, aliud tale Apollodoro auctore facere Lunæ molitus eſt.* Templum vrbis intellige templum Romæ: de quo Prudentius lib. j. aduerſus Symmach.

Ergo pugnare videtur cum Plinio Spartianus; niſi fortaſſe poſt ætatem Veſpaſiani caput Neronis repoſitum fuit, rurſuſque demtum ab Adriano, & eius vice additum caput Solis. Quod ex verbis Lampridij in Commodo videtur elici poſſe, qui etiam à Commodo Neronis caput ait Coloſſo demtum fuiſſe, ac ſuum eius loco impoſitum.

Vbi] Quarta regione vrbis. Dio Veſpaſiano. Martialis Epigr. lxxi. lib. i. P. Victor iv. regione vrbis. Poſitus ibi Coloſſus à Veſpaſiano vi. Tito iv. Coſſ. Dio in Veſpaſ. Tamen etſi Caſſiodorus Chronicis aliter, nempe Coloſſum exſtructum Veſpaſiano iix. Tito vii. Coſſ.

Coloſſus] παρὰ τὸ κολούειν τὰ ὄσσα, quia oculorũ acies celſitate eius nimia quaſi infringitur. Auctor Etymologici. Tangit & Cedrinus. Sic Stat. lib. i. Silu. de equo Domitiani

—Vix lumine feſſo
Explores, quàm longus in hunc deſpectus ab illo.

Fugit ratio Feſtum qui Coloſſum à Charetis aut Coleti architecti nomine vocatum cenſet, à quo exſtructus. Principio enim à Charetis nomine Coloſſi nomen duci poſſe non videtur: deinde verò Charetem aut Coletum Coloſſi non fuiſſe architectum apertiſſimè Sex. Empiricus declarat lib. i. de Philoſophia; cùm ait, Charetem deſperatione mortem ſibi conſciſſe ante

B ij

opus inchoatum, quòd centuplo pæne minore pecunia id opus redemisset quàm ad perfectionem eius requireretur. Itaque Charete mortuo redemtum fuisse opus ab alijs architectis. In quibus fortasse Laches, à quo Colossum Rhodium exædificatum esse posuit Simonides in epigrammate c. vi. lib. iv. anthologiæ. Corrigit Brodæus, Chares, ne rectè. Viceuersa Plinij c. vii. lib. xxxiiii. pro Charete reponendum nomen Lachetis. Ni doceamur in beneficij loco datum hoc à Rhodijs Chareti mortuo, vt nomẽ eius Colosso etiam ab alijs perfecto inscriberetur.

Quæ fuerit autem huius Colossi longitudo, diuersæ pugnantesque sententiæ sunt. Eusebius & Cassiod. in Chronicis, pedes centum & septem fuisse aiunt. Pompeius Festus pedes cv. Xiphilin. Vespas. c. cxxiv. P. Victor, cii. & semis. Plin. c. vii. lib. xxxiv. P. cx. idemque c. v. lib. xxxv. P. cxx. Quemadmodum & Suetonius in Nerone c. xxxi.

Sidereus] Radiatus, vt Epigr. lxxi. lib. i.

----Miri radiata Colossi Moles----

Vespasianus enim capite Neronis demto, imposuit *caput solis, insigne radijs vij. quorum singuli pedum xxij. & semis.* P. Victor in quarta regione vrbis. Sed postea solis capite demto, suum caput imposuit Commodus, vt Xiphilin. & Lamprid. in Commodo. Sidereum itaque Colossum dixit Martial. quia similitudinem habeat solis, quemadmodum epig. lx. lib. xii. Solem ipsum, *Deum sidereum.* Sic Lamprid. de Diadumeno: *Quasi sidereus & cælestis emicuit*: Aut sidereus quasi geminus germanus siderum: & siderum choro insertus propter nimiam celsitudinem, de qua prædictum est.

Propius videt astra] Expolitio. videt propius, quia sidereus: vel quia sol & planeta, siue errones videre dicũtur, siue βλέπειν. L. Seneca epist. xxciix. hinc χηματισμοὶ & βλέψεις. De quibus Galliæ decus Budæus lib. i. de Asse.

Et crescunt pegmata] Pegmata quẽadmodũ crescerẽt patet L. Senecæ epist. xxciix. *Pegmata*, inquit, *per se surgentia, & tabulata tacitè in sublime crescentia, &c.*

Vt creuere sic & decreuere pegmata. Claudian. Panegyr. Manlij Theodori.

Mobile ponderibus descendat pegma reductis.

Decreuêre aut sensim, siue subsidendo, vt illud Claudiani; aut repente & ruina, quam Petronius Arbiter pingit, & Geographus lib. vi. vbi de Seluro Ætnæ filio.

Pegmata item alia theatri. De his nunc Martialis, & epigr. sequente xxi.

Repserunt scopuli ----Iuuenal. Sat. iv. alia triumphi. De his Iosephus captiuit. Iudaicæ c. xvii. lib. vii.

Libaui hæc paucula de pegmate, ne tironi res insolens esset: atenim Valerius noster nunc eiusmodi pegmata non tangit, sed ἐπεξεργαζόμενος dixit *Colossum sidereum, pegmata celsa*, Pegma non automatum accipi volens, sed poeticè Colossum, qui ex varijs fragminibus & frustis confixus, siue συμπα-

γεῖς. vt eleganter Lucianus expressit. Glossæ *configit* συμπήγνυσι. συμπηγνύω *Configo.* πῆγμα *Confixum.*

Quemadmodum autem colossus pegma siue confixum sit, pingit Lucianus eleganter in Gallo siue somnio suo. Tyrannos esse persimiles τοῖς μεγάλοις ἐκείνοις κολοσσοῖς, οὓς ἢ Φειδίας, ἢ Μύρων, ἢ Πραξιτέλης ἐποίησεν. Ἐκείνων γὰρ ἕκαστος τὰ ἐκτὸς, ὁ μὲν Ποσειδῶν, ἢ Ζεύς ἐστι πάγκαλος, χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ξυνειργασμένος, κεραυνὸν, ἢ ἀστραπὴν, ἢ τρίαιναν ἔχων τῇ δεξιᾷ. ἢν δὲ ὑποκύψας ἴδῃς τὰ ἔνδοθεν, ὄψει μοχλούς τινας καὶ γόμφους, καὶ ἥλους διαμπὰξ πεπερονημένους, καὶ κορμοὺς καὶ σφῆνας, καὶ πίτταν ὑπόπηλον, καὶ τοιαύτην τινὰ πολλὴν ἀμορφίαν ὑποικουροῦσαν. ἐῶ λέγειν μυῶν πλῆθος, ἢ μυγαλῶν ἐμπολιτευόμενον αὐτοῖς ἐνίοτε. τοιοῦτόν τι καὶ βασιλεία ἐστίν. Dico Latinè. *Vegrandibus illis colossis quales aut Phidias, aut Myro, aut Praxiteles fecêre. Nam horum quisque extrorsum, aut Neptunus, aut Jupiter est eximia pulchritudine, auro, eboréue compaginatus, fulmen dextra tenens, aut fulgetram, aut fuscinam: introrsum autem capite misso inspice, mox in oculis tibi vectes, & paxilli, & claui quibus hinc inde confixi. Tum caudices, cunei, pix sublutea siue luto mista, aliáque id genus plurima feditas, intus quasi domi seruans. Mitto memorare musculorum & musaraneorum popellos, quorum subinde ibi Respublica. Eiusdem sortis est fortuna regia.* Dixit Lucianus. *Cuneos* autem siue σφῆνας cape vincula, qualia Vitruuj c. xiix. lib. x. in fabricatione balistæ. *Cuneoli ferrei*, ἐπιχίδες.

Geminus germanus locus huic Lucianico, ille Arnobij lib. penult. aduers. gent. *O vtinam liceret in simulachri alicuius medias introire pêdigines.* Et mox. *Iamdudum istos videretis Deos laminarum flatilium esse crates, particularum coagmenta deformium, à ruinarum casibus, & dissolutionis metu, subscudibus, & catenis, vncis, atque ansulis retentari, &c.*

Esto, inquies, pegmata illa Colossus, sed quomodo eiusmodi pegma siue Colossus crescit? Crescit poëticè & figuratè quia positus in sacra via. Sacra via cliuus mõtis Capitolini. Itaque pro sacra via, *cliuum sacrum* dixit Horatius oda ii. lib. iv. Martialis epigr. lxxi. lib. j. & *cliuum Capitolinum* Cicero Philipp. ii. adscendentibus itaque sacra via visus paullatim, vt fit, crescere Colossus, siue attolli, vt Maro Æneide iii. dixit

Quarto terra die primum se adtollere tandem

Visa——Sic idem, *aperire montes.* Et noster hoc isto epigrammate. *Erigi amphitheatrum.* At liber de amphitheatro c. xxii. censet amphitheatralibus pegmatis in sacra via quasi apothecam, siue horreum fuisse, vnde in amphitheatrum oportunè promerentur. Hoc si est, stultè noster hic crescere pegma dixit. Nec enim intenta, sed soluta pegmata reponi solita, neque creuere aliter quàm in spectaculis. Auctariolum esto. Negat placere sibi Martialis, pegmata illa siue solutiles machinas nunc proferri, cum ipse opera Domitiani recensere velit, quibus Romam ornauit, *Colossum, amphitheatrum, thermas, porticum Claudiani.* Vide lector & ride inter hæc opera locum dari.

pegmatis vel automatis, vt inter aues noctuæ.

Media via] Adpositè mediam siue manifestam viam dixit, eò respiciens quod Colossus antea in vestibulo domus Neronianæ positus, quasi latitauit: nunc in aperto est positus via publica. Media verò via manifesta siue aperta vt ii. Æneid. *Media morte*, & vi. *Hoste medio*. Sic *media via*, Propert. eleg. iii. lib. iii. Ouid. Ponti. el. 1. lib. i. Seruius ad Æneid. v. Bene & alio sensu *sacra via media via*. Media nempe inter Capitolium portamque triumphalem. Horat. epoda vii. T. Liuius lib. xlv.

Radiabant] Radiabat domus Neronis, quoniam inaurata. Itaque ipse Nero eam domum auream indigetauit Sueton. Nerone c. xxxi. Plin. c. xv. lib. xxxv. Xiphilin. Vitellio.

Inuidiosa atria] Vt Horat. oda x. lib. ii. Inuidenda aula. Et oda j. lib. iii. Inuidendi postes. Atrium autem Martiali, quod Suetonio vestibulum, Nerone c. xxxi. in vestibulo enim domus aureæ positus à Nerone Colossus. Vestibulum autem à plerisque idem putari esse cum atrio. A. Gellius c. vi. lib xvi. Plin. epist. xvii. lib. ii.

Feri regis] Iniqui, vt ii. Æneid. Ferus Iupiter. Inuidiosè autem, regis. Nam id nomen Romanis odio. Iustin. lib. xxxviii. orat. Mithrid. Latinus Pacatus Panegyr. Theodosij.

Et vna domus] Lusit fortean ad epigramma scriptum de aurea Neronis domo. Sueton. Nerone c. xxxix. *Roma domus fiet*. Plin. c. iii. lib. xxxiii. *Aurea domus ambientis vrbem*. Vitellius tamen ea in domo habitare sibi visus angustè. Legend. Xiphilin. in Vitellio. De aurea Neronis domo, Sueton. Nerone c. xxxi. Tacit. annali xv. Plin. c. xv. lib. xxxv. Dio Prusæus oratione.

Stabat in vrbe.] Inuidiosè dictum, *vna*, & *stabat*. Nempe quasi cæteris consumtis Neroniano incendio. Item odiosè *vna domus*. Quippe vrbs & ciuitas multarum viciniarum esse debet, in vicinia multæ domus. Aristoteles c. ii. lib. j. de Rep. Itaque Nero peruertit naturam vrbis.

Hic vbi] ii. Domitiani opus amphitheatrum. *Hic* verò accipe in media vrbe. Suet. in Vesp. c. ix. & iii. regione vrbis. P. Victor.

Erigitur] Erigi amphitheatrum dixit, altitudinem eius declarans. Vt ante, *pegmata crescere*. Sic Virg. Æneid. iix. *Insulam erigi fumantibus arduam saxis*. De amphitheatri altitudine Ammianus Marcellinus lib. xvi. *Amphitheatri molem solidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius summitatem, ægre visio humana conscendit.*

Moles venerabilis] Vt Ammianus *Amphitheatri molem* dixit. Vt *erigi* refert ad altitudinem hic noster, sic molis nomen ad amplitudinem. De qua P. Victor iii. reg. vrb.

Venerabilis autem ea *moles*, quoniam sacra Marti. Tertyll. c. vi. de spectac. Saluian. Massil. lib. vi. Item dijs alijs aut potiùs omnibus. Itaque Amphitheatrum Tertylliano, omnium dæmonum templum. De spectacul. c. x.

Stagna Neronis] Tacit. xv. Sueton. Nerone c. xxxi.

Hic vbi miramur] iii. opus Domitiani Thermæ Titianæ, tertia regione vrbis. P. Victor.

Thermas] De his thermis ipse, epigr. xxxiii. lib. vii. Carisij lib. i. & Eusebij Chronicis, *Thermæ Titianæ.*

Velocia munera] Quia exstruct. celeriter. Sueton. Titi c. vii.

Superbus ager] Sueton. Nerone c. xxxi. c. Tacit. annali xv.

Claudia porticus] iv. opus. *Porticus Claudia.* Porticus Liuia, de qua C. Tacitus annali vi. Plin. c. i. lib. xiv. Ouid. i. nequitiæ, & Fastor. vi. Dio lib. lvi. Hanc P. Victor in iiii. vrbis regionem adscripsit, Sex. autem Ruffus variè modo, in regionem Isidis & monetæ: aliàs in regionem fori Romani.

Ac Domitius quidem Calderinus interpres sic porticum Claudiam pro Liuia porticu accepit, sed veriùs dixeris intellegi porticum aliquam patris Vespasiani, cuius restitutæ gloriam sibi Domitianus adscripserit. Nam & Claudij Cæsaris monimenta Vespasianus restituit. Sex. Aurel. Victor in Vespas. & porticus inter opera Domitiani recenset Eutropius lib. vii.

Explicat umbras] Porticus enim ad vmbram. Horat. oda xv. lib. ii. Sic *vmbra Pompeia*, quæ porticus Pompeiæ. Propert. eleg. iix. lib. iv.

Reddita Roma] Partibus Romæ restitutis; Romam totam sibi redditam esse. Sic epigr. vii. lib. v. epigr. lx. lib. vii.

Te præside] Cæsar, *præses mundi*, vt epigr. iii. lib. v. epigr. xix. ep. lxxx. lib. viii. epigr. iix. lib. xii. ii. lib. vi. Ouid. fine lib. xiv. Plin. c. xvi. lib. vii. vel præses spectaculorum. Imperator enim præsidere solitus in spectaculis, vt apud Suetonium Augustus c. xlv. Nero. c. xii. vbi interest *spectare & præsidere.* Et Domitianus c. iiii. & Claudius apud Tacit. lib. xii. Quibus ex locis intelligere licet, quæ ratio fuerit in spectaculis præsidendi. Herodianus in Commoodo, id vocauit, προκαθίζειν ἐν τῇ βασιλείῳ ἕδρᾳ, id est, *præsidere in sede regia.* Regia verò sedes collocata inter sellam vtriusque Consulis. Dio lib. liiii. & liii.

Deliciæ populi] Spectacula vocauit delicias populi; quemadmodum Iulius Capitolin. in Gordiano iuniore. *Post hæc tamen voluptatibus & delicijs populus Rom. vacauit.* hoc est. spectaculis. Et Symmachus ep. xlvi. lib. ii. ep. ix. lib. x. Vopiscus in Aureliano. Trebellius Pollio in Gallienis. Cassiodorus ep. xlii. lib. v. Tertullian. lib. de hab. mulieb. & c. x. lib. de spectac. Et Imp. l. i. C. de spectaculis, vocauit populi studia & voluptates. Sic paulo post. Integra voluptas. Sic enim legendum est.

Quæ fuerant domini] odiosè Neronis *domini*, quasi habentis ciues pro seruis L. Suetonius Augusti c. liii. Tiber. c. xxvii. Dio in Tiberio, lib. lvi.

AD EPIGR. III.

Quæ tam sepofita] iii. Hoc epigramma de frequentia & varietate ſpectatorum, in Domitiani ſpectaculis. Sueton. Domit. c. iv. Significanter autem *ſepoſita*, & *barbara* dixit. Nam eiuſmodi gentes veniſſe magnum eſt. Sepoſitas quia non deterritæ labore itineris: barbaras, quia potuere guſtatum habere aliquem eiuſmodi voluptatum.

In vrbe tua] Roma vrbs Domitiani, vel quoniam ab eo reſtituta, epigr. vii. lib. v. vel quia domicilium ac ſedes Imperatorum. Itaque Dionyſ. Afer de ſitu orbis.

Ῥώμην τιμήεσσαν, ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων.

Romam quæ in terris regum domus alta meorum eſt.

Et quia ſedes imperij Roma. P. Victor x. reg. vrb. Amm. Marcellin. lib. xvi. Maximus A. Herodiani lib. iix. Ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. *In vrbe illa vbi dedicata eſt fortuna imperij.* Nam recta ſcriptura eſt. Pompeianus tamen apud Herod. Commodo. ἐκεῖ τε ἡ Ῥώμη ὅπου ποτ' ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ, Roma, inquit, eſt vbi princeps.

Orpheo Hæmo] Quia inde parentes Orphei. Plinius c. ii. lib. iv. Solin. c. xvi.

Cultor Rhodop.] Vt vetus Poëta, Cariſij lib. j. *Cyclops Ætneus cultor.* pro Aetnæ accola, vt nunc Rhodopæ accola.

Epoto Sarmata paſtus equo] Eleganter Clemens Alexandrinus Pædagogi iii. lib. iii. τὸν ἵππον λαβὼν Σκύθης ἀνὴρ, ἀναβὰς φέρεται οἷ βούλεται· κάμνων δὲ ἄρα λιμῷ αἰτεῖ τὸν ἵππον τροφάς· ὁ δὲ ὑπέχει τὰς φλέβας· καὶ ὃ κέκτηται μόνον, τῷ κυρίῳ τὸ αἷμα χορηγεῖ. Dixeris Latiuè, *Homo Scytha equum capit, eoque inſcenſo geſtatur quo vult, & ſi fame cõflictetur, equum cibaria poſcit: at ille venas exhibet, quemque ſolum poßidet, domino ſuo ſanguinem impendit.* Narrat & Geographus lib. vii. & Plinius c. x. lib. xiix. Nicetas annalibus. ὁ δ' αὐτὸς ἵππος καὶ τὸν Σκύθην ὀχεῖ, διὰ τοῦ πολέμου φέρων τοῦ πολυαΐκος, καὶ τροφὴν χορηγεῖ χαζομένης φλεβός. *Equus idem & vehit Scytham, geſtátque per belli vices & clamores, & famẽti Scythæ cibum præbet, venam eius aperienti.* Imitatus autem hic noſter Maronianum illud ex fine iii. Georg.

Et lac concretum cum ſanguine potat equino.

Et qui bibit] Accola fontium Nili, vt apud Horat. Oda xv. lib. iv.

Non qui profundum Danubium bibunt.

Hoc eſt, Accolæ Danubij. Accolæ autem Nili fontium, extimæ Mauritaniæ populi. L. Seneca Natural. Quæſt. c. iix. lib. vi. Plin. c. ix. lib. v. Dio in Seuero: Aliter Heliodorus Æthiop. lib. ii.

Significantérque dictum, *bibit.* Iucundè ſcilicet Nilus bibitur, quoniam aqua eius dulciſſima. Itaque de Nilo Diodorus lib. i. γλυκύτατος, inquit, πάντων τῶν ποταμῶν. *Omnium fluuiorum dulciſſimus.* Et Heliodorus Æthiopicis

picis lib. ii. πιεῖν τε ἐστὶ γλυκύτατος. *Potuq. dulcißimus est.* Identidem verò de Nili dulcedine scriptores vt Ctesias Athenæi lib. ii. Plutarch. lib. de Iside. Ailius Spartianus in Pescennio. Interpres Aeschyli εἰς ἱκέτιδας. Leucippæ lib. iii. & seq. Eustath. ad Dionysium. Aëtius lib. iii. Andronicus imperator apud Nicephor. Gregoram historiæ Romanæ lib. j.

Turbida & limosa tamen Nili aqua est, nec idonea potui, ni percoletur. Scriptor historiæ belli Alexandrini. Galenus lib. j. de temperatione simplic. medic.

Prima flumina] Aristotel. meteorol. c. xiii. lib. j. Τοῦ Νείλου τὸ ῥεῦμα πρῶτον.

Deprensi Nili] Flumina prima Nili, vbi emergit primùm ac deprenditur. Nam diu Nilus iam fluxit antequàm deprehendatur, vnde nomina illa Nili quæ Plinius tradit c. ix. lib. v.

Deprensos autem siue inuentos Nili fontes Dio narrauit in Seuero, & Iuba rex apud Plin. loco prædicto. Aristot. meteorolog. c. xiii. lib. j. Et huius sæculi scriptores, vt Hieronym. Osorius de rebus gest. Lusitanor. Et Petrus Maffeius historiæ Indicæ lib. j.

Prisci verò, pauculis quos prænotaui exceptis, pænè omnes de his fontibus, deprehendi potuisse negant, vt Herodot. lib. ii. Arrian. principio lib. vi. de reb. gestis Alex. L. Seneca Natural. Quæst. c. iix. lib. vi. Papinius Siluar. lib. iii. Amm. Marcellin. lib. xxii. Claudian. lib. j. de laudib. Stilicon. Sidon. Panegyr. Auiti. Eáq. mente Virgilius in iix. Nili latebrosa flumina, dixit. Et Horat. oda xxxvii. lib. j. *Latentes Nili oras*, & oda xiv. lib. iv.

Te fontium qui celat origines
Nilus.

Bene & parœmiacè de re obscura dixeris, *Nili fontes.*

Fortean autem & Nili fontium historiam Cicero gustauit in poemate quod *Nili* nomine inscripsit, de quo Iulius Capitolinus in Gordianis. Non obseruatum poëma his qui Ciceronis reliquiarum collectas fecere, vt neq. poëma eius cui nomen *vxorius*, neque item poëma *de institutione Matheseos*, de quo Iul. Firmicus præfatione lib. ii.

Et quem supremæ] Supremæ Tethyos dixit, antitheto ludens, *Prima flumina Nili. &c. Supremæ Tethyos vndam.* Intelligi autem voluit Domit. Calderinus Morinos, de quib. est Aeneid. iix.

Extremiq. hominum Morini.

Sed magis est vt Hispanos Martialis designet, nam ij extremi sunt ad Solem obeuntem. Sic enim Strabo eos μάλιστα ἑσπερίους vocat lib. j. Et Sallustius Crispus inimicus Ciceronis in epistola Mithridatis ad regem Persarum; *Romanis*, inquit, *ad occidentem pergentibus finem Oceanus fecit.* Inimicum Ciceronis Sallustium vocaui secutus D. Hieronymum lib. j. aduersus Iouinianum; vbi de vxore Ciceronis; *Illa interim coniux egregia*, inquit, *& quæ de fontibus*

Tullianis hæserat, nupsit Sallustio inimico eius, & tertiò Messalæ Coruino, & quasi per quosdam gradus eloquentiæ deuoluta est. Ergo & in historia, de Tullij laudibus & reb. gestis multa Crispus ille reticuit. Itaque frustra & inimicè peruagata de Sallustij cum Cicerone inimicitijs opinio, in Satura Menippæa ridetur. Anteriùs tamē diuortio Terētiæ, amici Tullius & Crispus, vt epist. xvii. lib. xi. ad Att. epist. xi. lib. xiv. ad famil.

Festinauère Sabæi] Imitatus Virgilium Aeneid. iix.

Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.

Sabæos autem dicit maris rubri accolas, de quibus Stephanus.

Et Cilices] Cilices, inquit, maduère nimbis suis, id est sparsione croci. Croci enim optimi prouentus in Cilicia. Plin. c. vi. lib. xxi. Dioscor. c. xxv. lib. j. Solin. c. xli.

Censuère aliqui & *Cilicum pomaria* epigr. xiv. lib. iix. ad crocum Ciliciū pertinere. Domitio quidem altā ibi ἀγρυξία. Non oportuit. Nam digna illa res interprete, cur pensiles horti Valerio nostro dicti, *Pomaria Cilicum*. Si quid mei iudicij est. inter vii. orbis miracula siue spectacula, de quib. ad epigramma j. prænotaui. Fuit & hortus Babylonis pensilis siue κρεμαστὸς κῆπος. Strabo principio lib. xvi. & vbertim Diodor. lib. ii. Medi autem olim Ciliciæ pars, & postmodo ab Assyrijs subacta Cilicia, Iul. Solin. c. xli. Ex huiusmodi ergo adfinitate, *Cilicum pomaria* dixit Valerius, pro Babyloniorum pensilibus hortulis, & hos pensiles hortulos generatim tropicè pro cuiuscimodi etiam Romanis hortulis eiusmodi.

Nimbus suis] Nimbos Ciliců dixit pro sparsione Crocina theatri, vt *nimbum Corycium* epigr. xxxix. lib. ix.

Lubrica Corycio quamuis sint pulpita nimbo.

Et *nimbum rubrum*, epigr. xxvi. lib. v.

Hoc rogo non melius, quàm rubro pulpita nimbo
Spargere, & effuso permaduisse croco.

Imbrem odoratum] Antonius Musa, vt meminit M. Seneca Proæmio Controuers. lib. x. *Odorum imbrem* Apuleius Milesiar. lib. x.

Aliorsum & *imber* pro missilium sparsione Poëtis, vt Valerio nostro epigram. lxxvii. lib. iix. & Papinio Silua vlt. lib. j. de quo imbre ne rectè interpretati hunc epigrāmatis huius locum in aduersarijs c. iix. lib. iii. & quē M. Senecæ Antonius Musa *imbrem* dixit *odoratum, imbrem*, ipsi *adoratum* fecere, neque de crocina illa; sed missilium sparsione accipiunt, vtróque denii vt prænotatum mihi anno xxciii, postnotatum & alijs Amphitheatri c. xvi anno xciv.

Nec verò interpres Domitius rectam institit viam hoc epigrammate nimbum accipiens illum de quo est epigramma cxii. lib. xiv. vbi lemma, *Nimbus vitreus*. Et qui, *Martius imber*. Corippi lib. ii.

Hic maduere] Croco enim aquâ diluto per latentes fistulas quasi nimbo

siue imbre sparsa theatri scæna, aut amphitheatri cauea. L. Seneca epist. xcj. *In immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimere.* Et Natural. Quæst. c. ix. lib. ii. *Nunquid dubitas quin sparsio illa, quæ ex fundamentis mediæ arenæ crescens, in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intentione aquæ fiat?* Apuleius fine lib. x. in scæna Corinthia. *Tunc,* inquit, *de summo montis cacumine per quandam latentem fistulam, in excelsum prorumpit vino crocus diluta, sparsimq. defluens pascentes circa capellas, odoro perpluit imbre.* &c. Melius ibi *depluens.* Hoc primum. Deinde scripsere alij *vnda croco diluta*, quod ferri non pote. Non quia vt est illius de quo prædictum Amphitheatri c. xvi. crocus illa sparsionis aqua non dilueretur, nam ita solitum liquet L. Senecæ loco quem prænotaui ex Natural. Quæstion. c. ix. lib. ii. sed quia turbidè dictum est, vnda croco diluta. Nec enim vinum aut aqua croco, sed crocus aqua vinóue diluitur. Minorum deliciarum sparsio illa croci aqua diluti, maiorum vino. vt Apuleij loco antedicto, & illo C. Plinij c. vi. lib. xxi. *Crocum vino mirè congruit præcipue dulci, tritū & ad theatra replenda.* Bene sic libri vulgarij: at illius Amphitheatri c. xvi. & articulum extruit, Plinio hercle irato, cui mens illa est, *Crocum mirè vino congruere dulci præcipue* condito ad saliuam: *tritum* verò & *ad theatra replenda* odore. Vide sis Lector alterplicem croci cum vino dulci vsum, conditura & triturae, saliuæ & odoris, mensæ & scænæ. Illi verò amphitheatrici extorsere Plinio vsum qui prior est. Dioscorides c. xxv. lib. j. κρόκος ἀκραιπαλός ἐστι μετὰ γλυκέος πινόμενος. *Crocus defendit crapulam, qui cum dulci vino biberit.* Et Plinius ipse c. xvi. lib. xiv. inter condita vina, & croco conditum recenset. Maximarum autem deliciarum sparsio mixturæ croci & balsami Ail. Spartian. in Hadriano. *In honorem*, inquit, *Traiani balsama & crocum per gradus theatri fluere iussit.*

Sed iam relego vestigia mea, dixi primitùs, *per latentes fistulas:* addo & per signa effusam subinde sparsionem. Lucanus lib. ix.

Vtq. solet pariter totus se effundere signis
Corycij pressura croci ——

Dixi *sparsam theatri scænam, aut amphitheatri caueā.* Dico & nunc, ne cui ansa frustrationis ex amphitheatrico illo c. xvi. in quo ita perscriptum. *Tubi siue fistulæ, quæ in imo & summo amphitheatro dispositæ ea arte & fine, vt odoratum quendam humorem eiacularentur leuiter, & inspergerent in sedentes.* Immò enim sparsio illa non ea fini vt sedentes madescerent, sed vt sparsionis odor, Plautinè dicam, *naso spectantium obsequeretur.* Propert. j. eleg. lib. iv.

Pulpita solennes non oluere crocos.

Ergo neq. caueam aut gradus theatri sed pulpita siue scænam spargi legis Horat. epist. Augusti

Rectè necne crocum floresq. perambulet Attæ
Fabula ——

Lucret. lib. ii.

Et cum ſcæna croco Cilici perfuſa recens eſt.

Propert. loco quem prædixi. Ouid. j. Nequitiæ

Non fuerant liquido pulpita rubra croco.

Et his æmulus Martialis quanquam verſo tunc ritu,

Lubrica Corycio quamuis ſint pulpita nimbo.

Sic & Apuleiaſini lib. x. non ſparſi croco ſpectantes, ſed paſcentes circum montis pegma capellæ.

Quid ergo, inquies, hoc epigrammate vult Coquus noſter, cùm ait,

Et Cilices nimbis hic madvere ſuis?

Nihil enim apertius, quàm ſparſos ſiue perfuſos & illos qui ſpectauêre. Sanè ſed ſparſio illa exorbitans & dominica, vt Neroniana, aut Domitianica: ſed nihil eiuſmodi principes quibus ſanum ſinciput, Auguſtus, cæteri. Sic & illud cape epigr. xxvi. lib. v.

Hoc, rogo, non melius, quàm rubro pulpita nimbo
Spargere, & effuſo permaduiſſe croco?

Propriatim dictum ſpargere. Itaq. & Gloſſæ *ſparſio:* χρόκος ὁ ῥαιτό μλυος.

De ſcæna autem & arena migrauit ſparſio & in triclinia, vt triclinium Othonis, de quo Plutarchus commemorauit in Othone: & Neronis de quo C. Suetonius c. xxxi. & fortean vt plurimum ſparſio illa vnguenti crocini ad exemplum odoris ſcænici. De crocino vnguento Propert. el. iix. lib iii.

Et crocino nares murrheus vngat onyx.

Crocino vnguento, non vt aliqui crocino odore. Sic & Plauti Caſina ſc. ii.

Tu Crocinum & Caſia es.

De Crocino vnguento item Athenæus lib. xv. Dioſcorides c. lxv. lib. i. Plin. c. i. lib. xiii.

Crinibus in nodum tortis] De Sigambris hoc Valerius noſter, vt & Sidonius epiſt. ix. lib. iix.

Hic tonſo occipiti ſenex Sigamber
Poſtquam victus es, elicis retrorſum
Ceruicem ad veterem nouos capillos.

Sed & communiter dixeris idem de Germanis L. Seneca c. xxvi. lib. iii. de ira, *Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color, nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos.* Et epiſt. vlt. *Capillum Germanorum nodo vincire.* Sic & Valerius ipſe epigr. xxxix. lib. v. dixit

Rheniq. nodos ——

Speciatim Sueuis tribuit hunc ritum C. Tacitus in Germania. *Inſigne*, inquit, *gentis obliquare crinem, nodoque ſubſtringere.* Et poſteriùs. *Apud Sueuos vſque ad canitiem horrentem capillum retro ſequũtur, ac ſæpe in ſolo vertice religant.* Quid hoc, *retro ſequuntur?* Anne εἰς τ' ὀπισθοδιάκουσι? Nugæ. Cornelii haud dubiè manus, *Apud Sueuos vſq. ad canitiem, horrentem capillum, retrorſum, ac ſæpe in ſolo vertice ligant.* Ex illo *retrorſum* aut *retrouorſum* librarii *retro ſequuntur* effinxêre.

Notat Cornelius duplicem Sueuis capillitii ligaturam, *retrouersum* siue relicinam, & *in vertice* siue in nodum. Sic Galli veteres Diodori Siculi lib. v. τὰς τρίχας ἀπὸ τῆς μετώπων ἐπὶ τὴν κορυφὴν καὶ τοὺς τένοντας ἀνασπῶσιν *Capillitium à fronte in verticem & ceruices reuocant.* Taliter & Apuleii Miles. lib. j. Capillus *ponè versum coarctus.* rectè in membranis. *Ponè versum coactus.* Indidem. *Crines conglobatos in summũ verticem nodus adstrinxerat.*

Præter nodum autem illum verticis, siue *capillum*, vt loquitur Tacitus, *in solo vertice religatum*, etiam capillus fronti propior, cirratus siue calamistratus siue calamistro vibratus Germanis, non calido vt Romanis, sed madido, dum rutilant scilicet capillos. De qua Germanorum calamistratione Iuuenal. Sat. xiii.

Cærula quis stupuit Germani lumina, flauam
Cæsariem & madido torquentem cornua cirro?

Cornua, capillus cirratus & relicinus, vt bouis cornua. Pingit hoc Diodorus loco quem dixi. Gallos nempe priscos rutilare calcis ablutione capillum adsiduè, & in verticé reuocare, ita vt Satyrorũ ac Panum specie sint. παχύονται γὰρ, inquit, αἱ τρίχες ἀπὸ τῆς κατεργασίας, ὥστε μηδὲν τῆς τῶν ἵππων χαίτης διαφέρειν. Dico Latinè. *Crassescunt enim adsidua rutilatione capilli, & à setis equinis non differunt.* Sic itaq. & Germanis quorum ritus Gallicis gemini germani, capilli rutilatione adsidua hirti & crassi & relicini quasi cornua. Hos ex rutilatione cirros Germanicos, & Tertullianus libro de virginib. velandis vt insigne gentis posuit. *Pennas Garamantum, crobylos barbarorum, cicadas Atheniensium, cirros Germanorum.* Qui notas in Taciti Germaniam procudêre. *Cirros* eiusmodi malè ad *nodum* referunt.

Atq. aliter tortis] *Aliter*, contra. Nempe torti Sigambrorum capilli arte sine rutilatione & nodo: Æthiopum capilli natura, & ardore Solis, siue crispi. Aethiopes nempe ingenio cæli solique οὐλόθριχες. Disserit Aristoteles c. iii. lib. v. de ortu animal. Problem. iv. lib. xiv. Sic *Maurus retorto crine* epigr. xxxvi. lib. vi.

Vox diuersa sonat populorum] Sic, *populi voces*, epigr. xi. lib. iix. Hæ popelli adclamationes in spectaculis, vt Suetonii Claudio c. vii. *Feliciter.* Domitiano c. xiii. *Domino & dominæ feliciter.* Dionis Neroni ὁ καλὸς Καῖσαρ, ὁ Ἀπόλλων. Et ὀλυμπιονίκα οὐα. πυθιονίκα οὐα. Αὔγουστε. Αὔγουστε. Νέρωνι τῷ Ἡρακλεῖ. Νέρωνι τῷ Ἀπόλλωνι, &c. *Olympionica oua. Pythionica oua. Auguste, Auguste. Neroni Herculi Neroni Apollini* &c. Indidem & anteriùs ὁ καλὸς Καῖσαρ, ὁ Ἀπόλλων, ὁ Αὔγουστος εἷς, ὡς Πύθιος. μά σε Καῖσαρ. οὐδείς σε νικᾷ. *Formosus Cæsar, Apollo. Augustus vnus instar Pythij. Per te Cæsar. Nemo te vincit.* Et eiusdem Commodo κύριος εἶ, καὶ πρῶτος εἶ, καὶ πάντων εὐτυχέστατος, νίκας νικήσεις ἀπ' αἰῶνος. Ἀμαζόνιε νικᾷς. *Dominus es, & primus es, & omnium felicißimus. Victorias vinces siue reportabis. Æternum Amazonie vincis.* Interpungo enim. νίκας νικήσεις. Ἀπ' αἰῶνος Ἀμαζόνιε νικᾷς. Et Traiano Plinij Panegyr

Formosus Cæsar. Fortissimus Cæsar.

Hi Aurel. Cassiodoro *clamores mellifluі*, quia modulati siue Musici. Pingit hos eleganter Cassiodorus loco quem prædixi. Hinc & Plinius clamorem eiusmodi, concentum vocauit. Et C. Tacito annali xvi. hoc ita expressum, *Personare certis modis.* Dioni in Pertinace εὐρύθμως ἐκβοᾷν. Neque ineleganter Corippus de concentu hoc isto arenario lib. ii.

Disponunt cantus, modulos & cantibus addunt.

Est vox tamen vna] ὀξυμώρως. Vox diuersa & vna.

Verus patriæ pater] Quia restituit Romam post incendium, vt prædixi. Quia expulit delatores.

AD EPIGRAMMA IV.

Turba grauis paci] Expulit enim delatores Domitianus. Sueton. c. ix. Expulerat & ante Titus. Sueton. c. iix. Malè quidem Domitius interpres, & qui pronuper amphitheatra scripsêre, hoc epigramma referunt ad Titum.

Bene autem delatores fiscales definit *turbam grauem paci.* Rebus enim pacatis siue in pace, hi tamen *grassantur* quasi latrocinio, *& violant pacem & turbant securitatem* l. xi. l. xxv. & l. penult. C. Theodos. *De petit. & vltro dat. & delat.* Rectéq. C. Tacitus annali iv. *Delatores*, inquit, *genus hominum publico exitio repertum.* Et Synesius epist cxxi. συκοφάνται κοινοὶ ἀλάστορες τῆς χώρας. *Calumniatores fiscales, patriæ communes genij mali.* Et Constantinus A. l. ii. C. Theodos. eod. *Maximum vitæ humanæ malum delatorum exsecranda pernicies.* Et Valentinianus & Valens AA. l. ii. C. Theod. eod. *Delatores humani generis inimicos.*

Sollicitabat opes] A possessorib. ad fiscum transferebat. *Solicitare, solo citare*, id est monere. Festus. Dixeris &, *patrimonia deferebat.* vt l. v. C. de delatorib.

Traducta est Getulis] Sic aliqui libri, errore manifestario. Alij, *Tradita Getulis*, sensu nec idoneo. Alij *Traducta est Gyaris*, cui lectioni fidem facit Suetonius Titi c. iix. *Delatores*, inquit, *mandatoresque nouissimè traductos per amphitheatri arenam, partim subijci in seruos, ac venire imperauit: partim in asperrimas insularum auehi.* Asperrimæ illæ insularum, haud dubiè Gyarus & eiusdem sortis aliæ quas recenset L. Seneca consolatione Heluiæ c. vi. vt Sciathus, Seriphus, Cosura. In has enim quia asperrimæ, siue C. Taciti verbis, *immites, & sine cultu hominum*, mos mittendi exsules. Iuuenal. Sat. x.

* Gyari. *Vt Gyaræ* clausus scopulis, paruáq. Serypho.*

Vbi vetus interpres, *Insulæ*, inquit, *sunt angustæ exsulibus aptæ.* Et L. Seneca consolatione Heluiæ c. vi. *Deserta*, inquit, *loca, & asperrimas insulas Sciathum & Seriphum, Gyarum & Cosuram.* Deinde, *Nullum*, inquit, *inuenies exsilium.* &c. Asperrimas illas insularum, exsilia vocat, quia missiculati in has exules. Et Iuuenal. Sat. iii.

Aude aliquid breuibus Gyaris & carcere dignum.

Vt si diceret, dignum exsilio & carcere. Gyari Iuuenali vt & nunc Valerio communiter & poëticè insulæ omnes quæ receptacula exsulum. Frustra ille est, qui rescripsit in Iuuenale, διαλύτως

Aude aliquid breuibus, Gyaris &c.

Et breuia interpretatus loca maris vadosa. Nam *breues Gyari*, angustæ: vt bene vetus interpres. Sic *breuia* oppida Amm. Marcellino. *ædes breuissimæ* Spartiano in Seuero. & C. Tacito *Breues naues. Centusses, breues nummi ex ære.* Festus in *Centenariæ.* & eius sortis alia quæ tirones ipsi notauerint facilè. Gyarũ autem exsilijs frequentatum indicio & L. Piso est C. Taciti annali iii. sententiam de Silano in senatu dicit, *aqua atq. igni* Silano *interdicendum, ipsumq. in insulam Gyarum relegandum.*

Nec cepit nocentes] Non recepit. Quippe indignos. Amphitheatrum enim sacrum vt prædictum est, hi autem scelerati & impii.

Arena] *Arena* propriè cauea amphitheatri, quoniam arena eam perspergere soliti, & quidem credibile, plerúmq. aurosa, qua & Auito sparsa itinera Ail. Lamprid. in Alagab.

Arenæ illa sparsio in amphitheatri, cauea, ne lubricaretur sãgnine: vnde & pueri arenã illã rastris motitare soliti & renouare. Noster hic epig. lxxv. lib. ii.

Nam duo de tenera puerilia corpora turba,
Sanguineam rastris quæ renouabat humum.

Arenam illam vocauit *humum sanguineã*, vt & his spectaculis inferius epigr. xi. *sanguineam arenam*, quia, Claudiani verbis dicam Panegyr. Theodori

-----Largo ditescit arena
Sanguine----- Itaq. & Prudent. lib. j. contra Symmach. *Funebrem caueæ puluerem* dixit.

Quid puluis caueæ semper funebris?

Hinc ergo iam liquet cur nomen *arenæ* vsurpatum pro amphitheatro vt hoc epigr. Et Ouid. fabul. lib. ii. Saluiani lib. vi. de prouid. D. Hieronymi epist. ad Marcell. Ail. Lamprid. Alagab. Alij.

Hinc & *arenaria fera.* Ammiani Marcellini lib. xxix. Et *arenarius* pro gladiatore, vt versu Lucilij quem Marcellus habet in *Quiritare.*

Concursans veluti arenarius, clareque quiritans

Lege

Concursans vt arenarius &c.

Lænorsum venationis circensis scribæ c. xxx. versum illum de venatore capiunt: restat eis Lucilius ipse cùm ait concursans. Concursatio militum & gladiatorum est. Sic in arena siue amphitheatri cauea *concurrentes* Aurel. Cassiodori epist. xlii. lib. v. Generatim quiqui in arena spectantur ij arenarij, vt toto iure ciuili. Speciatim autem & venatores amphitheatrales, dicti arenarij. Quemadmodum Iul. Firm. c. x. lib. iix. opposuit *arenarios & gladiato-*

res. Sed proprijssimè quidem arenarij qui inermes cum feris commissi, aut & obiecti feris ad stipitem. De qua differitate vestibulo ipso & limine harũ notationum dixi. Atq. hac mente Firmicus loco quem prænotaui distinctim posuit, arenarios, & cum feris in cauea pugnantes,

Impensis vitam principis adnumeres.

Inter ea quæ princeps Domitianus tibi plurima impendit, numera & vitam siue salutem tibi datam, delationum nempe visco & retibus explicitam. Et *impensas* dixit, pecunias à Domitiano spectaculis impensas. His, inquit, adnumera & vitam tuam.

Propriatim autem & Sueton. Titi c. iix. & nunc Valerius traducendi verbo vsi. Nam & si traducere est quoq. educere vt in glossis *Traducit* ἐξάγει. *Traductio* ἐξαγωγή. Magis tamen est vt respexerit ad ritum maleficos per amphitheatri caueam traducendi vt spectaculo essent si in exsilium mitterentur vt hoc epigrammate aut circumducendi si plectendi in cauea ipsa siue circulo amphitheatri, vt Eusebij Ecclesiast. histor. c. i. lib. v. in epistola Ecclesiæ Lugdunensis, Attalus medicus quia Christianus, περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου, πίνακος αὐτὸν προάγοντος, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο Ῥωμαϊστί. Οὗτός ἐστιν Ἄτταλος ὁ χριστιανός. Dico Latinè. *Circumductus per amphitheatri circulum, titulo eum præcedente, in quo scriptum Romanicè. Hic est Attalus ille Christianus.* Dixi, titulo præcedente, vt Suetonius Caij c. xxxii.

Atque hoc epistola eadem est θεατρίζειν καὶ ἐκπομπεύειν τοῖς ὄχλοις. *Per theatrum ducere, atq. ostentare popello.*

Sic & gladiatores aliiq. arenarii, Cassiodori verbo dicam, *pompati* per caueam vt gladiatores transeuntes Iulii Capitol. M. Antonino. Fabius decl. ix. *Iam ostentata per arenam periturorum corpora, mortis suæ pompam duxerant.*

Et quoniam hæc pancarpia, & quasi demultia est, pergo & illud intexere. Pagella C. Taciti eadem post paullo mendam hodieq. supinam cubare. *Capito*, inquit, *insignior infamiâ fuit, quod humani diuiniq. iuris sciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehonestauisset.* Membranæ. *Capito insignitore infamia fuit, quod humani diuiniq. iuris sciens, se, Rempubl. & bonas domi artes dehonestauisset.* Bellissima rescriptio. Triplicata infamia Capitoni, *Quod se* iuris auctorem & *Rempubl.* quippe de iure publicè responsitare solens, & *bonas domi artes*, ius ciuile & eloquentiam adulatione feda dehonestauisset.

AD EPIGR. V.

Blanditur Cæsari] Stultulè positum hoc lemma. Verum fuisset. De spectaculo Pasiphaes. Nam illud. *Blanditur Cæsari*, cupressus, aut lecythus, & quasi cothurnus est, in omnia huius segmenti epigrammata veniens, si velis. Itaq. & sæpe adpingitur, vt epigr. seq. & epigr. xx. & xxiix.

Iunctam Pasiphaen] Eiusdem sortis spectaculum & à Nerone datum. Sueton.

ton. Neronis c. xii. De Pasiphaës amore eleganter Lucian. lib. de Astrologia, eum referens ad amorem cognoscendi taurum, signum cæleste.

Nec se miretur] Sua esse aliqua miracula putet: nam hæc tua ista magis miracula, vt & Cæsaris arenæ *miracula* tribuit epigr. xxc. lib. iix. xxcv. lib. ix. Et peculiariter de Pasiphae *mirari* & *miraculum*. *Miracula* monstra. Marcell. in *Mira*.

AD EPIGR. VI.

Blanditur Cæsari] Altera cupressus. Fatuelle quiqui es, quin ita? *De venatione mulierum*.

Quod Mars tibi sæuit] *Tibi*, in specie figuráque tua. Vt in specie Augusti, si Horatio fides, grassatus Mercurius, oda ii. lib. j. in specie Alexandri Iupiter Amphictyonum decreto, & Apollinis oraculo, Socrates ecclesiast. histor. c. xxiii. lib iii.

Sæuit & Venus] Non viri tantùm, siue Martis clientes tibi venatores: sed & feminæ Veneris clientæ, venatrices. Sueton. Domit. c. iv. *Venationes gladiatoresq. & noctibus ad lychnuchos: nec virorum modo pugnas sed & feminarum.* Ne recte aliter hic locus in venatione circi c. penult. Tangit & Iuuenalis Sat. j. Hic itaq. nūc feminæ Domitiano venatrices: vt & ante fuerant Tito. Dio in Tito. Et Neroni, Dio in Nerone. Etiam feminæ Domitiano gladiatrices. Vt Suetonij loco antedicto, & Papinij Silua vlt. lib. j.

Hos inter fremitus, nouosque luxus,
Stat sexus rudis insciusq. ferri,
Et pugnas capit improbus viriles &c.

Male ibi Saturnalia c. iv. lib. ii. rescripsere

------ *nouosq. lusus*.

Nec enim lusus antecessit, sed luxus, sparsio nempe missilium, siue nimbus, vt dictus epigr. lxxvii. lib. iix. Et prænotaui ad epigr. iii. Commissas à Domitiano mulieres notatum & Dioni in Domitiano Καὶ ἔστιν ὅτε καὶ νάννας καὶ γυναῖκας συνέβαλλε. *Fuit cùm & nonnas, & mulieres committeret.* Sed Dionis manu νάννους, nanos. Nam & Pumili ad gladium exhibiti Domitiano. Papin. Silua prædicta.

Hic audax subit ordo pumilonum,
Quos natura breui statu peracto
Nodosum semel in globum ligauit.
Edunt vulnera, conseruntque dextras,
Et mortem sibi qua manu minentur
Ridet Mars pater & cruenta virtus,
Casuræq́, vagis grues rapinis,
Mirantur pumilos ferociores.

Sic omnes criticæ mentes & manus hunc locum. Sed Papinij stilus.

Edunt vulnera conseruntq. dextras.

En mortem sibi qua manu minentur;

Ridet Mars pater, &c.

Adclamatoriè & δειχτικῶς. *En mortem* &c.

Sed illæ Domitiani arenariæ Veneres, peculiariter cultu specieq. Amazonum versatæ in arena. Itaq. Iuuenal. Sat. j.

——— *Mauia Tuscum*

Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

Et Papinius Sil. vlt. lib. j. de gladiatricibus Domitiani Saturnalitijs.

Credas, inquit, *ad Tanaim ferumq. Phasin,*

Thermodontiacas calere turmas.

Ipsa] Significanter, ipsa Venus sæuit. Nec enim sæuitia & arena Veneri facit: sed amores & theatrum. Neq. feminas, sed viros bella & pugnæ decet. Itaq. Iliade j. negat Iupiter Veneri data esse

——— πολεμήϊα ἔργα

——— *Facta impigra belli.* Et Turnus Æneide vii.

Bella viri pacemq. gerant ——— Ouid. lib. xii.

Bella relinque viris ———

Et vasta in valle leonem.

Scripsit, opinor, Valerius.

——— *Et vastum in valle leonem.*

Ad exemplum Maronis Æneide iix.

——— *Tu Cressia mactas*

Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.

Sic *vasti leones* Propert. lib. ii.

Fortean autem & sine articulo versum Valerius fecerat.

Prostratum vasta Nemees in valle leonem.

Otiosa nempe, *&*, articuli iteratio.

Vallis verò illa inter Mycænas & Nemeam. Diodor. lib. iv.

Nobile & Herculeum opus] Nobile hoc inter opera Herculis. Nam operosius cæteris, & prius. Hoc certamine aptus pellem leonis est, qua deinde tectus. Diodor. lib. iv. Sidonius Panegyr. Auiti. Sic & Theocriti ecl. xiii. opere hoc denotatus Hercules.

AD VII.

Pœna Laureoli] A Nerone, Domitiano, alijs, qui damnati in arenam essent, ita subinde adfecti pœna, vt eopse supplicio aliqua ex monimentis annalium historia, aut fabula ex poëtis repræsentaretur, vt nunc reus hic in arena discerptus sub persona Laureoli, iussu non Titi, vt voluere c. xi. lib. iii.

de cruce: sed Domitiani: sic & infra epigr. seq. alius specie Dædali. Alius epigrammate xxi. tanquã Orpheus. Alius tanquam Mucius Scæuula epigr. xxx. lib. iix. epigr. xxv. lib. x.

Etiam sine historia aut fabella, miseri aliarum quoque rerum specie in arena supplicio adfecti, vt à Nerone Christiani spectaculis nocturnis ita combusti, vt arderent pro cereis: Iuuenal. Sat. j. & ibi vetus interpres: C. Tacitus annali xv. Ex eoq. Sulpicius Seuerus historiæ sacræ lib. ii.

Neque his personatis tantùm, sed & apertis supplicijs locus in spectaculis siue visorijs, vt viuicomburio, & id genus alijs. Plutarchi lib. de numinis sera vindicta. Tertylliani c. x. De spectaculis. Philonis Iudæi in Flaccum. D. Hieronymi Catalogo in Polycarpo. Eusebij eccles. histor. c. j. lib. v. in epistola ecclesiæ Lugdunensium.

Notat insuper loco antedicto Plutharchus reos in spectacula solitos mitti splendidè ad speciem & pompam subornatos, τοὺς κακούργους, inquit, ἐν τοῖς θεάτροις ἐν χιτῶσι διαχρύσοις καὶ χλαμυδίοις ἁλουργοῖς ἐστεφανωμένους καὶ πυῤῥιχίζοντας. Dixeris Latinè. *Maleficos in theatris, tunicis auro intextis, & sagulis ceruleis, coronatos & saltantes pyrrhicham &c.*

Qualiter Prometheus] Quod Prometheo Caucasus, id huic Laureolo crux: & viceuersa Caucasus quasi crux Promethei. Ergo & Lucianus Deor. dial. Prometheum σταυρωθέντα vocauit, siue *crucifixum*. Et Tertyllianus c. j. lib. j. aduersus Marcionem, *cruces Caucasorum* dixit. Et Manilius lib v. de Andromeda scopulo adfixa, eam *cruce pependisse* ait.

Deinde quod Prometheo vultur, aut vt alij aquila: id Laureolo vrsus.

Religatus] Vt Attius, in Prometheo, Ciceronis Tuscul. ii.

——Adspicite religatum asperis
Vinctumq́ saxis——

Religatus autem sic ibi Prometheus ad Caucasum à Mercurio, si Seruio fides ad Eclog. vi. aut à Vulcano, vt Æschylus ipse in Prometheo, & Apollodor. lib. j. aut ab vtroq. si Lucianus rectè in Deor. dialogis.

Atq. hanc de Prometheo fabellam explicat Tullius v. Tuscul. Seru. loco prædicto. Eandem aliter Strabo lib. xi. Aliter & interpres Apollonij ad ii. Argonaut.

In Scythica rupe] In Caucaso. Nam hunc Scythæ accolunt. Interpres Æschyli ad Prometheum.

Assiduam auem] Aquilam, vt Seruius loco antedicto, & Attius in Prometheo, Tullij ii. Tuscul. Vulturem verò, vt Petronius Arbiter apud Fulgent. lib. ii.

Pectore pauit] Corde, vt Seruius indidem. Iecore, vt Attius Prometheo, & Petronius locis antedictis. Bene autem *pauit*, non *pascit*. Quippe solutus iam pœnis Prometheus, Catull. epith. Pelei, vbi de Prometheo.

Extenuata gerens veteris vestigia pœnæ.

L. Lucian. Dial. Iouis & Promethei. Sed alij Prometheo & ad inferos pœnam illam statuunt. vt Aristoteles c. xiix. de poet. Horat. oda xiii. lib. ii.

Nimio] Significanter, *Nimium pectus*, ex quo nimius cruciatus Prometheo: & nimium, siue adsiduum pabulum vulturi siue aquilæ, vt Æneide vi. Maro de Prometheo.

——Fecundaq. pœnis Viscera.

Nimium sæpe pro magno, & *nimis*, valde. Catullus epithal. Manlij

O nimis optato sæclorum tempore nati.

Claudian.

O nimium dilecte Deo.

Iul. Capitolin. Maximo & Balbino. *Nimia sanctitate ac verecundia.* pro, maxima. Glossæ. *Nimis.* ἄγαν, πάνυ, χομιδῆ, σφόδρα. Hæc pro vulgaria lectione, sed melius alij libri, *nudo pectore.* Nam Valerius ipse quasi opponens dicturus est, *Nuda Caledonio sic pectora* &c.

Sic Laureolus] Sic maleficus hic sub nomine personáque Laureoli. Laureolus, nobilis olim latronum dux, de cuius in crucem acti supplicio celebratissimus Romæ, & identidem actitatus mimus. Suetonius Caij c. lvii. *Cum in Laureolo mimo, &c.* Iosephus originum c.i. lib. xix. καὶ γὰρ μίμος εἰσάγεται καθ' ὃν σταυροῦται ληφθεὶς ἡγεμών. *Nam mimus inducitur, in quo dux captus cruci figitur.* Iuuenal. Sat. iix.

Laureolum velox etiam bene Lentulus egit.

Iudice me, dignus vera cruce——

Vbi vetus interpres. *In ipso*, inquit, *mimo*, *Laureolo figitur crux.* Tertullian. c. xiv. aduersus Valentinian. *Quia nullum Catulli Laureolum fuerit exercitata.* D. Hieronym. epist. ad Sabinianum. *Hæc tibi ridicula forte videantur, qui comœdus & lyricis scriptoribus, mimis & Lentulis delectaris, &c.* Expressim itaq; Catullo hūc mimū Tertullian⁹ adscripsit: falsi sunt, qui arbitrati hác tragœdiá esse Næuij.

Pectora præbuit urso] Malefici in amphitheatro sic in crucem subinde acti, vt in eapse cruce lacerarentur à bestijs, vt nunc Laureolus, martyres Lugdunenses Eusebij Eccles histor. c. i. lib. v. Mnestheus apud Vopiscum, in Aureliano. Artemidor. Dald. c. xlix. lib. v. Ἔδοξέ τις μεταμορφωθεὶς, ἀρκόχειρ γεγονέναι. κατάδικασθεὶς τὴν ἐπὶ θανάτῳ, προσδεθεὶς ξύλῳ, βρώθη ὑπὸ ἄρκου. &c. *Visus sibi aliquis vrsimanus, siue vrsi manum habens: damnatus capitis cum bestijs pugnauit, & ligno deligatus, ab vrso discerptus est.*

Crux illa, stipes ad quem deligati & ferarum morsib. expositi. Hos Fl. Vopiscus Aureliano, *ad stipitem surrectos homines*, vocauit. Sueton. Nerone c. xxix. *ad stipitem deligatos.* Dio Nerone σταυροῖς προσδεδεμένους. *Crucib. alligatos.* Itaque vrbanè Tertyllian. lib. de pudicit. eiusmodi crucem vocat, *stipitem leoni concessum.* Eusebius autē loco prædicto populariter, *lignum*, vbi de Blandina ἐπὶ ξύλου, inquit, κρεμασθεῖσα *in ligno suspensa.* Eodemque significatu mox *Crucem* dixit ἢ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι. *Quæ quod specie*

crucis spectaretur &c. Sic & Artemidor. Dald. c.xlix.lib.v. προσδεθεὶς ξύλῳ *deligatus ligno*, id est, cruci.

Pendens] Nam deligati ad stipitem altiusculè à terra, vt ferarum mordicibus adpeterentur. Itaque & canib. ac lupis subinde pabulum cruciarij, vt Apuleiasini lib. vi. *Patibulo cruciatum, cum canes & vultures intima protrahunt viscera.* Eoque Catullus ludens epigrammate in Cominium optans, *vorent* eius

Intestina canes, cetera membra lupi.

Non falsa in cruce] Non mimica, sed vera cruce. Qui mimum Laureolum actitarent, his mimica mors. Patet Suetonij Caio c. lvii. & Iuuenal. Sat. iix. vbi de Lentulo & Laureolo, & Iosephi orig. c. i. lib. xix. At iussu Domitiani latro hic, specie & nomine Laureoli in veram actus crucem, quippe dignus malo cruce. Nam latro hic. Latronibus autem crux pœna. Vt l. xxiix. §. penult. D. De pœnis. *Famosos latrones in his locis vbi grassati sunt, furca figendos compluribus placuit.* L. Seneca epist. vii. *Latrocinium fecit aliquis. Quid ergo meruit? vt suspendatur.* Petronius. *Imperator prouinciæ iussit latrones crucib. adfigi.* Apuleiasinus lib. iii. *Latronem istum, miserorum pignorum meorum peremptorem cruci adfigatis.* Sic & in literis sacris iuxta crucem dominicã, latrones in crucibus. Et salus ipsa ibi nostra in cruce tanquam latro. Nam & latronis dimissi vicẽ Christus ad crucẽ postulatus: patet in historia sacra. Et seruator ipse Matthæi c. xxvi. ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε. *Prodistis tanquam ad latronem.* &c. Notauêre ad L. xxxiix. §. *Auctores.* D. eod. crucem Christo supplicium fuisse, vt seditionis auctori. Nam hoc ei crimen obiectari Lucæ c. x. Sed illa criminatio reuoluitur ad latrocinium. Nam Iudaicæ gentis moribus iidem plerumq. & seditionum auctores & latrones, vt patet historia Iosephi.

Reposuit autem Tribunianus d. l. xxiix. §. pen. *Furcam* pro cruce, vt toto iure ciuili. Dico ad xii tabulas. c. lx.

Inq. omni nusquam corpore corpus erat] Ὀξυμώρως & epigrammaticè. vt epigr. lx. lib. vii.

Inq. suo nullum limine limen erat. Eiusmodi & illa. *In Sicilia Siciliam quærere.* Tullius Verrina iii. Et, *Samnium in ipso Samnio requiri.* L. Florus c. xvi. lib. i. Vult Valerius ita discerptum Laureolum vt nusquam aliqua species corporis parêret quale & illud Ammiani lib. xiv. *Qui ita euisceratus vt cruciatibus membra deessent.*

Denique] ἐπεξεργαστικῶς *Deniq.* Seru. ad Æneid. ii.

Quæ fuerat fabula] In aliis mimi Laureoli actorib. mimicum supplicium illud: in hoc latrone verum.

AD IIX.

De Dædalo] Meliùs de pœna Dædali. vt epigrammate antecedente, ita & hoc isto mimica pœna versa in legitimam.

D iii

Melius & hoc epigramma quinto iugatum fuisset, quia consimilis vtriúque argumenti, & iunctæ fabellæ Pasiphaës & Dædali. Itaq. & Domitianus ea spectacula videtur iunxisse vt & Nero Suetonii c. xii.

Ab vrso Lucano] Vrsi propriatim Lucani, Varro iv. de ling. Lat.

Quàm velles pennas tunc habuisse tuas] Ne scilicet in ipso periculo & conatu volandi decideres, vt Icarus, Suetonii Nerone c. xii.

AD IX.

De Rhinocerote] Fuisset plenius lemma. De pugna tauri ac rhinocerotis. Eiusdem verò argumenti epigramma post xxii. & item alterum liii. lib. xiv.

Prælia quæ non promisit] Quia non potuit aliquandiu à venatoribus irritari. Hi venatores, *amphitheatrales magistri*. De quibus post dicendi meta epigr. xxii.

Rhinoceros] *Rhinocerotem*, inquit Festus, *quidam esse aiunt bouem Ægyptium*. Fortean autem ita rhinocerotes indigetati Romæ, quia triumpho Augusti Ægyptiaco primitùs Romæ in spectaculis. Dio lib. liii. Suetonii. Augusti c. xliii. At Plinius c. xx. lib. iix spectatos rhinocerotes Romæ anteriùs, nempe ludis Cn. Pompeij.

Falsos autem Quirites in hac ὀνομασίᾳ liquet. Nam longissimè interest bos Aegyptius & rhinoceros. Liquet bouis Nilotici picturâ, Leucippæ lib. ii. Itaq. & Aelian. c. xliv. & seq. lib. xvii. de animalibus separat rhinocerotas à tauris Æthiopicis. Contrà Pausanias lib. ix. rhinocerotes vocari ait tauros Æthiopicos.

Enimuerò ne sunt quidem rhinocerotes aliqui Ægypto, sed Æthiopiæ. Itaque Lucilius in iv. *Rhinocerus velut Æthiopus* ———

Priscian. lib. vi. Integrior ex Nonio hic locus in Broncus. Lucil. Satyr. lib. iii.

Broncus nouit lanius, dente aduerso eminulo, hic est Rhinoceros. Relego,

Broncu' bouis lanius, dente aduerso eminulo, hic est Rhinocerus velut Æthiopus———

Rescripsere alij. *Broncus ouat.* Vt Iunius. Alij *Bronchu' bouillanus*, vt Turnebus. Alij, *Branchu' nouus lanius*, vt Mercerus. Alij, *Branchus obit*, vt qui fragmenta edidêre. Mera nugalia ista quidem. At vrbanissimè Lucilius, vt adsolet, comparationem fecit bronci lanij bouem discerpetis cum rhinocerote bouem lacerante. Nam lanio illi prominulus dens, vt cornu rhinoceroti, atq. vt lanius ille in macello, sic rhinoceros in spectaculis bouem lacerat.

Sed pergo paucula & de rhinocerote. Peccat Isidor. c. ii. lib. xii. rhinocerotem & monocerotem interesse non putans. Nam Dio quidem lib. liii. rhinocerotem esse ait figurâ elephanti. Artemidorus autem Strabonis lib. xvi. Consimilem esse sui siluestri siue apro.

Plenior historia rhinocerotis legere volenti est locis antedictis & Oppiani lib. ii. de venatione. Diodori lib. iii. Iul. Solini c. xxxiii.

Exarsit in iras] Proritatu; à venatoribus siue magistris, vt post epigr. xxii. Vbi de hoc ritu dicendi campus.

Quantus erat cornu] Cornu quod in naribus extimis, à quo & nomen est inditum rhinocerori. De qua originatione Dio lib. liii. Aelian. de animalib. c. xliv. lib. xvii. Diodor. Sicul. lib. iii. Isidor. c. ii. lib. xii. De Cornu hoc, item Plinius c. xx. lib. iix. Solinus c. xxxiii. Oppianus lib. ii. de venatione. Geographus idipsum Cornu, esse ait rhinocerotis nasum. lib. xvi. ἡ ῥίς, κέρας σιμὸν στερεώτερον ὀστέου παντός *Nasus, est cornu simum, osse quouis durius.* Et noster sic epigr. iv. lib. i. *Nasum* dixit.

Quantus autem *cornu*, vt Aeneide i. *Magnus armis.*

Cui pila taurus erat] Similiter de rhinocerote epigr. liii. lib. xiv.

Hic erit ille tibi cui pila taurus erat.

Et posteriùs in his spectaculis epigr. xix.

Sustulerat raptas taurus in astra pilas, & epigr. xxii.

Iactat vt impositas taurus in astra pilas.

De his pilis Ascon. ad principium Cornelianæ. *Simulacra*, inquit, *effigiesque hominum ex feno fieri solebant, quib. obiectis ad spectaculum prabendum tauri irritarentur.* Et quia his pilis tauri proritati Glossæ interpretant. *Pilæ* ταυρειάριοι, ταυροκαθάπται. Irritati nempe tauri pilis, vt leones atq; vrsi mappa. L. Seneca c. xxx. lib. iii. de ira. Vrbanè itaque lusit Valerius in pila & tauro. Tauri pilis proritantur, at rhinoceroti taurus ipse pro pila fuit. Neque dispar lusus Prologo Captiuorum Plautinæ.

Enimuero Di nos quasi pilas homines habent.

Tauris pilæ homines fenei: Diis pilæ homines ipsi.

Alius modi pilę, de quib. Festus in *pila*. Alius & oscilla, Macrobii Saturn. c. vii. lib. i. Alius & maniæ Festi in *Mania*.

AD X.

Læserat leo.] *Læserat* nempe in proritatione, de qua dico ad epigramma xxii.

Perfidus] Significanter hoc *perfidus*, vt & epigr. lxxv. lib. ii. de leone

---*Crudelis, perfide, prado.* Sic enim lego. Nempe aliâs leo ζῶον πρᾶον, καὶ δίκαιον, καὶ φιλόστοργον πρὸς ὃν ὁμιλήσῃ. *Animal mite, iustum, & eorum, quibuscum degit, amans.* Aristot. in Physiognomicis.

Ore ingrato] Et hoc leo ille contra ingenium suum. Nam leonum animi grati, vt in narratione A. Gellii de Androdo c. xiv. lib. v. siue is Androcles, vt Aeliano de animalib. c. xliix. lib. vii. Et in narratione de Elpide Samio Plinii c. xvi. lib. iix. Sic gratus leo in magistrum suum, L. Senecæ c. xix. lib. ii. De benefic. *Leonem*, inquit, *in amphitheatro spectauimus, qui vnum è bestiarijs agnitum, cum quondam eius fuisset magister, protexit ab impetu bestiarum.* Huiusmodi

& Osymanduæ Syrorum regis leo, de quo Tzetzes.

Magistrum] Hic *custos*, L. Senecæ epist. xxcv. Græcis λεοντοκόμος. Auctor Etymol. Idemque Mansuetarius, Lampridij Alagab. Iul. Firmic. c. xvii. lib. iix. *Mansuetarij, qui vrsos, tauros, vel leones feritate deposita, humanis conuersationibus faciunt.* Glossa ἡμεροποιός *Mansuetarius*; etiam elephanti magistrum siue διδάσκαλον Strabo dixit lib. xv.

Tam notas manus] *Notas*, in os eius sæpe insertatas. Itaque & significanter illud. *Laserat ore.* De hac manuum in os leonis insertatione est epigrammate lxxv. lib. ii.

Verbera securi solitus leo ferre magistri
Insertámque pati blandus in ora manum.

Papinius Silua v. lib. ii. mansueti laudes canens: neque hanc præterit.

Insertásque manus laxo dimittere morsu.

L. Seneca c. iii. lib. i. de benefic. *Leonum ora à magistris impune tractantur.* Et epist. xxcv. *Leonibus magister manũ insertat: osculatur tigrim suus custos.* Et c. xxxi. lib. ii. de ira. *Adspice elephantorum iugo colla submissa, taurorum pueris pariter ac feminis persultantibus terga impunè calcata, & repentes inter pocula sinúsque innoxio lapsu dracones, & intra domum vrsorum leonúmque ora placida tractantibus, adulantésque domino feras.* Relege. *ora placida tractantes.* Et hoc quidem patet, illud cæcum est & latens, quod ait *intra domum.* Anne placidiora intra, quàm extra domum, siue foris vrsorum leonumque ora domini? annon ad currum iuncti M. Antonio leones? annon placida eis ora in spectaculis? Planissimè quidé cucurbita illa est *intra domum.* Quicum velit pignus posuero ego L. Senecæ mentem manúmque esse, *intra damnum.* Siue innoxiè, siue ita vt nihil patiantur damni. Sic Tullij epist. iv. lib. iv. *Intra modum.* Rectè A. Gellius, *id est*, inquit, *non ad ipsum modum, sed retro paululum & citra modum.* c. xiii. lib. xii. Similiter itaque *intra damnum.* Siue vt non veniatur ad dãnum, vt Tullij epist. iv. lib. iv. *intra modum. Id est*, inquit, A. Gellius c. xiii. lib. xii. *non ad ipsum modum, sed retro paululum & citra modum.* Siue vt nõ veniatur ad modum. Horat. ad Pisones. *Intra spem veniæ cautus*, vt peruenire nihil opus ad spem veniæ. Vult Flaccus intellegi, intra spem veniæ cautum esse Menandrum, siue nihil peccare, ita nec opus ei sperare veniam. Plautum peccare, sed cum spe veniç. Arietinæ mentes locum Horatij rescribillant. *Extra spem veniæ cautus.* Ipsi illi rescriptores extra spem veniæ incauti. Insultat his Antonius Muretus Variis c. v. lib. xiii. L. Florus c. xi. lib. iv. *Nam pulchritudo Cleopatræ, intra pudicitiam principis fuit.* Pertingere non potuit ad principis pudicitiam, siue eò peruenire vt expugnaret principis pudicitiam. Fabius Declam. cclx. *Intra concessos adolescentiæ lusus.* Sed iam vt & nobis hæc intra modum sint, pergamus pauca de mansuetariis. Manil. fine lib. v.

Non inimica fera talis sub tempore natus
Ora feret: placidas reget in commercia gentes.

Sic

Sic vulgarij, sed benè in aliis,

Non inimica feræ talis sub tempore natis
Ora ferent: placidaque gerent commercia gentes.

Eo sidere natis feræ ora ferent non inimica, quippe mansuetariis: & commercium gentib. illis siue seclis ferarum erit cum his magistris. Quod Iul. Firm. c. xvii. lib. iix. dixit *vrsos, tauros, leones humanis conuersationib. sociari.* Vt & Manil. fine lib. v. Mansuetariorum artes pingens feras, inquit, *Junget amicitia secum.* Conuersationis ferarum elegans pictura Valerij nostri epigr. cxlix. lib. i.

Vt docerent autem feras ita conuersari, & commercia gerere magistri siue mansuetarij, vsi verbis & herbis. Verbis, nempe adloquijs. Plin. c. xvi. lib. iix. *Mulceri adloquijs feras.* M. Manilius lib. iv. inter mansuetariorum officia recenset. *Exorare tigres.*---- Et mox.

Cumque elephante loqui, tantámque aptare loquendo
Artibus humanis varia ad spectacula molem.

Herbarum autem quoque mansuetarijs auxilia fuisse, facilis coniectura ex Æliani de animalib. c. xxxiix. lib. i. C. Plinij c. iv. lib. xxix. c. xi. lib. xxvi. Vsi & rebus metallicis vt chalcantho. Plinius idem c. xii. lib. xxxiv. *Nuper inuentum,* inquit, *vrsorum in arena & leonum ora adspergere illo: tantáque est vis in adstringendo, vt non queant mordere.*

Adde & palpandi & demulcendi vsos arte & illicio mansuetarios. Itaque Philostratus Apollonij lib. vii. leonum magistros ait debere nec verberare nec obsecundare, nam inde feris odium, hinc superbiam nasci, sed χαταψῶντας ἐς εὐαγωγὰ ἤθη ἄγειν *demulcendo perducere ad morum facilitatem.* Et Manil. fine lib. v. inter mansuetariorum artes posuit.

--Palpare lupos.----Eleganter autem Corippus lib. iii. & ipso frequentis in cauea populi conspectu tigres aliasque feras quasi adtonitas & mansuetiores fuisse.

Et qui non tulerat verbera] *Non tulerat* contra nempe quàm leones mansueti, siue cicures. Nam his solitum pati verbera magistrorum, epigr. lxxv. lib. ii.

Verbera securi solitus leo ferre magistri.

Et epigr. cv. lib. i. iunctæ ad currum tigres *Indulgent patientiam flagello.* Et L. Seneca epist. xli. *Leo ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus.* Ex patientia verò hac ista ferarum quas mansuetarij cicurauissent, stolones & hebetes dicti *cicuris* ingenij homines. D. Hieronymus lib. ii. aduersus Ruffinum. *Sed nos, inquit, simplices homines & cicures Enniani, nec illius sapientiam, nec tuam qui interpretatus es intelligere possumus.* Sic vulgarij. Sed scripsisse D. Hieronymū scilicet. *simplices homines, & cicurins, &c.* vet⁹ Poëta Varronis vi. de ling. Lat. *Cicur ingenium obtineo.* Vbi Varro & subnotauit. Hinc Veturios dictos

Cicurinos. At Tertyllian. c. xxxvii. aduersus Valentinian. Cicurinum ingeniũ pro Capitali & sollerte dixit ironicè. *Accipe alia ingenia circurianiana insignioris apud eos magistri*. Sic libri vulgarij. Sed non nauci illud *circurianiana*, est; Vt neque criticæ rescribillationes. Nam alii lyncuriana, vt B. Rhenanus; alii cercuriana vt Latinus Latinius: alii cicuria Enniana, vt Pamelius, item Iunius, qui & de Ennianis ingeniis risiloquum illud. Simplicia & crassa ingenia, Enniana vocari. Quo pacto? Quia, inquit, Ennius Palingenesiam prędicauit. Hoc ergo nugamentum cui tam delirum probetur, dici recte ingenium Ennianum. Viden' lector indolem argumenti? At Tertyllianus ita: *Accipe alia ingenia cicurina insigniorꝰ apud eos magistri* &c. Cicur aut mãsuetum est, aut sapiens. Paccuuius. *Consilium cicur*. id est. *sapiens* Festus in *Incicorem*. Ita & *cicurinus* mansuetus & hebes, vt loco illo D. Hieronymi: aut sapiens & capitalis, vt Tertylliano. Inscitia priscæ vocis Cicurinus peperit cicuria illa Enniana, & cicures Ennianos, de quib. & pompabiliter in venatione circensi est c. xxi.

Et quia Tertylliano dari cœpta iam hæc opella est, pergo & notare hoc, etsi notum, ingenia Septimio esse, machinamenta, vt & *ingenia pœnarum* lib. de resur. car. c. iix. Et *artium ingenia* c. x. lib. de spectac. Et lib. de Pallio c. iv. *Ingenia vestificina*, pro inuentis & molitionibus vestificum. magis quàm pro vestificibus ingeniosis. Et vestifices cape non tam vt plebecula hodie sartores, quàm textores. Ex eodem significatu hodiéque loquelariter *ingenia* pro machinis, & *ingeniatores* pro mechanicis, siue machinariis. Sic & Apuleius Florida iv. cum ait *ingeniatus ad astutiam*, explicem ego, tanquam ingeniis, siue machinis instructus ad malitiam.

Quos decet esse hominum] Vt L. Seneca c. xxxi. lib. ii. de ira. *Pudebit cum animalibus permutasse mores*.

AD XI.

De vrso] Neque hoc satis expressim. Multimodis enim de vrso esse epigrammata possunt: sed hoc quidem peculiariter *de vrso, qui captus visco* nouo nouitio videlicet genere venationis.

Præceps dum se rotat vrsus] Significanter dictum *præceps*, & *rotat*. Nam solentes vrsi præcipites in caput se volutare, atque ita se de retib. euoluere, quod ἐκκυβιστᾶν Plutarchus dixit in causis, Quæst. xxiix. Et volutationes siue rotationes illas περικαλινδήσεις vocat. Alia mente dictus *præceps aper*. Epigr. xv. lib. i.

Implicitam visco perdidit ille fugam] Vrsus hic volutatione siue rotatione sua elapsus de reti, in paratum sibi viscum innolutus est & captus. Insolens itaque hoc & inuisum ante spectaculi genus placitum Cæsari ostẽtare tunc, nempe vt posito in arena reti, euolueret se vrsus, visco autem caperetur.

Plebes tamen viscum hoc versu rete accepit, ne rite illa quidem, vt ne-

que Marcellus in *viscum* recte viscum esse rete in versiculis ex Varronis Terentii Parmenone.

Lepusculi timentis hoc quadrangulum
Dedit Diana, rete nexile, arcuas,
Viscum, sagenam, lineámque compedem.

Bene ibi, *viscum, sagenam* &c. Vocat rete lepusculis capiédis viscum, sagenam, & lineam compedem, omnia tropicè & per similitudinem. Quod auiculis est viscum, quod piscibus verriculum, siue sagena, quod homini compedes: id lepusculis illud quadrangulum. Nulla itaque hic palma illis qui ad Terentii Varronis iv. de lingua Lat. rescripsere *viscum fugela.* ἀπηχέστερον & illud in Aduersar. c. xix. lib. xix. *viscum, fugámque.* &c. Sic & arcuas figuratè dixit. nempe, quod leoni, vrso, ceruo ἄρκυες id lepusculis quadrangulum illud. Scriptor Etymologici. Ἄρκυς εἶδος δικτύου ἐκ παχέως σχοινίου, ὃ ἱστῶσι πρὸς θήραν λέοντος, ἢ ἄρκτου, ἢ ἐλάφων. Latinè. *Arcus retis quadam species, ex funiculo crasso, quam tendunt venatui leonis, aut vrsi, aut ceruorum.* Eleganter Apuleius lib. ludicror. *Abstemius est, immo scit quo rete leporem tenebat, lupum non teneri.* Marcell. in *Abstemius.*

Sed pergamus operam dare Valerio. Huic quidem viscum est non rete, sed propriatim viscum quo capiuntur aues. Testis Valerius ipse in clausula epigrammatis. *Si captare feras aucupis arte placet.*

Expressit τὸ χαριεντοπρεπὲς venationis Domitianicæ, Ante aues capi solitas visco: nunc capi feras. vt & Maro in Georgicis opposuit laqueos, & viscum, lib. i.

Tum laqueis captare feras, & fallere visco

Inuentum —— Feræ sunt vel quadrupedes, vel aues. Illæ magis laqueo falluntur: hæ visco, ἰξῷ. Nugas ibi Marcellus in *viscus*, notans dictum viscus, pro viscere, & *visco* esse, *tractu visceris.* Bene Seruius inibi viscum refert ad aues. Auium hæc propriè captura. Plin. c. xliv. lib. xvi.

Splendida iam cessent] Si fisco feras bestias vt aues capimus, pausa iam deinceps esto venabulis, telis, contificiis, lanceis.

Tecto venabula ferro] Sic & libri editi, & membranæ, item pleræque omnes. Sed quare venabulis *tectum ferrum?* Lolio victitauère non videntes manum Valerij esse

——*recto venabula ferro.* Benè opposuit *rectum venabuli ferrum, lancea torta.* Venabuli ferro bestiæ rectâ figuntur: lancea torquetur.

Nec volet, inquit, *excussa lancea torta manu.* & Lucanus lib. i.

——*Tum torta leuis si lancea Mauri*
Hæreat——. Rectissimè itaque rescripseris, *recto ferro.*

At alia mente P. Virgil. Æneide iv. dixit

——*Lato venabula ferro.* Nempe quia venabuli ferrum vtrinque pinnas habet, quas Iul. Pollux c. iii. lib. v. πτέρυγας siue alas vocauit. Hinc & *sa-*

gittarum venabula Plinius dixit c. ix. lib.iix. *Prætereuntib. sagittarum*, inquit, *venabula insigunt.* Nempe vt venabulorum, sic sagitrarum ferro πτέρυγας siue alæ. Ne dixeris autem tectum venabuli ferrum esse Valerio, quia his alis quasi tectum sit. Nam ad epigrammatis argutias magis facit ἀντιθέσεις quam expressi, *rectum venabuli ferrum, & lancea torta.*

Nec lancea] Venabulum & lancea in venatu arma præcipua. Itaque Plinius epist. vi. lib. i. *Ad retia sedebam. Erant in proximo non venabulum, aut lancea, sed stilus & pugillares.* Hinc & duplex ratio feras in venatione figendi. Vna venabulo & cominus, altera eminus lancea aut hasta. Venabulo & cominus figuntur sues, vrsi, leones, pardi: lãcea eminus cerui. Itaque Philostratus imaginib. c. insulę, opposuit ἐλαφηβόλοις, siue *qui ceruos venatur:* & ἀσχεμάχοις καὶ θρασεῖς, siue *comminus pugnantes & audaces.* Illis λόγχας, siue *lanceas* tribuit: his μαχαίρας καὶ κορύνας. *cultros venatorios & clauas.* Et Iul. Pollux c. iii. lib. v. notat bestias quæ figuntur venabulo ἀσχέμαχα θηρία vocari. nempe quod cum his pugnetur cominus. Sic & *cominus figere* dixit Iuuenal. Sat. iv.

Profuit ergo nihil misero, quòd cominus vrsos

Figebat Numidas. Herodian. in Commodo dixit συστάδην μάχεσθαι. Spartianus in Caracallo, *contra stare.* Item. Excipere. *Excepit*, inquit, *apros frequenter: contra leonem etiam stetit.* Aliud est μάχεσθαι ἐξ ἀντιστάσεως, aliud συστάδην, illud tantùm ex opposito pugnare: hoc autem excipere, & contra stare. Illud sine periculo fieri pote: hoc non item. Ergo apud Herodianum docetur Commodus ἐξ ἀντιστάσεως μάχεσθαι, siue ex opposito: sed ita vt in arenæ ambitu esset siue peridromo & in tuto: at bestiarij pugnauêre συστάδην. Dixi hoc discrimen & à principio vbi de venatione. Postmodò blenni exscripsêre, sed turbidè. Et quod Herodianus de Commodo dixit καὶ θηρίων ἐξ ἀντιστάσεως μάχας ἐπαιδεύετο vertêre. *Discebat Commodus in plano contra leonem stare*, stupidè hoc illi quidem. Nec enim hoc discebat illa populi pestis, sed pugnare ex tuto. Itaque cum spectaculorum dies iam esset, non pugnauit de plano, sed de superiore tutóque loco, & ambitu arenæ, vt post pagellas Herodianus aliquam multas ibi narrauit, quem locum exscriptores cum illo de Commodi exercitatione quasi coherētem sarcinauere. Est aliquid ex mente Lucilij videlicet,

Sarcinatorem esse summum, suere centonem optimè.

Non est autem συστάδην, siue de plano extra periculum. Itaque libro illo primo Herodianus opposuit συστάδην μάχεσθαι & ἐξ ἀσφαλοῦς βάλλειν. *de plano pugnare, & petere ex tuto.* Vbi de seditione populi in Cleandrum.

Excussa manu] Lucan. lib. iii.

Iam non excussis torquentur tela lacertis.

AD XII.

Inter Cæsarea Diana] Tropicè Diana pro venatione amphitheatrali. Nam Diana præses venationibus amphitheatri. Tertyll. c. x. lib. de ſpectac. *Martem & Dianam vtriuſque ludi præſides nouimus. vtriuſque* nempe gladiatorum & venationum. Claudian. Panegyr. de conſulatu Manlij Theodori.

Amphitheatrali faueat Latonia pompa.

Etiam noſter epigram. ſequente xiii.

Experta eſt numen moriens vtriuſque Dianæ.

Diſertim autem Caſſiodor. epiſt. xlii. lib. v. non cuiuis Dianæ ſed Tauricæ venationes arenarias propriatim vult eſſe ſacras. *Spectaculum*, inquit, *tantum fabricis clarum, ſed actione deterrimum, in honore Scythicæ Dianæ repertum, quæ ſanguinis effuſione gaudebat.* &c. Relege, *teterrimum.* Quæ & in Feſti literis erratio in *Petrones.* Quẽ locũ quia emẽdo, adpingã. *Petrones, inquit, ruſtici fere dicuntur propter vetuſtatem, & quod deterrima quæque ac prærupta* ···*iam agri petræ vocantur, vt rupices ijdem.* Repono expleóque, *Petrones ruſtici fere dicũtur propter aſperitatẽ, & quod teterrima quæque ac prærupta, etiam agri, petræ vocantur, vt rupices ijdem.*

Nec Dianæ tantùm, ſed & Saturno venationes ſacræ, vt in veſtibulo ipſo huius interpretamenti & quaſi proludens de venatione, dixi. Lactantius c. xx. lib. vi. *Et primitus quidem venationes, quæ vocantur & munera, Saturno adtributæ ſunt.* Sic melius quàm eſt Saturnalibus c. v. lib. i. aut venatione circenſi c. vii. Nempe. *vocantur & munera*, generis ſui nomine. Genus eſt munus, huic generi formæ, gladiatores, venationes, naumachiæ, ludi theatrici. Dico ad epigr. ſequens xxiv.

Ioui denique ſacri venatus illi amphitheatrici, vt Tertyll. Apologet. c. iix. *Romæ*, inquit, *Iupiter quidam, quem ludis ſuis humano proluunt ſanguine: ſed beſtiarij inquies.* Hæc nebula picta in pariete ad venationem circi c. vii. Sed alia Septimio mens. Venationes quidẽ Ioui non editas, ſed Ioui Latiari homines immolatos. L. Tertyll. in Scorpiaco c. vii. Minucius Felix in Octauio. Lactant. c. xxi. lib. i. D. Athanaſius orat. contra gentes ϰ̀ οἱ πάλαι δὲ Ρωμαῖοι τ̀ϋ καλούμενον Λαπιάριον Δία ἀνθρωποθυσίαις ἐθρήσκευον, *& priſci Quirites Iouem Latiarem victimis humanis coluère.* Porphyr. lib. ii. περὶ ἀποχῆς ἐμψ. Ἀλλ' ἔτι ϰαὶ νῦν, τίς ἀγνοεῖ ϰτ̀ τὴν μεγάλην πόλιν τῇ τοῦ Λαπιαρίου Διὸς ἑορτῇ, σφαζόμενον ἄνθρωπον. *Quin & noſtro ſæculo, quis neſcit in magna ciuitate,* Romæ, *Iouis Latiaris feſto die, immolari hominem?* nihil ea res ad amphitheatrum & venationem. Iunge quæ dixi ad epigr. vii. Neque D. Cypriani locus ex libro de ſpectaculis, de ſacerdote cruorem iugulati hominis in faciem idoli iactante, facit venationes Ioui ſacras fuiſſe. Apertiſſimus enim ille Cypriani ſermo de ludis theatricis. Significantérque illud ſacerdotis miniſterium, *latrocinium*

vocauit. Vide lector Cypriani locum, & ride rescribillantes, *patrocinio sacerdotu*. Benè quidem in venatione illa circensi c. vii. differitas, mihi prædicta anno xxciv. postdicta illis anno iic. Arenam ipsam Marti sacram fuisse, gladiatores Saturno, venationes Dianæ, sanguinem autem profusum Diti, ac dijs manibus. Nam his conueniens ea libatio, quippe Dijs malis & propitiandis sanguine. Tangit Labeo D. Augustini c.ii. lib.ii. de Ciuit. Dei.

Et quia in hunc me ludum vltrò aut dedi, aut dari sivi, pergo & *punctatoriolam* illam *pugnam*. Cùm rectè ritéque Tertyllianum Apologetici c. xxxv. vbi est, *schola bestiarum*, rescripsissem, anno xxciv, *schola bestiariorum*, venatio illa circi post anno iic. *parùm*, inquit, *scitè*. Immò enim & scitè & scienter, nisi & inscitus L. Seneca, qui ludum bestiariorum dixit epist. lxxi. vt prænotaui p. iiii. & nisi ex potiori parte rebus nomina poni æquum,

Discrimina] Nam venatio φιλοκίνδυνος Iul. pollux c.iii. lib. v. Hoc de rustica venatione ille, magis vero & conuenit in amphitheatralem.

Cum leuis hasta] Venabulo sues figuntur, vt prædixi ad epigr. superius: itaque & ipse de venabulis epigr. xxx. lib. xiv.

Excipient apros] Patet idem Tullij epist. i. lib. vii. ad famil. vt insolens itaq; notat Valerius quod suem hasta confixerit.

Grauidam suem] Lusit antitheto. *Leuis hasta, grauidam suem.*

Exsiliyt partus] Vt epigr. seq. xiv. *Nec tacuit partus*, &c.

Omnibus vt natis] Benè omnibus. Multipara enim. Plin. c. li. lib. iix. vt & sus domestica. Aristot. c. xxix. lib. vi. historiæ animal.

Quis negat] Rectiùs, Quis neget, vt epigr. in Neronem Sueton. c. xxxix. *Quis neget Aenea*, &c. Et Horat. oda xxix. lib. i.

AD XIII.

Icta graui telo] *Graui telo*, hasta. Nā aliud leuius ex arcu τόξευμα. l. ccxxxiii. D. De verb. sign.

Confossáque] A Confosso dicti arbitrati *Confossiorem*, Plauti Bacchid. Sc. Meamne. Atque ita relatum in Aduersar. c. xi. lib. xxiv. Sed bene libri veteres.

----*Confessiorem soricina nenia*. Magis fatentem se victum, quàm sorex qui captus. Propert. el. vi. lib. iv.

Hic referat sero confessum fœdere Parthum.

Pariter vitam perdidit atq. dedit] ὀξύμωρως, vt Plaut. Epid. Sc. Malè. *Perdidisti & reperisti me soror.*

Quáq. soluta parens, quáque perempta fera est] Crebræ scriptorib. iterationes eiusmodi, vt Ciceroni epist. xix. lib. ij, & epist. xiix. lib. xv. ad Attic. T. Liuio lib. x. Plinio epist. v. lib. iii. Propert. lib. ii. eleg. *Prætor*. Mamertino Panegyr. Iuliani. Vopisco in Aureliano.

AD XIV.

De sue prægnante] Esse potuit meliùs. *De eâdem.*

O quantum est subitus cas. ing.] Quàm multa fiunt casu, quæ nullo ingenio, nulla machina effici potuissent? Sic Plin. c. xvi. lib. iix. *Principatus Claudij casus rationem docuit*, &c.

AD XV.

Quantula Carpophori portio] In aliis. *Est quota Carpophori portio*, vt epigr. lxvi. lib. v.

Ista tuæ Cæsar quota pars spectatur arenæ?

Carpophorus autem hic venator, siue confector ferarum. De quo sequitur epigr. xxiii. & xxiix. in his spectaculis.

Urso, primus in Arctos] Vrso qui primus in cælo ad polum arctoum, siue arcticum, siue nostrum, vbi vrsæ duæ maior & minor. Fingit poëticè, in vrsis polaribus illis domicilia esse vrsorum maximorum, deque his primum, siue maximum cælo demissum in arenam Domitiani & interfectum à Carpophoro, vt epigr. lv. lib. iix. agens de leone in amphitheatrica Domitiani venatione confecto.

An magis Herculeo Germanice misit ab astro,
Hanc tibi vel frater, vel pater ipse feram?

Ausus hoc ita fingere Valerius, quia & iam olim aliqui commenti esse in luna οἴκησιν ἄλλην, ποταμοὺς τε καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς. καὶ τὸν λέοντα τὸν νεμαῖον ἐκεῖθεν πεσεῖν. *Alterum habitandi locum, & flumina, & item alia quæ in terris. Et vero Nemeæum leonem quoque inde lapsum in terras.* Achilles Statius in Aratum c. de luna. Interpres autem Apollonij ad libr. α. ἀργονα. Anaxagoræ commentum hoc tribuit, qui lunam esse dixerit χώραν πλατεῖαν, ἐν ᾗ δοκεῖ ὁ Νεμαῖος λέων πεπτωκέναι. *Latam regionem, ex qua videri & Nemæum leonem cecidisse.* Tetigêre & alij, vt Ælian. de animalib. c. vii. lib. xii. Hyginus fabulis c. xxx.

Rapuêre hanc fabellam deinde Poëtæ, vt Seneca Hercule furente.

Sublimis altas luna concipiat feras.

Vt autem Martialis fingit vrsum cæli polo, siue arce lapsum: sic & Claudinus Panegyrico Manlij Cos. vrsos arenarios cum vrsa cælesti comparat vt his minore.

Conueniant vrsi magna quos mole ruentes
Torua Lycaonius Helice miretur ab astris.

Alia int- rpres Domitius, sed proletaria.

Arce poli] Polus arcticus, quasi arx cæli. Theo Alexandrin. ad Arati Phænomena Ἄρκτους vocari quasi ἄκρας καὶ κεφαλὰς τοῦ κόσμου. vt apices & vertices mundi.

Ignota mole leonem] *Ignota mole*, quasi non spectari solita in terris, sed quæ lapsa ex orbe lunæ, vt prædixi de leone Nemeæo.

Porrexit] Porrexit tropicè, pro confecit. Quia fera confecta & moriens porrigit se, siue extendit. vt de in acie cæsis Homerus Iliade IV.

----παρ' ἀλλήλοισι τέτανται.

----*Sese porrectis in puluere iuxtim.*

Et Sophocles Γέροντα μύδρῳ ἐκτανύσαι. Hoc & Martialis respexit epigr. xxcvii. lib. ix.

Tu langore quidem subito fictóque laboras,
Sed mea porrexit sportula Paulle pedes.

Dicere vult, mortua est. Sic & Papin. Thebaide i. *Explicitum* serpentem dixit pro emortuo. Neque dissimiliter *Collocare sues* pro conficere, noster dixit epigr. lxvi. lib. v.

Longo vulnere] Quo transuerberauit totum, vt Commodus, elephantum, de quo Æl. Lampridius. Sic bestia transuerberata, Tullij epist. i. lib. vii. ad famil.

Volucrem pardum] Interpres Aristoph. in Plutum. Claudian. Panegyr. Cos. Manlii. Isidor. c. ii. lib. xii.

Præmia cum laudis] Præmia victoriæ, siue palmaria, siue corollaria. De his præmiis Aurel. Cassiodor. epist. xlii. lib. v. *Sed vos quibus necesse est talia populis exhibere, largitate manus fudite præmia, vt hæc miseris faciatis esse votiua*, &c. *Miseris*, venatoribus, siue bestiariis nempe qui nō damnati ad bestias. Sic & de venatorib. Symmachus epist. lvii. lib. v. *Inepta est enim munificentia quæ præstatur indignis* &c. *Munificentia* nempe siue munitas in venatores. Ita quod Claudius Suetonii c. xxi. *offert victoribus aureos.* Commune & gladiatorib. est, & bestiariis. Vbi cùm ait Sueton. *Nec vllo spectaculi genere communior*, *Communior* intellige, comior. Communem pro eo dixêre, qui quanquam superior, tamen aliis comitate se parem facit. Cæcilius Cratino apud Priscian. lib. vi.

---*Modo fit obsequens.*

Hilaris, comis, communis, concordis, dum id quod petit potitur. Mamertinus Panegyrico Iuliani *Semperque serijs imperatoribus gratia; communib. defuerit industria* &c. Bene opposuit imperatores serios & communes. Serii enim maiestatis suæ retinentes: communes remittunt. Neque inelegantes D. Petrus Chrysologus Serm. cxxxvi. opposuit communem & singularem. *Diues humilibus se faciat esse communem, quem diuitiæ reddunt singularem.* Neque dissimiliter κοινὸν Attici dixere vt Phocylides. ἔστω κοινὸς ἅπας ὁ βίος.— *Esto vita tibi communis tota*—Et Claudium, quem Suetonius in ludis communem fuisse ait, Dio dixit κοινὸν καὶ ἐπιεική. Idémque κοινωνικός. Glossæ *Communis* κοινωνικός. Herennius Philo legatione ad Caium ἴσος τε καὶ κοινωνικὸς εἶναι νομισθεὶς ὁ Γάϊος. *Ciuilis & communis existimatus Caius*, id est, æquâs se & communicans cum ciuibus.

Sic

Sic communem accipi à Suetonio, in prælectionibus quotidianis publicè prænotata mihi anno xcv. postnotata deinde aliis ad Suetonij Claudiũ anno xcvi. & in venatione Circi, anno iic.

AD XVI.

De tauro] Tralatitium & hoc lemma. Dici pote expressiùs, *De tauro qui Herculem sustulit in cælum.*

Raptus taurus] Raptus hic taurus, Domitianus latens in specie figuráque tauri, & in cælum statuam subuectans Herculis, tãquam Herculi cælum ipse donaret, non Iupiter; neque Iouis, sed Domitiani beneficio Hercules cælum teneret.

Æmulus nempe Domitianus Herculis, vt epigr. lxvi. & civ. lib. ix. vbi adsentatoriè, & vt laudicœnum Poëtam decuit, Herculem ipsum Iouis filium, Alciden minorem vocat: Domitianum Alciden maiorem.

Et verò statuas etiam Domitiani ad effigiem Herculis factas liquet epigr. lxv. & vno item alteróque sequente, & epigr. civ. lib. ix.

Media arena] Ex amphitheatri cauea, de qua prædixi p. vii. Dioni in Commodo est τὸ τῦ κύκλϐ ἔδαφος.

Ad æthera] Æthera nunc cælum accipe, fastigium amphitheatri, quæ κορυφὴ Dioni lib. xlix. id est apex. & ἀψὶς in Nerone ὅτε δὴ, inquit, καὶ ἐλέφας ἀνήχθη ἐς τὴν ἀνώτατω τῦ θεάτρυ ἀψῖδα. *Quo tempore & elephas in summum theatri fastigium euasit.* In hoc itaque tauri Domitianici spectaculo, amphitheatri fastigium illud effigiatum ad similitudinem cæli, eoque taurus Domitianus extulit Herculem.

Non dissimiliter Iuuenal. Sat. iv. dixit ----- *Pueros ad velaria raptos.* Adludit Ganymedis in amphitheatro rapti spectaculum.

Non artis, sed pietatis opus] Pietatis in Herculem diuinatum, siue ἀποθεύμενον.

Cæsaris atque Iouis] Cæsaris in tauro vehentis Herculem: Iouis in tauro vectantis Europam.

Confer nunc stemma] Sic plebei, errore manifestario illi quidem. Voluit Ianus Doeza.

----*Confer nunc schema iuuencos.* Refellit Valerius noster subnectens
-----*altiùs iste tulit.*

Nec enim altitudo vectionis ad schemam tauri facit. Quouis pignore certem ego Valerii manum esse.

Cæsaris atque Jouis confer nunc scamma: iuuenci
Par onus vt tulerint, altius iste tulit.

Tralatitiè scamma pro interuallo, siue spacio vectionis. Ioni scamma est fretus: Cæsari scamma intermedium, & quasi *intermetium* (τὸ μεταξὺ τῦ

χαμαιπήρου Glossæ) terræ & cæli amphitheatrici. Altiùs ergo scamma Cæsari.

Est verò scamma locus certaminis, siue stadium, siue curriculum. Græcanica illa vox, sed tanquam sua vsi Latini. Glossæ Isidori, *Scammata, arena vbi athethletæ luctantur.* Meliùs ibi, *arenæ.* Glossæ Philoxeni *Scæma.* σήκωμα. κόπρου. δεῖγμα. Lege *Scama.* σήκωμα, κοπρῶν. δεῖγμα. Et intellege triplicem huic voci significatum esse. Primum σήκωμα, siue septum, siue fossum castrense aut athethleticũ, vt glossis iisdem σκάμμα *Fossum.* V.C. Petrus Faber in Agonisticis c.i. lib.ii. rescribit *Fossam.* Frustra. Nam veteris Romæ ciues olim *Fossam* castrorum magis dixere, noui Romani *Fossum.* aut *Fossatũ.* vt Suidas Sedetum σέδετον explicat τὸ φοσσάτον, id est, *Fossatum.* Σέδετα nempe nouis Romanis Sedes, siue castra. vt institutis. §. illis autem. De testam. mil. *In suis sedibus.* id est. castris hibernis ac æstiuis, Theoph. eodem. §. ἐν τοῖς λεγομένοις σεδέτοις. Iocularia correctio est nuperi scripti de militia Romana Dialogo v. lib. v. p. lxiii. Suidæ illud σέδετον mutantis in σούδετον & volentis esse *sudetum.* vallum, à sudibus. Vt autẽ σέδετα, siue sedes pro æstiuis & hibernis, sic & fossatum pro castris, vt l. desertorem. §. is qui. D. De re milit. Constantin. tit. v. lib. vi. τοὺς ἐν φοσσάτῳ κλέπτοντας. *clepentes in fossato,* id est, castris. Prima itaque, vt dicere occœpi, scammatis notio est fossatum: ii. κοπρῶν, κοπροθεσία *Sterculinium.* Glossæ iii. δεῖγμα, siue Specimen. Quia in scammate spectati athethletæ.

Scammatis autem vocem pro Latina esse patet auctorum, vt Tertylliani, D. Ambrosij, D. Hieronymi, S. Petri Chrysologi, aliorum locis, quæ profert idem V.C. Petrus Faber Agonisticis c.i. ii. v. lib. ii. Sed intactus ei locus D. Ambrosij alius, qui c. xvi. lib. i. de offic. *Quid*, inquit, *epulari gestis, ante quàm stadiũ soluatur? Adhuc populus spectat, adhuc athethletæ in stemmate sunt, & tu iam otium petis?* &c. Corrupêre & hic blenni Scammatis nomen, vt & hoc epigrammate Valerij. Scripserat nempe Ambrosius. *Adhuc athethletæ in scammate sunt.*

Vt *scammatis*, sic & *schema* vox bucconibus illis malè accepta, vt apud Marcellum in *Petauristæ*, & in *Sanniones.*

AD XVII.

Quod pius & supplex elephas] Supplex elephantus, in genua subsidens, siue genua summittens, siue ingeniculus, siue genuarius, Hoc enim supplex, sub genu plicans γονυπετής. L. Seneca epist. xxcv. *Elephantem mimus Æthiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funem.* Plin. c. i. lib. iix. de elephantis agens. *Regem,* inquit, *adorant, genua summittunt, coronas porrigunt.* Neque dissimiliter apud Q. Curtium lib. iix *elephas in genua procumbens.*

Adorat] Adoratio fit genu flexo. Corippus lib. iii.

——*Ter poplite flexo* *Pronus adorauit.*
——Silius Ital.lib.xv. ——*Genibúsque salutant.*
Summissi augurium ——

De elephantorum adoratione Ælianus de animalib.c. xx.lib. xiii. Aristoteles animalium historiæ c. xlvi.lib.ix.

Flectit autem elephas genu,non vt aliæ pecudes aut bestiæ,sed more humano. Depinxit philosophus historiæ animal. c. i. lib. ii. Et lib. De animal. ingressu.

Nulloque] Sic proletarij libri omnes. Sed scripsisse Valerium scilicet,
——*vlloue docente.* Veriti opiliones,ne versus rueret,iuscij sibilo illi vim esse augendi tempus syllabæ.Scire volenti delego Marium Victorinum.Et Sosipatrum lib.i. & obuia exempla omnibus poetarum paginis.

Magistro] Neque iussus,neque doctrina magistri, sed numen tuum elephanto huic adorandi ritum expressit.

Magister autem elephanti ἐλεφαντάγωγός Iul.Pollux c. x. lib. i. Aristoteli est ἐλεφαντιστής animalium historiæ c. i. lib. ii. Straboni χορτοφόρος καὶ διδάσκαλος lib.xv.His autem magistris præfectus ἐλεφαντάρχης Iul.Pollux loco prædicto.Terent.Eun.Act.iii. Sc.i.
——*elephantis quem Indicis præfecerat*, nempe rex.

Docente] Discunt elephanti à magistris, eorumque iussis parent. Plin. c. i. lib. iix. c. xlv. lib. x. tribuens elephantis imperiorum obedientiam, vt Ælian.εὐπειθέιαν c.xi.lib.ii.de animal.Docilitatem verò Aristoteles animalium historiæ c.xlvi. lib. ix. Ælian. de animal. c. xxii. lib. xiii. Martial. epigr. c.v. lib. i.

Sentit & ille numen tuum] In elephantis sensus religionis. Ælian. de animal. c. xliv. lib. vii. c. x. lib. iv. c. xiii. lib. xvi. Plin. c. i. lib. iix. Dio lib. xxxix. Strabo lib.xv.Oppian.lib.ii.de venat. Plutarch. de animal. sollertia. Arrian. lib. rer. Indicar.Solin.c.xxiix.

Significanter verò *numen tuum* dixit,Deus enim popello scelus hominis Domitianus.Patet Dionis Domitiano.Suetonij Domit.c.xiii.Victoris Aurelij Domitiano , nostri huius epigrammate lxiix.lib.ix.ep.iix.lib.v.ep. xxix. lib.ii.epigr.xxxiii.lib.vii.Sic Iuuenal.Sat.iv. de Domitiano dixit
——*Dijs æqua potestas.*

AD XIIX.

Tigris consueta] Τίγρις πεπτωλευμένος *Tigris mansueta.* Ælian. de animal. c. xiv. lib. xv. L. Seneca epist. xxci. *Leonibus magister manum insertat: osculatur tigrim suus custos,* &c.

De tigribus verò mansuetis,Varro iv.de ling. Lat.Dio lib.liv.Plin.c.vii. lib.iix.Ælian.de animal.c.xiv.lib.xv.

L.Seneca tamen epist.prædicta,tigres ac leones propriè *non exsuere*, inquit,*feritatem sed summittere.*

Lambere dextram] Vt de vrso epigram. lxiv. lib.vi.

Magistri] Vt magister leonis epigr. x. Mansuetarij magistri. Iam dixi ad epigram. x.

Ab Hyrcano iugo] *Tigris ab Hyrcano iugo*, Scythica Papin. Thebaide v. ——*Scythicos armenta per agros Hyrcanæ clausere leæ* —— siue vt alij libri,*feræ*.Nuperi ad Papinium interpretes rescripsere —— *Siccos armenta per agros*. Et quomodo, inquiunt, *Hircana lea in Scythia? nusquam factum* &c.Ita, *nusquam?*Quid Lactantio igitur interpreti Papinij tui faciemus,qui ad fine Thebaidis iv.*Hyrcanas* inquit esse *Scythiæ tigrides?*Scythas ego Papinij capio νοτίους, siue australes ad fluuium Indum, à quo hi Indoscythæ.Dionysius in Periegesi,ad eumque Eustathius.

Neque tamen hoc isto Valerij nostri carmine interpretari necesse tigres *ab Hircano iugo*, Scythicas.Nam possunt esse Arabicæ.Vt Seruius ad Aeneidem iv.*Hyrcanas tigres* interpretatus *Arabicas*. Et Lactantius ad Thebaidem iix. *tigres Hircanas*, tigres ex *Arabia inhospitali*. Et Ammian. Marcellin. lib.xxiii. Hyrcanos esse populos Arabiæ, apud quos crebræ tigres. Et Seruius ad Aeneid.iv.Hyrcaniam siluam esse Arabiæ.

AD XIX.

Flamis stimulatus]Nam proritari solitæ feræ cùm aliis modis,vt alia dicendi meta nobis ad epigramma xxii.tum ferro & igni.Eusebins Ecclesiast. histor.c.vii.lib.iix.παρδαλέων καὶ διαφόρων ἄρκτων,συῶν τε ἀγρίων καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ κεκαυτηριασμένων,βοῶν προσβολαῖς.Relege.συῶν τε ἀγρίων καὶ βοῶν πυρὶ καὶ σιδήρῳ κεκαυτηριασμένων, προσβολαῖς. *Pardorum, & omnigenûm Vrsorum,suúmque siluestrium, & taurorum ,flama,ferroque quasi cauteris adactione proritatorum.* Indidem & de tauro amphitheatrico, non tangente Christi martyres κυρίττων δὲ τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς κέρασι τῇ δὲ κἀκεῖσε χρώμενος, καὶ διὰ τοὺς ἀπὸ τῶν καυτήρων ἐρεθισμοὺς θυμοῦ καὶ ἀπειλῆς πνέων εἰς τοὐπίσω πρὸς τῆς ἱερᾶς ἀνθείλκετο προνοίας. *Calcibus autem petens, & cornua huc illuc ventilans,& quia cauterijs proritatus fuerat,iram & minas spirans,tamen retrorsum nutu diuino retrahebatur.*

Cornuto ardore]Tropicè *Cornutus ardor*,ira cornuta,cornua irati elephanti.

Ex elephanti ore quæ exstant *cornua* esse aliqui dixere: alij *dentes*. *Cornua* vt nunc Valerius noster,Varro vi.de ling.Lat.Iuba apud Plinium loco prædicto.Pausanias lib.v.Oppianus lib.ii.de venat.Aelian.c.v.lib.xiv.*Dentes*, vt communiter plerique omnes,& Herodotus apud Plinium c.iii.lib.iix. Aristoteles c.ii.lib.iii.de part.animal.c.v.lib.ii.de histor.animal.Dionys. Afer de situ orbis.Philostr.lib.ii.de vita Apollonii.Dio Chrysostomus orat. de diui-

tiis Aelian. de animal. c. xxxi. lib. iv. Statius Leucippæ lib. iv. Meliùs qui ſequeſter & tanquam herciſcundus fuerit, cenſens neque cornua illa eſſe neque dentes propriè, ſed habere ſimilitudinem rei vtriuſque. A quo ſenſu non abit longè Pauſanias & Aelianus loco prædicto.

AD XX.

Dum peteret] Hæc populi petitio, ſiue poſtulatio qualis fuerit, patet Suetonio narrante Domitiani c. iv. *Quæſtorijs*, inquit, *muneribus, quæ olim omiſſa reuocauerat, ita ſemper interfuit, vt populo poteſtatem faceret, bina paria è ſuo ludo poſtulandi, quæ nouiſſima aulico adparatu induceret.* Talis itaque nunc populi petitio à Domitiano. Neque tamen primus Domitianus poteſtatem populo illam fecit poſtulandi. Poſtulat enim & à Caio *Tetrinium* populus, Suetonij c. xxx. Et *Palumbum* à Claudio. Sueton. c. xxi. Poſtulauit & à Nerone, L. Senecæ epiſt. vii. Poſtulauit & à Traiano Plinij Panegyrico. Hinc gladiatores Poſtulatitij, L. Senecæ loco prædicto.

Bene in Saturnalibus nouis c. xvi. lib. ii. hæc notata gladiatorũ differitas, Gladiatores Poſtulatitij: ſed neque rectè obliuia illa, fuiſſe & Gladiatores cognomento *Equites* Galenus lib. ii. De compoſitione medicamentorum per genera. Μονομάχων τῶν καλουμένων ἱππέων. *Gladiatorum qui dicti Equites.* mentio & apud Dionem ludis Cæſaris lib. xliii. Neque planè Saturnalib. iiſdem diſcreti gladiatores *Poſtulatitij*, & *Ordinarij*, Intereſt autem. Poſtulatitij à principe dati: Ordinarij à quęſtore ipſo, ſiue munerario. Hac mente iunxit L. Seneca epiſt. vii. *Hos*, nempe meridianos gladiatores, *plerique ordinarijs paribus & poſtulatitijs præferunt.*

Pars hac] Partes cape factiones amphitheatrales, vt Aur. Caſſiodori Var. epiſt. xxxii. lib. i. *Spectaculorum ſtudia partéſque.* Sic *ſtudia* Amm. Marcellin. lib. xxiix. Donati ad Prolog. Hecyræ. Eadem *certamina* C. Tacito annali i. Aurel. Caſſiodoro epiſt. eadem. *Seditiones latæ theatri*, Auſonio in Eclogis *Lites iocoſæ*, vt Valerio nunc.

Murinum] Epigram. xxix. lib. xii.

Triumphum] Murinus & Triumphus gladiatores inter hæc venationum ſpectacula. Nam vt maior eſſet voluptas, ſoliti munerarii edere iunctim gladiatores & venationes. Itaque Sueton. Augusti c. xliii. vt inſolens notatur, venatio, ſine gladiatoribus. Et Claudii c. xxi. vt noua res, gladiatores, ſine venatione *Gladiatoria*, inquit, *munera pluriſariam, ac multiplicia exhibuit. Anniuerſarium in caſtris Prætorianis, ſine venatione adparatúque*, &c.

Iunctim vero cum gladiatores & venationem darent, aliàs prius gladiatores, deinde venatio vt Dionis Tito: aliàs prior venatio, tum gladiatores vt Herodiani Commodo. Et quidem plerumque nihil aliud venatio, quàm gladiatorii muneris quaſi mãtiſa & acceſſio, vt Dionis Seuero, Suetonii Ti-

to c.vii.Iulij Capitolini Antonino Pio,& M.Antonino. Potior enim & antiquior gladiatura illa, quàm venatio. Tertyll.c.x. lib. de spectaculis.

Promisit vtráque manu] Etiam hæc amphitheatrica nouitas, promittere vtraque manu. Vtraque manu promittere, impensissimè promittere: vt Horatij epist.xiix. *Vtroque pollice fauere*, impensissimè fauere, aut vtraque manu, quia & duo gladiatores qui promittuntur. Vsitatè autem promissio dextræ tantùm. Tullius Cęsariana iii. *Istam, inquam, dexteram non tam in bellis, & in prælis, quàm in promissis & fide firmiorē.* Sic libri vulgarii, & verò etiam Priscianus c.i.lib.iii.qui & interpretatus. *Non tam in bellis firmiorē, quàm in promissis & fide firmiorem.* Crudum illud ἀπὸ κοινοῦ. Neque me Fabius mouet, qui c.iii.lib.ix. Duo inter se cōparatiua rectè cōmitti ait, vt Catilin. i. *Ne non hoc potiùs omnes boni seriùs, quàm quisquā crudeliùs factum esse dicat.* Duo ibi cōparatiua, hîc vnū: ibi ἀπὸ κοινοῦ, hîc non item. Membranis alia lectio est. *Non tam in bellis neq; in prælys, in promissis & fide firmiorem.* Quę & Prisciani in manuscriptis lectio est. Erratica illa scriptura, sanè: sed veræ lectionis eadē vestigium. Scilicet Tullij manū esse. *Istam inquā dexterā, notam in bellis & prælis, in promissis & fide firmiorē.* Quanquam nota spectata, firma tua dextera & firma in bellis, in promissis tamen firmior. *Firma dextera* vt *firmi duces exercitus.* Tull.epist.x.lib.i.ad Brutū.

Litem iocosam] Significanter, *iocosam.* Sæpe enim & serię lites pugnæque in spectaculis. vt Suetonii Tiber.c.xxxvii. Nerone c.xxvi. C.Taciti annali i. & xiv. Eiusdem modi ἐπίτασις Ausonii Eclogis

---- Cuneati hic læta theatri seditio ---

XXI.

Ad Cæsarem] Tralatitium & hoc lemma: proprium fuisset, de spectalo Orphei.

Multiplex in amphitheatrica venatione spectaculorum genus. Nam aut arenarii cum bestiis depugnauêre, armati venabulo, aut telis, vt epigr.xii. xv.xxiii. aut ipsæ inter se bestiæ dimicauêre, vt epigr.ix.xiix.xix.xxii. aut homines obiecti bestiis, nempe ad crucem, siue stipitem deligati, & ferarum morsibus expositi, vt epigram.vii.iix.xxi. De his antedictum, in ritibus venationis. Obiectio autem illa bestiis velari solita specie aliqua historiæ, aut fabellæ, vt is quo de hoc epigramma, obiectus est vrso, Orphei specie inter siluas & feras canentis. Aliàs aliusmodi obiectiones, de quibus dixi ad epigram.vii.

In Orpheo theatro] Vt Ouid. fabulis lib.xi. *Titulus Orphei theatri.* Orpheum theatrum non arte, siue manu factum, sed natiuum. Conuallis nempe instar theatri, vt Æneide v. *---- Mediáque in valle theatri.*

Papinius Thebaide vi. *---- Et opaca theatri*

Culmina ---- L. Seneca Troade, Actu v. ---- *Et cliuo leni*

Erecta medium vallis includens locum, Crescit theatri more——

Conuallis nempe ipsa,instar theatri est: montium latera ceu gradus theatri:planicies vero in conualle,tanquam theatri cauea.Hinc C.Tacitus annali xii. *Montium edita in modum theatri.*Plinius c.iix.lib.iv. *Montes theatri modo inflexi.*Iustinus lib.xxiv.*Media saxi rupes in formam theatri recessit.* Sic Parnassi latus vbi oraculum Apollinis, θεατροειδὲς Straboni lib.ix. Elegans natiui & manufacti theatri comparatio est.T. Calpurnij Ecloga vii.

Rhodope spectasse] *Spectasse*,quasi regina. Tangit nempe fabellam de Rhodopa regina in montem sibi cognominem versa.L.Ouid.fabular.lib.vi.

Mirandaque silua cucurrit] Hæc silua pegmaris, multùm illi dissimilis quæ in Pancarpia,de qua ipso iam quasi limine acta res. Pancarpia, fine automatis.Hæc silua αὐτόματος eoque nunc *miranda*. Pancarpia sine spectaculo arenarii:in hac Orphei spectaculum & quasi venatio. Aliquid tamē huic siluæ cum pancarpia commune. Nam vtrobi direptio ferarum.Mixtum itaque hoc genus.Frustra est liber de venatione circi c.xxiv.de vtroque genere agens nullo discrimine.

Nec verò melior illius centunculi lacinia est, vbi ex hoc epigrammate elici vult,antiquiorem esse quàm à Probo & Gordiano seniore pancarpiæ originem. Vt enim ostendi propriatim hoc epigrammate pancarpia non est.Mitto iam πάρεργα illud Antiochi Epiphanis regis pompam capientis pro illa Ptolemæi Philometoris ex Athenæi v. Ferarum quidem quas in pompa illa rex ostentauit, non pancarpiæ, vt liber ille circensis voluit, sed ferculorum magis specimen exhibent. Neque facit ei Apuleius Gordiano maior,neque bella ibi à pancarpiæ historia,ad tesseras & missilia procursio.

Quale nemus Hesperidum] Silua illa Domitiani mimica, splendens aureis pomis,cuiusmodi poma Hesperidum. De Hesperidum pomis Diodor. Sicul.lib.iv.Interpres Apollonii ad iv.Argonaut.Athenæus lib.iii. Tzetzes in Theogoniam.

Adfuit inmistum pecudum] Sic vulgarii omnes, at Valerii nostri manus.

Adfuit inmistum pecori genus omne ferarum.

Feris nempe cicuria, siue pecora mista, laciente vtraque Orphici carminis dulcedine.Iam olim obseruatum hoc mihi,liguriuêre post alii.

Ingrato ab vrso] *Ingrato* aduersus Orpheum, cuius carmine delectatus: aut *ingrato*,surdo,vt Propert.el.xvii.lib.i. ——*Ingrato littore vota cadunt.*

Respicit Orphei fabulam Poëta noster. Orpheus non ante discerptus. quàm exandiri desitus.Ouid.lib.xi. ——*Tum denique saxa*

Non exauditi rubuerunt sanguine vatis.

XXII.

Sollicitant pauidi dum Rhinoc.mag.] Sollicitare accipe proritare in pugnā.

Proritatæ bestiæ à magistris multifariam. Vt tauri pilis, vrsi & leones mappa, L. Seneca c.xxx. lib.iii. de ira. Adhibiti & flamarum, & ferri cauteres, vt prædixi ad epigram.xix. Vsi & flagellis. Sozomenus Ecclesiast. histor. c. xxiii. μάστιξι δυσήχοις εἰς θυμὸν προσκαλοῦνται τοὺς θῆρας, οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα θέατρα πονοῦντες. *Flagellis horrisonis ad iram prouocant feras, hi quorum hic theatricus labor.* Proritatæ item plagis & stimulis. Papinius Thebaide v.

Vt fera, quæ placido rabiem desueta magistro
Tardius arma mouet, stimulisque & verbere crebro.
In mores negat ire suos ----

Hæ proritandi artes adhibitæ, cum bestiæ ad pugnam, aut lacerationem obiecti in arena lentæ essent. Nam eueniebat identidem vt best æ, aut à pugna, aut à sibi obiectis temperarent, vt cum Maricus Boius Galliarum Deus bestiis obiectus, de quo C.Tacitus historiar. lib.ii. *Captus*, inquit, *eo prælio Maricus, at mox feris obiectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inuiolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est*, &c. In alios itaque feræ interdum lentiusculæ: at in Christi martyres obiectos sæpe quasi cicures. Deique nutu his abstinuêre, vt apud Eusebium Pamphili Eccles. histor. c.i. lib.v. in epistola Ecclesiæ Lugdunensis. Et c.vii. lib.iix. D.Hieronymum Catalogo. vbi sanctus Ignatius bestiis obiiciendus veretur, *ne sicut & aliorum martyrum, non audeant corpus suum adtingere.* Plurimaque exempla in martyrologiis.

Ergo ne in obiectos lentæ essent bestiæ, sæuire docebantur à magistris. D.Cæcilius Cyprianus, siue quiqui scriptor illius libri de spectaculis. *Ad pœnam*, inquit, *hominis fera rabida nutritur in deliciis, vt sub spectantium oculis crudelius insaniat: erudit artifex belluam, quæ clementior fortasse fuisset, si non illam magister crudelius sæuire docuisset.*

Adhibiti verò bestiis stimulandis magistri, ne flacente bellua, fex illa populi, moram suæ voluptatis aliquam pateretur. Hinc iræ & clamores in martyres, cum eis bestiæ parcerent, vt D.Hieronymi Catalogo in Polycarpo. De voluptate autem plebeculæ scelestæ illa Tertyllian. c.x. De spectac. c. ix. Apologetici. Saluian. Massiliens. lib.vi. de prouidentia.

Magnæ feræ] De qua magnitudine Artemidorus, Strabonis lib. xvi. Plinius c.xx. lib.iix. Solinus c.xxxiii.

Ira se colligit] Nam solitæ irasci bestiæ paullatim, vt suo quasi penicillo taurorum iram pingit Herennius Philo Iudæus libro, De mutatione nominum. Placet adpingere illum hîc locum, quia vt pronuper editus, vapidè se habet Ἔν γε μὴν ταῖς θηριομαχίαις, οὐκ εὐθὺς οἱ ταῦροι τοῖς ἀντιτεταγμένοις ἀναπείρουσιν· ἀλλ' εὖ μάλα διαβάντες, καὶ μετρίως τὸν αὐχένα χαλάσαντες, καὶ θάτερον ἐγκλίναντες, καὶ ταυρωπὸν ὄντως ἀποβλεψάμενοι, τηνικαῦθα ἐπίασιν, ἔργον ἐχόμενοι. Τὸ δὲ γινόμενον, ἔρυσιν ἐκάλεσαν, οἷς ὀνοματοποιεῖν ἔθος, ὁρμήν τινα πρὸς ὁρμῆς ὑπάρχουσαν. Lego. ἔργου ἐχόμενοι. Et. ὁρμήν τινα πρὸ ὁρμῆς. Hoc primum deinde sic interpretor. *In venationibus quidem non e vestigio*

non eueſtigio tauri aduerſarios ſuos transfigunt:ſed decenter ſanè in eos ire ſoliti, & honeſtè ceruicem inflectere, & altrinſecus obliquare, & toruum planè, ſiue tauricum tueri, ac tum demum adgredi, & opus ſiue pugnam ordiri. Hanc proluſionem ἔρυσιν, id eſt, tractum, dixêre qui fingere ſoliti vocabula, quaſi quæ ſit petitio ante petitionem.

Ἔρυσιν tractum dico, vt Plaut. Amphitruone, Sc. i.

Quid ſi ego illum tractim tangam vt dormiat? ---*Tractim*, inquit Marcellus Plautinum illud interpretans, *ſenſim, id eſt, diutinè, longo tractu.* Cariſius autem lib. ii. *Tractim. Plautus Amphitruone, vbi Siſenna pro lentè, inquit, non vt Maro pro iugiter, iv. Georgic. Tractimque ſuſurrant, inquit.* Lenta itaque illa taurorum proluſio, ſignificanter dicta ἔρυσις, ſiue tractus.

Prælia Martis] Venatio arenaria, prælium Martis. Culti enim Mars in arenis, Venus in theatris, Minerua in Gymnaſiis, Neptunus in Circis, Mercurius in palæſtris. Saluian. Maſſilienſ. lib. vi. Tertyll. c. x. lib. de ſpectaculis. Hinc & arena Martia epigr. lxxv. lib. ii. Dixi & à principio, vbi de venatione.

Sed tamen is redijt] Valerij manus. *Sed tamen ei redijt.* ----Ei μονοσυλλάβως antiquè, pro ei. Nam ei biuocalè pro eï olim ſcripſere. Notat Priſcian. c. xi. lib. vii. Hinc & *im*, pro eum, vt in capite legis xii. quod A. Gellius profert c. xiii. lib. xv. *Im*, pro eum ibi vt rectè Macrobius Saturn. c. iv. lib. i. Gloſſæ. *Im* αὐτόν. *Im, eum* τ αὐτόν.

Cognitus ante furor] Antecognitus, epigramm. ix.

Namque grauem vrſum] Exerrant qui legendum ſuſpicati, *vrum*. Ratio illis quia non vrſis, ſed vris duo cornua. Irrita ratio illa, Nec enim vrſo nunc Valerius, ſed rhinoceroti geminum cornu adtribuit.

Neq; rectè Angelus Politianus Miſcellaneis c. lvi. Cornu à Valerio dictum pro Cornui, vt Propert eleg. xii. ------*Et reddere pinu.*

Cornua----- id eſt *pinui*, L. Priſcian. c. xxx. lib. vii. Cenſet autem Politianus hanc Valerio mentem eſſe: Rhinoceros vrſum qui grauis poterat eſſe gemino cornui, ſiue tauro, ſuſtulit non minus facilè, quàm taurus iactitat pilas. Immò enim ille Valerij ſenſus. Rhinoceros gemino ſuo, ſiue vtroq; cornu, ſic vrſum extulit, vt taurus pilas. &c. Quemadmodum autẽ grauis vrſus patet narratione Ariſtotelis c. v. lib. iix. hiſtoriæ animal. Solini c. xxix. Æliani de animalib. c. ix. lib. vi.

Gemino cornu] Rhinoceroti geminũ cornu eſt, vnum grande in naribus, alterũ minuſculum in humeris, ſiue armis. Patet in pictura rhinocerotis apud Geſnerum, & Ianum Pieriũ Hieroglyphicis lib. ii. c. de Rhinocerote. Vbi & huiuſce rhinocerotis ſic taurum cornu gemino iactantis, ex Domitiani nummo effigies. Atq. ita cornu gemino ſpectari hodieq. rhinocerotas, liquet nauigationibus Indicis. Diſertim & Pauſanias lib. ix. Εἶδον δὲ καὶ ταύρους, τούς τε Αἰθιοπικοὺς, οὓς ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι ὀνομάζουσι ῥινοκέρως, ὅτι σφίσιν ἐπ' ἄκρᾳ τῇ ῥινὶ ἓν ἑκάστῳ κέρας, καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτὸ οὐ μέγα, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐδ' ἀρχὴν κέρατά ἐστι. Dico Latinè. *Vidi & tauros Æthiopicos,*

quos ex figura corporis rhinocerotas dixêre, quia in extima eis nare, suum cuique cornu, & item aliud desuper minusculum. At in capite non ulla eis cornua. Ecce rem. cornu illud minusculum ὑπὲρ αὐτὸ, siue superius maiore, cornu est illud in armis, siue humeris rhinocerotis.

Hæc taliaque mihi sic prænotata iam olim anno xxciv. exstitit post anno iic. suauiludius ita scribillans in farragine venationis circensis c.xix. *Marcilius vir eruditus à Pausania discedit, vt in humero rhinocerotis cornu collocet, Calderino Frigido authore.* At ego neque à Pausania discedo, neq; in humero, sed humeris cornu illud breue colloco vbi & natura ipsa. Quid ergo frigutit? An illa ei verruca in oculis, ne rectè indigetari humeros elephanti sed armos? Ita? Tullius ergo malus auctor Latinitatis qui ii. de nat. Deor. *Bubus*, inquit, *vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda*, Ouid. 1. fabular.

——Quædam imperfecta, suisque Trunca vident humeris——

Iam illud quàm mimicè; Calderinus Frigidus auctor. At ille non frigidè meritus de Martiale, & suo vituperoni Sophoclium illud ex Antigona retulerit eleganter. Mi homo

Θερμὴν ἐπὶ ψυχροῖσι καρδίαν ἔχεις
In frigidâ, es calente corde, resculâ.

XXIII.

Dorica venabula] *Dorica*, Græca. vt *classis Dorica*, id est, Græca, versu veteris Poëtæ apud Sosip. lib. iv. *Dorica castra*, id est, Græca, Æneide vi. *Dorica crimina* Papinius lib. vii. Thebaid.. *Doricus hostis*, Sidon. Apollinar. Panegyr. Maioriani. *Sermo Doricus*, id est, Græcus, Auson. ad Paullin. epist. xxii.

Venabula autem Dorica, siue Græca, quia inuentor venabuli Piseus homo Græcus, Plin. c. lvi. lib. iix. Sic malim quàm vt est in aduersariis c. ii. lib. xvii. Dorica venabula esse Laconica, quia Spartani, siue Lacones dediti in studio venationis.

Carpophori] Rectè, Carpophori; vt cum admiratione.

Ille tulit] Tanquam Milonis scilicet æmulus, & vincere volens. Milo per stadium olympiis vnum iuuencum tulit. Athenæus lib. x. Carpophorus per amphitheatri caueam duos iuuencos tulit.

Miloni ergo nunc anteponit Carpophorum, vt & aliàs Herculi epigr. xxiix. in his spectaculis, & epig. lxvi. lib. v.

Alij ne rectè interpretati, tulit geminos iuuencos interfecit, vt in aduersarijs.

Atrox bubalus] Bubalum accipe vrum, Glossæ Βούβαλος, *Vrus*, *Bos silue*····· Lege, *Bos siluester*. Glossis ijsdem *Vros* Βοῦς γερμανός. Antiquè *Vros* pro *Vrus*, L. Plin. c. xv. lib. iix. Solin. c. xxiii. Agathias lib. i. Ex his liquet bubalos capi pro vris. De vris item Cæsar vi. belli Gallici. Oppian. lib. ij. de

venatione.Seru.ad ij.Georg.Macrob. Saturn. c.iv. lib.vi.

Atque bison.] Sic bubalos & bisontes iunxit Plinius & Solin.loco antedicto.Bisontes & vros L.Seneca in Hippolyto. Plin. c.x. lib.xxiix. Pausanię autem lib.x.sunt βίσωνες Oppiani lib.ij.βίστωνες,Dioni in Seuero βιάσωνες,qui esse ait βοῶν τι εἶδος βαρβαρικὸν *Boum genus quoddam barbaricum*.Oppianus autem nomen eis factum esse à Bistonide regione Thraciæ, vbi plurimum hoc genus.

Τοὺς καλέουσι βίστωνας, ἐπεὶ πάτρης πελέθουσι

Βιστονίδος θρῄκης —— Nihil necesse legere Βίσωνας, σ enim liquescit.

Hunc leo cum fugeret] Significantia in verbo *fugeret*. Nec enim fuga conueniens leoni.

Praceps] Amplius hoc quàm fugisse.At leo,aut non fugit, aut non fugit præceps,sed ἐντροπαλιζόμενος dissimulanter ac pedatim. Homer.Iliade xvi. L.Aristoteles c.xliv.lib.ix.historiæ animal.Plinius c.xvi.lib.iix.Ælian.de animal.c.xxxiv.lib.iv:Solinus c.xxx.

In tela] Vt de leæna pro catulis pugnante Plin.loco antedicto. Claudian.Panegyrico Theodori.

Obuia fulminei properent ad vulnera pardi.

I nunc, & lentas corripe turba moras) Eò refer quod fex popelli spectatrix, nullam voluptatibus suis moram fieri patiebatur, iramque suam testari solita clamoribus,si quis arenarius lentior.Dixi ad epigr. xxii.

XXIV.

De naumachia Domitiani] Hæc naumachia edita in amphitheatro. Suetonius Domitiani c.iv. Errant qui accipiunt de naumachia edita in lacu, de qua Dio in Domitiano,Sueton.loco antedicto.

Cui lux ipsa] Meliùs, *Cui lux ista*. Nam multæ luces, siue dies sæpe muneris vnius. Vt muneris editi à Tito dies centum, Dio in Tito. Et venationes editæ per dies quinque,Sueton. Iulio c.xix. Venationes binæ per dies quinque,Tullius epist.i. lib.vii.ad famil. Et Augusti munus per multos dies. Dio lib. li. Adiungit Dio ibi, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, *vt adsolet*, notans ritū illum muneris, & venationis, multiplicari dies.

Hinc illæ differitates Suetonij Claudio c.xxi.Vt, munus, aut esse *iustum & legitimum*,nempe cum venatione:aut inlegitimum, *sine venatione adparatuque*.Item illa,munus,aut esse ordinarium & multorum dierum : ant exordinarium,& *breue,diei vnius vel paucorum*.Breue eiusmodi munus à Claudio dictum *sportula*.Breue nempe hoc munus quasi *sportula*, & quasi *condicta & subita cœnula*, vt loquitur Claudius: Longum & legitimum munus tanquam cœna recta.

Sacri muneris] Sacri Cæsarei,aut sacri Marti.Res omnes Cæsarum sacrę,

vt nemo nescit. Adsentatiunculæ illius principium à Tiberij sæculo. L. Sueton. c. xxvii.

Munus autem accipe nunc vt generica vox illa & complectens gladiatores, venationes, ludos scænicos, &, vt hoc epigramm. naumachiam. Quippe idem munerarius, siue munerator, eodem munere solitus dare & gladiatores & venationem & ludos. Itaque Tullius pro Murena cum dixisset, *amplissimum munus*, id explicat, *ludorum elegantiam, & scænæ magnificentiam*. Vitruuius Procemio lib. x. *Nec solum id vitium in ædificiis, sed etiam in muneribus, quæ à magistratibus foro gladiatorum, scænisque ludorum dantur, &c.* Hinc & *functio theatralis* pro munere, Symmachi epist. xiv. lib. x. Ne rectè in Saturnalibus c. vii. lib. i. persuasi nomine muneris, præter gladiatores & venationes nihil venire.

Naualis Enyo] Bellum nauale, siue naumachia, vt epigramm. xxxii. lib. vi.
——*Belli ciuilis Enyo*, Bellum ciuile.

Hic modò terra fuit] Hìc, in cauea amphitheatri. Hæc naumachia edita fic à Domitiano ad exemplum Titi fratris, de qua Dio in Tito. Edidit consimilem & Nero, Dio in Nerone.

Implendi autem caueas & siccandi rationem L. Seneca tangit epist. xc. vbi de Circo. Qui, inquit, Euripos subito aquarũ impetu complet, aut siccat.

Non credis] Meliùs interrogatoriè, *Non credis?*

Dum laxent æquora Martem] Mari in caueam inmisso, Mars amphitheatralis quasi adstrictus vinculis, siue impeditæ pugnæ gladiatorum: rursus autem aqua emissa, laxatus quasi vinculis Mars, siue iterum gladiatoribus copia pugnandi.

XXV.

De Leandro] Fabellam de amorib. Heronis ac Leandri legere volenti est Ouidij epistolis, & Musæi carmine, quiqui ille. Fabulam vocat Seruius ad iii. Georg.

Exhibiti autem hi amores à Domitiano in naumachia, spectaculo nocturno ad lychnuchos, perinde vt & venationes edidit & gladiatores. Sueton. c. iv. Nocturnum autem hoc in cauea Leandri spectaculum, quia & Leander olim νύχιος, inquit Musæus, πλωτήρ, *Nocturnus natator*.

Nocturna vnda] ἐννύχιον κῦμα Paull. Silentiarius epigr. in Leandrum. Antholog. lib. vii.

Desine mirari] Etsi mirandum, vel quia tempestas mota ingenio, siue automatis in cauea, vt in mari solita moueri à natura: vel quia sceleratus hic Leandri personam sustinens, dignus perire mimica illa tempestate.

Cæsaris vnda fuit] Itaque clemens vt & Cæsar ipse. Vt epigr. cv. lib. i.
Sed norunt cui seruiant leones.

Cum peteret dulces] Alterum hoc & longè diuersum epigramma est à su-

periore. Illud in eum qui Leandri persona velatus enauit ex aqua naumachiæ: hoc vero in historiam, siue tabellam de amorib. Heronis ac Leandri. Vtrunque epigramma tituli vicem adpositum in Domitiani naumachia.

Esse igitur hoc xxvi. epigramma numero debuit, cum titulo, *In eundem.* vt prima editione rectè mihi hæc partitio facta, quam tamen hactenus veteres dubitauêre sequi, quorum opera editus Martialis.

Parcite dum propero] Similiter Ouid. epist. Leandri, & noster hic epigr. cxxci. lib. xiv.

XXVI.

Esse debuit numero. xxvii.

De natatoribus] Qui specie Nereidum, Neptunique lusêre in Domitiani naumachia.

Vario ordine] Strophis in dextrorsum, antistrophis læuorsum, epodis autem chori stantis, siue quiescentis. Strophæ denotantes orbis octaui conuersionem, Antistrophæ motum stellarum errantium, qui orbis octaui conuersioni est contrarius. Epodi verò terræ quietem. Ea de re interpres Pindari, & Demetrius Triclinius commentario de versibus Sophocli.

Fuscina dente minax] Natator specie Neptuni cum fuscina. Deliri, qui de retiariorum fuscina suspicati.

Nexu fuit ancora curuo] Cape de vnco ancoræ, vt Aeneide i.

——*Vnco non adligat ancora morsu.* Sosipater lib. i. *Vncum sacrum* dixit pro ancora sacra.

Credidimus remum) Credidimus remum & ratem esse, non res mimicas vt erant: sed veras.

Et gratum nautis sidus] Vt Homerus, siue quiqui est hymno Dioscurorum.

——ναυ.ταις σήματα χαλά.

Laconum] Castores Lacones Festus in Pilea.

Thetis, aut docuit, aut didicit] Aut docuit vt Poëta: aut didicit vt histrio. Poëta docet; discit scænicus. Interpres Terent. ad Hecyram.

XXVII.

Martiali hoc xxiix.

Blanditur Cæsari] Rectiùs fuisset, De Carpophoro, vt & epigr. xxiii.

Non Marathon taurum] Male vulgarij de Minotauro accepêre, nam est de tauro Marathonio, de quo Tullius iv. Tuscul. Pausanias lib. i. Plutarch. in Theseo.

Nemee frondosa] *Frondosa* quia lucus ei vicinus in quo leo Nemeæus. Strabo lib. iix.

Leonem] Ex luna monstrorum parente lapsum. Dixi ad epigramm. xv.

Hydræ mors vna] Non multiplex, vt Herculi, siue non renata ei capita essent, vt cum secaret eam Hercules.

Tota Chimæra semel] Vnicâ plagâ, siue triformis, aut semel, quia triplex: non auté multis, vt Bellerophonti Chimęra, & quę ter interfici potuerit.

Ignipedes tauros) Aliis Poëtis æripedes illi tauri, siue spiritu quidé igneo, pedibus autem aheneis. Ouid. lib. vii.

Ecce adamanteis Vulcanum narib. efflant *Æripedes tauri*——

Et epist. Medeæ. *Iungis & æripedes in adusto corpore tauros.*

Et mox. *Quorum terribilis spiritus ignis erat*

Ærepedes solidi —— Valerius Flaccus, siue is C. Balbus est Argonaut. lib. iix. ——*Daret æripedes in prælia tauros.*

Apollonius Argonaut. lib. iii.

Ταύρω χαλκόποδε, σόματι φλόγα φυσιόωντε. Ergo si fortean Valerius *ignipedes* dixit, pro celerrimis, vt Virgil. xi. Aeneide de Camilla.

——*Pernicibus ignea plantis.* Aut cum scripsisset Valerius noster *æripedes*, Critica plebes fecit *ignipedes*. *Æripedes* autem celerissimos, vt Virgilij Aeneide vj. *Æripidem ceruam*. Vbi tamé Grammaticorum filij admonent ἐπισυναλοιφὴν esse Aeripedem pro aëripedem. Diomedes c. v. lib. ii. Priscian c. i. lib. xvii. Sosipater lib. iv. Item Apronianus, alij.

At Homerus principio Iliadis v. de Neptuni equis agens, distinguit ἵπποις χαλκόποδας, equos æripedes, & ὠκυπέτας, siue celeres. Vbi Eustathius χαλκόποδας interpretatus σερεόποδας solidungulos, & ἠχόποδας vngulisonos. At Prudentius etiá pro χαλκόποδας dixit *ænipedes*, non vt alij *æripedes*.

Patet nunc ergo iam alios esse *æripedes*, alios aëripedes: & turbare illos, qui hanc varietatem neglegunt, vt Brodæus Miscell. c. xxix. lib. ii.

Vincere sine Colchide) Significanter, *sine Colchide*, id est, Medea. Nam turpe viro seruari à puella. Valer. Argonaut. iix.

Qui modo virgineis seruari cantib. Idas *Flebat*——

Soluere & Hesionem solus) At Hercules non potuit solus, sed cum socio Telamone. Iul. Hygin. fabulis c. xxcix. At Straboni lib. xiii. & Apollodoro lib. iii. mentio hic nulla Telamonis. Seruius verò liberationem illam Hesionæ, fabellam esse ait, ad Aeneid. i.

Et Andromedam) Persei hoc opus, sed cum capite Medusæ. Ouid. fabul. lib. iv. Apollodor. lib. ii. Cæsius Bassus in Arati Phænom. qui creditus Germanicus Cæsar. D. Hieronym. epitaphio Paullæ.

Herculeæ laudis) Mitto Theseum, Meleagrum, Bellerophontem, Iasonem, Perseum, ipsius Herculis ærumnas si numeres, plus est quod præstitit Carpophorus,

Bis denas pariter perdomuisse feras) Sic vulgarij, sed meliùs bis senas. Refert enim ad xii. ærumnas Herculis. Et pariter cum dicit intellegi vult vna ærumna, siue labore, nó vt Hercules paullatim, & ærumnis xii. Stultula dubitatio est in libro de venatione Circi c. xxiix. hoc velit Martialis, vna plaga bis

senas feras confectas à Carpophoro, an eodem die. Et prius illud *verius*, inquit, *esse crediderim*. Imò enim verius vno die muneris, quasi vno labore, siue ærumna. Itaque dixit, *Perdomuisse*. Pergit liber ille uenatorius exorbitare. *Nec minor*, inquit, *est dubitatio in verbis Claudiani Panegyrico Manlij*.

Audaces legat ipsa viros qui colla ferarum
Arte ligent, certoque premant venabula visu.

Quid sit colla ferarum ligare, nisi forte iugari ad iugum à mansuetarijs accipias, aut iniectu sagi capite obuoluto mitescere, & vincula pati, quod verius arbitror. Hæc liber ille *aueis squamosas, pisceis plumatos* scilicet. Nam Claudianum quidem si roges, scripsisse ita vt plebecula nunc habet, negabit: sed

Audaces legat ipsa viros, qui colla ferarum
Arte legant, certoque premant venabula nisu.

Legant, nempe ictui destinent, lectisque certo, neque exerrante, aut vacillante nisu imprimant venabula. *legere*, quod plebi mirare, mirer. Itaque & Marcellus *legere*, inquit, *videre. Hoc & aquilegi* Rescribe. *Hinc & aquilegi*. Vult aquilegos dictos, quia legunt, siue vident, siue oculis vestigāt aquam. Rectius hoc quàm idem alibi. *Aquilex, aquam colligens.*

Legere itaque, videre tanquam scopum, siue σκοπεῖν. Bonum factum, sic & rescribere hunc Claudiani locum supra in c. De venatione.

XXIIX.

Hæc à plebe numeratio, Martiali autem, hoc epigr. xxix.

Laus Augusti) Ita Blennus hic, quiqui ille Grammatici sublingio, qui titulos his epigrammatis fecit, vt quia principium huius epigrammatis est, *Augusti laudes*, lemma fecerit, *Laus Augusti.*

Sic alius huic geminus germanus epithalamium Catulli de nuptiis Pelei indigetauit *Argonautica*, quia principio epithalamij, mentio Argonautarum est.

Augusti laudes) Ediderat Augustus olim naumachiam, de qua Sueton. Augusti c. xliii. C. Tacit. annali xii. huic anteponit Valerius noster Domitiani naumachiam, quam is dedit *effosso & circumstructo iuxta Tiberim lacu* Sueton. Domit. c. iv. Dio Domit. qui ait ἐν χωρίῳ τινὶ καινῷ &c. *in nouo quodam loco*, intelligens scilicet de nouiter *effosso & circumstructo lacu*.

Committere classes) Dilogia. *Classes*, vel in naumachia, vel in pugna Actiaca.

Naualis tuba) Tuba in naumachiis, vt Æneide v. Naualis autem tuba propriè classicum. L. Ascon. in Diuin.

Vidit in vndis) Cape de venatione quam edidit Domitianus in aqua naumachiæ, vt & anteriùs Domitiano Titus. Dio in Tito. Et ante Titum Nero, Dio in Nerone, & Sueton. c. xii.

Edoctæ à magistris, siue mansuetariis feræ natantes, in aqua pugnare similiter vt in arena. Dio in Tito. καὶ τὸ θέατρον ἐξαίφνης ὕδατος πληρώσας, εἰσήγαγε, καὶ ἵππους, καὶ ταύρους, καὶ ἄλλα τινὰ χειροήθη, δεδιδαγμένα πάντα ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς πράττειν, καὶ ἐν τῷ ὑγρῷ. Dico Latinè. *Etiam theatrum de subito impleuit aqua, & introduxit equos & tauros, aliáque id genus cicuria, edoctáque facere in aqua perinde omnia, vt in terra.* Eiusdem ferè sortis & venatio Carini de qua Calpurn. Ecl. vii.

Nec nobis tantùm siluestria cernere monstra
Contigit, æquoreos ego cum certantibus vrsis,
Spectaui vitulos, & equorum nomine dignum,
Sed deforme pecus quod in illo nascitur amni,
Qui sata riparum venientib. inrigat vndis.

Et Thetis & Galatea) Natatrices sub persona Thetidis, & Galateæ.

In æquoreo puluere) In puluere excitato in pontibus quib. aqua instrata, vt in his equi decurrerent tanquam in circo. Eiusmodi pontes in munere Claudij apud C. Tacit. annali xii.

Et Triton) Sic Triton argenteus in Claudij naumachia. Sueton. c. xxi.

Ipse) Significanter, *ipse.* nempe cui notissimi equi Neptunini, quippe filio Neptuni ac tubicini. Ouid. fabul. lib. i. Neptunus,

Cæruleum Tritona vocat——&c.

Domini) Neptuni, qui Tritonis dominus, siue pater. Romanicè dominum pro patre dixit. Romæ patres salutati à liberis suis domini, vt Suetonij Aug. c. liii. Martial. epigr. xlix. lib. i. Ail. Lamprid. epist. Diadumeni.

Putauit equos) Equis Neptunus inuehitur, quos pingit Homerus Iliade xiii. Papinius Thebaide ii. Legend. Eustath. ad Homeri locum antedictum.

Sed equos intellige marinos, siue hippocampos, vt rectè Philostrat. in imaginibus.

Sæuis ratibus) Liburnis. Horat. oda penult. lib. i. —*Ferocior sæuis liburnis.*

Nereus) Aliquis specie Nerei instruens aciem naumachiæ, non pedester, sed eques, equo si forte innatante aquis.

Diues Cæsarea) Rescribe. Cæsareo, diues. Sic epigramm. i. *Cæsareo amphitheatro.*

Fucinus) Metonymicè, Fucinus pro Claudij naumachia edita in Fucino lacu. Dio lib. liix. Sueton. Claud. c. xxi. C. Tacit. lib. xii. Plin. c. xv. lib. xxxvi.

Et stagna) Metonymicè *Stagna Neronis*, Neronis naumachiæ. Neronis duæ naumachiæ. Hinc illud L. Senecæ epist. lxx. *Secundo naumachiæ spectaculo.* Ac Dio quidem in Nerone, expressim duas eius memorat naumachias: Suetonio autem c. xii. mentio vnius tantùm.

Iam illud Valerius noster dixit vituperanter *stagna Neronis*, vt & Papin. lib. iv. Siluar. *Paludes.* *Inducit Nero sordidas paludes.*

Atin

At in laude vndam parem fretis, aut Pontum dixisset, vt laudans Domitiani naumachiam epigr. xxiv. Et æquor epigr. xxvii.

Pigri Neronis. Bene ad stagna iunxit nomen pigri. Nam etiam stagnum, aqua stans & quasi pigra. Lucan. lib. v.

—— *Dum se torpentibus vnda*
Excutiat stagnis —— Silius Ital. lib. iix.
Lenta paludosa proscindunt stagna Rauennæ.

Propert. el. vlt lib. iv. *Paludes vnda lenta.*

Piger auté Nero, quia ἐν φιλοπραγμοσύνῃ, καὶ τῇ ῥᾳστώνῃ χαίρων. *Refugiens negotia, & gaudens quiete.* Dio Nerone Sueton. Nerone c. XLII. Et quia non auxit imperium. Sueton. c. xiix.

Ἀντίθεσις in nomine Neronis. Nero enim Sabinum nomen denotans forté ac strennum A Gell. c. xxi. lib. xiii. Sueton. Tib. c. I. Vrbanè itaq. dictus *Nero piger.* Sic Nero ipse nomen suum tangit Suetonij c. XLIX. ἐν φρέσιν Νέρωνι, ἐν φρέσι. &c.

Hæc porro quasi mantisa esto, quà in obliuijs, quà in exerrationibus scripturæ.

P. II. vbi de theatro concionis loco, addendus & Themistius orat. I.

P. III. vbi de amphitheatri specie longiuscula, etiam illud T. Calpurnij facit Ecl. VII.

Et geminis medium se molib. adligat ouum.

P. VI. vbi de *parabolanis*, adpingo ex veteris martyrologij membranis, quę penes Frid. Lindenbruch Germanum, qui vt alter Chrysanthius Eunapij, ἄνθρωπος ὤν, καθάπερ ὅλος εἶναι ψυχή. In passione SS. Abdonis & Sennes locus *Tunc iußit Valerianus sub voce præconia, vt cum plumbatis cæderentur, dicens. Deos blasphemare nolite. Et iußit eos introduci in amphitheatrum, vt ferarum morsibus consumerentur. Et cum vt audacißimi parabolani ingreßi fuißent, responderunt in conspectu Valeriani dicentes Abdon & Sennes. In nomine domini nostri Iesu Christi introibimus ad coronam* &c.

P. XII. ad ea quæ de longitudine Colossi, iunge. Hyginus pedes XL. fabular. c. CCXXIII.

P. ead. ad ea quæ de pegmate crescente, adscribo ex T. Calpurnij Ecl. vlt.

Ah trepidi quotiens nos discedentis arenæ
Vidimus in partes, ruptaq. voragine terræ
Emersisse feras: & eisdem sæpe latebris
Aurea cum croceo creuerunt arbuta libro:

P. ead. linea IV. a fine, lege. libaui hæc paucula

P. XVI. lin. XIII. lege. Nam recta scriptura est ℥. & lin. XV. *Roma*, inquit, *est vbi vbi princeps.*

P. ead. ad illa quæ de Cilicum pomarijs, adscribo. Et pomaria dixisse Valerium accipio, quia Cilicius crocus in nemore. Sallust. II. historiar. agens de Seruilio bellum gerente in Cilicia. *Iter*, inquit, *vortit ad Corycum vrbem inclutam. pastusq. nemore in quo crocum gignitur.* Marcell. in Crocum. Sed relege. *tectusq. nemore* &c. *De Seruilio Ascon. in Verrin.* III.

P. ead. lin. XXIX. lege. *Imbrem odoratum* Antonius Musa &c. lin. ead. Procemio.

P. XXIV. linea v. lege *adnumeres*) lin. XXII. adde. Et Ecloga lib. IX. ὀκτωμύρι τῶ σταδίῳ.

P. XXVI. linea XX. lege. *leonem*]

P. XXVII. linea II. post illud, tanquam Orpheus, adde. Alius pro Leandro vt infra epigr. XXV.

P. XXXIV. vbi de ingenio pro machinamento, adde sic vsurpari Capitularijs Caroli Magni c. XXXI. lib. II. c. CCXIV. lib. VII. Gregor. Turonens. c. XX. lib. VI.

P. ead. lin. XVI. lege. πυῤῥχίζοντας

P. XLVI. lin. VII. lege. *prælijs.*

P. LV. post illud, siue σκοπιᾶ. iunge. Quod Maroni Æneide X. est, *speculari.*

-- *speculatus in agmine longo.* -- *Obuius ire parat.*

MEMORABILIA IN COMMENTARIO Marcilij.

NICOLAI RIGALTII

AD

M. VALER. MARTIALEM

NOTÆ ALIQVOT.

Quas passim ad oram sui codicis adscribserat, eas hîc veluti in synopsi collegimus.

NIC. RIGALTII
AD MARTIALEM
NOTÆ ALIQVOT.

AD. LIB. I.

EPIGRAM. III. *Sacrum Floræ.*] Scribſit olim M. Cato librum de re Floria, conciſa oratione, vt indignationem magiſtratuum in Florales excitaret. Cur. Fortunatianus lib. 2. Artis Rhet. Scholicæ, p. 61. Eius libri de re Floria meminêre & Gellius lib. X. cap. 13. & Non. Marcell.

Epigram. IX. *Facili ſanguine.*] Facilis ſanguis eius qui ſingulos artus ſuos fortunæ prodigendos dat, quæſtu atque compendio gloriarum. Vid. Gell. lib. II. cap. 27.

Epigram. XII. *Cum data ſint equiti*) Fruſtra ſunt qui difficultatem faciunt in Epigrammate perfacili, ſi conferatur & componatur cum 33. huius lib. in eundem Sextilianum.

Epigram. XVII. *Sunt mala plura.*] In libro edendo ſaltem ſeruari debet temperamentum, quod in melle vendendo propoſuit Apicius, doctus gulæ artifex, Epimeles 15. *Mel malum*, inquit, *bonum facies ad vendendum, ſi vnam partem mali, & duas boni ſimul miſcueris.*

Epigram. XLII. *Pallentia ſulphurata.*) Sic in lege 55. De legatis III. *Sulphurata de ligno.* Allumettes. Vid. Epig. 10. & 57. lib. XIII.

Epigram. LVI. *Albus in officijs.*) Vetus Interpres Iuuenalis ad illud Satyr. X. --- *niueos ad frena Quirites. In candidis togis*, inquit, *officium facientes*. Hinc explicandus Martialis. Et fallitur Calderinus.

Epigram. LVII. *Continuis vexata.*) Videatur Epigram. ad Ouidiũ lib. IX. Ep. 100.

Epigram. LXXVII. *Hæc ſapit.*) Phædrus lib. III. Fab. 56.

O nata merito ſapiens dicère omnibus, &c.

Alludit enim Martialis ad eam Phædri de Minerua fabulam. Videſis & quæ ad eam notauimus.

Epigram. LXXIIX. *Solevtitur.*) Insolatur. ἡλιάζεται. Vetus Gloss.

Epigram. LXXXVI.] *Non amat inde locum.*] Phædrus lib. I. fab. 8. *Nemo libenter recolit, qui læsit, locum.*

Epigram. LXXXIIX. *Animæ odor)* Titinnius, Fullonibus : *Interea fœtida anima nasum oppugnat.* Et de inferiore gutture Plautus Aulularia, Sc. Postquam obson. *nequid animæ forte amittat dormiens.* Alludit ad gulam Follis, qui in veteribus Glossis exponitur, Θύλακος καμίνου. ασκός. *Follex.*

Epigram. CVII. *Interponis aquam.*) Sic ille nequam paralyticus apud Petronium : *Hausi*, inquit, *parcius merum.* &c. Ebrij scilicet in venerem segniores. Et aptissimè ad Martialis mentem dixit Epigrammatarius ἀνώνυμος lib. II. Antholog. ἐν συμποσιακοῖς ἀστείσμασι.

Χαῖρε κυρτάμβυκε τετρατύμφαις πτερωτὸς αὐτός.
Τῦμος καὶ θαλάμοις ἐστὶν ἐπιμόχθος.
Εἰ δὲ πολὺς πιθύσειν, ἀπέστραπται μὲν ἔρωτας. &c.

AD LIB. II.

Epigram. XXIX. *Non hesterna sedet.*) Ludit Martialis in nebulonē, qui nobilium numero inseri cupiebat. Et gemmis quidem ornatus, pretiosis vestibus indutus, vnguentis delibutus, comtus ac politus erat : verùm ne hesterna quidem lingula lunatâ sedebat plantâ, nec læsum pedem aluta coccina tegebat. ceterùm inscriptum fronti habebat epigramma numerosis inductum splenijs. scilicet, stigmatias erat. Frustra hi versus in Animaduersionibus tentati sunt.

Epigram. XXXI. *Supra quod fieri.*) Ancipiti ioco inest nequitia, quā nolo clarius declarare.

Epigram. XXXVII. *Tra. pu. domum ferenda.*] Sordidus iste mos helluonum notatur à Theophylacto Simocata in Epist. 14. *ὁ δὲ Θεόπομπος ὑπὸ σπατάλης τῶν ἱερῶν τὰ πλεῖστα ἐκβέβρωκε, καὶ τὰς ἀκρίδας οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξερρόφησεν, ὁ δὲ τρυφῆς ἐγκλείς. καὶ μαγείρων ἵνα ἤπιμ... κόλπον κομίζεσθαι οἴκαδε.*

Epigram. XLVII. *Conchis Cytheriacis.*) Conchas puellarum intellige. vel potiùs, Conchas Venerias, virginali seu feminali glabro consimiles, de quibus Plinius lib. IX. cap. 33. *Nauigant ex his veneriæ, præbentesque concauam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant.*

Epigram. LXIV. *Marsia caussidicus)* Videatur Sollius Apollinaris, Carmine XIII.

Epigram. LXVI. *Hoc facinus Lalage.*] Iuuenalis Satyra VI.

Disponit crinem laceratis ipsa capillis &c.

Plecusa.] Nomen ornatricis, Πλέκουσα. à componendis, comendis, nectendisque crinibus. Sic apud Iuuenalem d. Sat. Psecas, ab eo quod Græci dicunt, ψεκάζειν. Vetus Interp. ad vers. 489. Glossarium vetus ms. *Κομμοῦν, τὸ σῶμα ὡραΐζειν, ἐπεὶ καὶ κομμώτριαν λέγουσι τὴν κοσμοῦσαν καὶ ἐμπλέκουσαν.*

AD LIB. III.

Epigram. XVI. *Quodque tibi tribuit subula, sica rapit.*] Scitè nimis subulam cum sica componit. Subula enim ὀβελὸς est, & stilum siue graphium fere repræsentat, quo veluti sica infestæ & armatæ Patrum manus apud Senecam lib. I. de Clementia. Sic etiam obelisco, tanquam sica, malos versus iugulabat Aristarchus. Item subula coquinarium fuit instrumentum. Glossæ veteres: ὀβελὸς ὁ ὤ ὀπτῶμεν, *Subula*, *veru*. Vnde & hastæ quibus præfixæ erant quasi subulæ, ὀβελίσκοι. Scholiastes Aristophanis: τῷ ῆ ὀβελίσκῳ ἰχθὺν τὸ αὐτὴ δόρατος. Idem. τὸ ὀβελίσκον. ὅπερ ἐστὶν ἡμῖν δόρυ. Sic apud Dionys. Halicarnaſ. lib. V. ξύλα θερμὰ καὶ χαλκῆ σιδήρους ὀβελίσκους ἔχοντα. Veruta pila, Festo & alijs.

Epigram. LIIX. *Sordidæ cortis.*) Cortis siue Curtis, vne court. Vnde & Cortinarij, Cortelinj, Coortales, Courtisans, valets de Court, apud recentioris æui scriptores.

Ibidem. *Coactos non amare capones.*) Aliter de se sentiebat Apuleianus ἀνεχόμενος:

Amare, inquit, *liceat, si potiri non licet.*

Epigram. LXIII. *Femineas cathedras.*) De femineis cathedris habes apud Phædrum lib. III. fab. 47.

Epigram. LXXXII. *Hos Malcionis patimur.*) Malcio, quasi, Malacio, μαλακός. Totum autem hoc epigram. bene conuenit in Trimalcionem illum, de cuius cæna Petronius Satyr.

Epigram. C. *Cursorem sexta.*) Cursor, seruus, laquais. Vid. l. fernis vrbanis. De leg. III. Glossæ χύρσωρ, *exercipes.* Ταχυδρόμος, δρομεύς, ὁ χύρσωρ, Suidas: Κυρσῶρες, οἱ διά ῥύμης. κῦρε τρέχε.

AD. LIB. IV.

Epigram. IIX. *Matutinum Iouem.*) Cæsarem Martialis Iouem suum vocat. Sic domini a seruis suis, humani Ioues, appellantur. Plautus, Casina, Scæ. *Vna edepol.*

--- ST. quid id refert tua?
Vnus tibi hic dum propitius sit Iupiter,
Tu istos minutos caue deos flocci feceris.
OLY. Nugæ sunt istæ magnæ, quasi tu nescias,
Repente vt emoriantur humani Ioues. &c.

Epigram. XX. *Cerelia pupa.*) Pupus, pupulus, & pupillus, puerilia & blandæ appellationis nomina.

Epigram. XXII. *Perspicuæ plus vetuistis aquæ.*] Scilicet, ne vltimam amoris lineam pertingerem, neue oscula quinta parte venerei nectaris imbuta carperem. Τὸ, plus, in re amorum idem est Martiali, quod Ouidio, *cetera*:

Oscula qui sumsit, si non & cetera sumpsit;
Hæc quoque quæ sumsit perdere dignus erat.

& Eustathio Philosopho, τὸ ἐρωτικώτερον. lib. IV. Ismenes & Ismeniæ: καὶ πάλιν ἐφίλουν αὐτήν, καὶ πάλιν ξυνεθλίβουν, καὶ τὸ δρᾶν ἐπεχείρουν ἐρωτικώτερον. Clitophon verò apud Tatium, illud Plus, si oscula desint, nihil esse ait. Τὸ μὲν γὰρ ἔργον τῆς ἀφροδίτης, καὶ ὅρον ἔχει καὶ κόρον καὶ οὐδέν ἐστιν ἐὰν ἐξέλῃς αὐτοῦ τὰ φιλήματα. φίλημα δὲ καὶ ἀόριστόν ἐστι καὶ ἀκόρεστον καὶ καινὸν ἀεί. τρία γὰρ τὰ κάλλιστα ἀπὸ τοῦ στόματος, ἀναπνοή, φωνή, καὶ φίλημα.

Epigram. XXIIX. *Nudam te sta. tuus Lupercus.*) Fortasse alludit ad morem antiquum, de quo Iuuenalis Sat. II.

Non prodest agili palmas præbere Luperco.

Vetus Interpres: *Steriles mulieres februantibus Lupercis se offerebant, & ferula verberabantur* &c. Nempe sterilem se fingebat Chloe, vt sæpe a Luperco subagitaretur.

Epigram. XL. *Atria P. stabant cum stemmate toto*) Plena erant infulis, lineis, flexuris cognationis & gentis. Plinius lib. XXXV. cap. 2. *Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas.* Seneca lib. III. de Beneficijs cap. 38. *nomina familiæ multis stemmatum illigata flexuris.* Hinc apud Ausonium in Gratiarum actione, *Replicare stemma.* & Sidon. Apollin. Epist. 12. lib. 7. *Explicare stemmata.* Plutarch. initio Numæ: καίπερ ἐξ ἀρχῆς εἰς τοῦτον καταγαγεῖν τῶν στεμμάτων ἀκριβῶς δοκούντων. Nec leuis error in Gallica versione ob minimè intellectam stemmatis significationem.

Epigram. LXVI. *saucia vena mero.*) Vena, τὸ μένος. Notaui ad Phæd. lib. I. fab. XX.

Epigram. LXXXVII. *Inuersa pueris arande charta.*) Olim vix inuersa charta scribebant. Sidon. Apollin. lib. II. Ep. 9. *Quarum quoque replicatio fieret amœna narratu, nisi epistolæ tergum madidis sordidare calamis erubesceremus.* Hinc ipse Mart. Epig. 16. lib. IIX. *Scribit in auersa Picens epigrammata charta.* &c.

AD LIB. V.

Epigram. XXV. *Diuitiæ locariorum.*) Scribe, *lorariorum.* id est, μαστιγοφόρων.

Epigram. XXXIX. *Ducenties accepit, & tamen viuit.*) Vide supra Epig. 65. lib. II. Hic verò placet nodum in scirpo quærere. Iocatur Martialis in Pætum, qui morte vxoris ducenties H-S lucri fecerat: ait eum fortissimum esse, qui ducenties accepit, & tamen viuat. quasi, scilicet, CC. plagas accepisset, siue CC. ictus sustinuisset. Atque hoc etiam epigrammatis acumen esse aio, quod insulsissimum fecit Auctor Animaduersionum.

AD LIB. VI.

Epigram. XXI. *Tam frugi Iuno vellet habere Iouem.*] Salax & petulans Iupiter a Poetis celebratur. quod illis eleganter exprobrat Arnobius

lib. IV. aduerſ. Gentes. *Nonne illi fuerat ſatis Iuno, nec ſedare impetum cupiditatum in regina poterat numinum, quum nobilitas eam commendaret, tanta facies, oris dignitas, & vlnarum niuei marmoreique candores? An vxore contentus haud vnâ, concubinis, pellicibus, atque amiculis delectatus, impatientiam ſuam ſpargebat paßim (vt bacchari adoleſcentes ſolent) ſalax deus?* Legendum verò: *vt vagari adol. ſol.* Sic Martialis ſupra hoc ipſo epig.

Legitimos eſſet cum vagus ante toros.

Sic etiam Perſius Sat. VI. *vagum inguen*, dixit:

Quum moroſa vago ſingultiet inguine vena:

Gloſſarium vetus: Σποράδην, *vagerasßim.* Scribo: *vagè, paßim.*

Ibidem. *Arcano percußit pectora loro.*) Id eſt, κεστῷ, ceſto. ſic emendandus Minutius: *Loro Veneris illectum, flagrantiùs quàm in adulteras ſoleat, cum Iunone vxore concumbere.* vulgò legitur, *thoro.* malè. Lorum Veneris, ceſtus eſt: & ab Homero. Ἰλιάδ. γ. vocatur ἱμὰς πολύκεστος. Scholiaſtes: πολυκέντητος, πολύῤῥαφος, ποικίλος. ἀπὸ δὲ τοῦ ὁ τῆς ἀφροδίτης ἱμὰς ὠνομάσθη κεστός. Idem: ἱμὰς, λῶρος. Vetus Gloſſarium ms. ἱμάντες, λῶροι. Vide Notas ad Onoſandrum pag. 38.

Epigram. LXXIIX. *Oculo, valebis, inquit.*) Sic in Epigr. Lucillij lib. II. Anthologiæ, amiſſurus oculum dixit: χαῖρ' ἱερὸν φῶς.

Epigram. XC. *Vxor eſt duorum.*) Quaſi binas nuptias eodem tempore cõſtitutas habet. quod turpe eſt, & infamiam parit, ex verbis Prætoris. D. De his qui not. infam. Biuiram veteres dicebant vxorem duorum virorum. Nonius: *Biuiras*, inquit, *vſus viduas appellat.* Imo fortean potiùs adulteræ dictę biuiræ. & ita meliùs quàm de vidua, locus Varronis accipietur: *Ad biuiram venio, cùm vellem oſtendere quid vellem, Metamelos Inconſtantiæ filius me reprehendit.*

AD LIB. VII.

Epigram. XVII. *Acceßi quoties ad opus, miſtisque mouemur I.*) Hoc eſt quod Vlpianus dixit, *in ipſis rebus Veneris.* quod Solo & Draco dixerãt, ἐν ἔργῳ. l. 23. D. ad l. Iul. de Adult. Harmenopulus, ἐν αὐτῷ ἔργῳ τῆς μοιχείας, ἐν συμπλοκῇ. Tertullianus lib. de Anima cap. 27. *In ſolenni ſexuũ officio, quod marem ac feminam miſcet. in concubitu communi. in illo ipſo voluptatis vltimæ æſtu, quo g. v. ex.* Ouidius, *in veneris gaudiis.* Papianus lib. Reſponſorum, tit. 26. *ita vt vnum ſint, & ſeſe commiſceant.*) Catullus, *truſantes.* Hyginus in fab. *venerantes.* Fabius Declam. 291. *Dum rem faciunt maritorum.* Martianus Felix lib. I. *in maritali vacatione.* Petronius, *in officio nuptiali.* &c.

AD LIB. IX.

Epigram. xii. *Dicunt Earinon.*] Earinus, vernus. Tertullianus lib. de habitu muliebri cap. 18. Deum, ait, creare potuiſſe oues earinas: id eſt, virides. qui color propriè verni temporis eſt.

Epigram. xvi. *celebrata.*) non malè in quibuſdam codd. *ſcelerata.* dici tamen poteſt, celebrata Chloe, famoſum & nobile ſcortum.

Ibidem. *Se fecisse.*) Trifariam accipi poteſt ambiguitas huius verbi: Se feciſſe, hoc eſt, ſe tumulum poſuiſſe. vel, ſe feciſſe, ſe necaſſe ſeptem viros. vel denique referri poteſt ad res venereas: & pulcrè conueniet Chloe meretrici.

Epigram. xlii. *Quod digitis Pontice perdis, homo eſt.*) Qui Talaſſionem indicunt manibus libidinoſis, aut illicita & infanda venere vtūtur, hominem perdunt, & paricidæ ſunt. Notandus in hanc rem Minutij locus: *Vos enim nec inuicem agnoſcitis, & in mutua odia ſæuitis: nec fratres vos, niſi ſane ad paricidium recognoſcitis.* Nimirum illi Fratres dicebantur qui nefario concubitu turpe perdendi hominis præſtabant officium. Item qui faciunt ἐν χερὶ ἀνόμημα, quęque exercent κάτω ἐν παραπτώμασι, paricidæ dici poſſunt. διὰ τῆς ἐσχάτης ἀπάτης καὶ φρενοβλαβείας.

Epigrã. LXXXIX. *Denſo cùm iaceã triente blæſus.*] Ebrij ſcilicet vt mentis, ſic & linguæ compotes non ſunt. Etenim caput ſenſuum omniũ arcem occupat grauedo, ſopor, κάρος ἐξ οἴνου, καρηβαρεία, quæ Latinis Elucus ſiue helucus. Apuleius Apol. *Craſſus ipſe vbi gentium eſt? An Alexandriam tædio domus remeauit? an parietes ſuos detergit? an, quod verius eſt, ex crapula heluco attentatur.* Sic emendandum puto hunc locum. nam corruptè vulgò legitur: *ex crapula helluo att.* De eluco Feſtus, & Tertullianus lib. De coron. mil.

AD LIB. X.

Epigram. xxv. *Tunica præſente moleſta.*) De hac tunica dixi ad Onoſand. pag. 17. & Phædrum, lib. IV. Fab. 60.

AD LIB. XI.

Epigram. xx. *Diſerta es.*) Laſciua es & ſalax. Sic intellige lib. ix. Epig. 12.

Nobis non licet eſſe tam diſertis,
Qui muſas colimus ſeueriores.

& lib. VI. Ep. in Laberium:

Verſus ſcribere qui poteſt diſertos,
Non ſcribat, Laberi, virum putabo.

& lib. XII. Epig. in Sabellum:

Tanti non erat eſſe te diſertum.

Epigram. LXXII. *medicæque recedunt.*) Scribe, *medicique.*

Epigram. LXXIII. *Drauci Nata ſui vocat pipinnam*) Si quid mutandum, libens ſcriberem, *piſinnam.* hoc eſt paruulam. aptiſſimè ad ſequentem verſum. Auctor Gloſſarum in Perſium citat hunc verſum Labeonis Gram. *-- Crudum maduces Priamum, Priamique piſinnos.*
Id eſt, paruulos filios.

Epigram. xcv. *Iura, verpe, per Anchialum.*) Rumor erat Anchialum puerum Martialis, a poeta quodam Iudæo pædicari. arguit eum Martialis quod natus in ipſis Solymis, adeoque ſanctior & caſtior putaretur,

tamen pædicaret. Negabat ille simul & per Deum iurabat. At proterue Martialis, iura, inquit, per ipsum Anchialum, puerum meum. In odium Iudaicæ religionis. Nec assentior viris doctissimis qui aliter interpretantur. Quod attinet ad nomen Anchiali exstat vetus Epigramma: Anchialus Lesbiæ.

Hospes sta, & lacruma, si quid humanius in te est,
Ossua dum cernis consita mœsta mihi.
Quoius laudati mores, & forma probata 'st
Anchialo, quem cura anxia debilitat.
Lesbia sum, quæ dulcis mores sola reliqui,
Et vitam viuens parui in officijs.
Sei nomen quæris, sum Lesbia: si duo amantes,
Anchialus dulcis cum suo homine Spurio. &c.

Epigram. xcix. *Labra pingui delibuta ceroto.*) Pinguia labra, quasi cerata, siue cera inducta. Cerotum, κηρωτόν. Vet. gloss. κηρῶ, *cero*. κήρωμα, *ceroma*. Hinc emendandus Arnobij locus insignis lib. vi. *Inter deos*, inquit, *videmus leones toruissima facie, mero oblita minio, & nomine frugi serio nuncupari. Si simulacra hæc omnia superiorum sunt imagines numinum, ergo & in cœlo habitare dicendus est deus talis, ad cuius formam & speciem simulacri huius similitudo directa est: & videlicet vt hic, iste; ita illic, ille, sine reliquo corpore persona est, & facies sola, fremibundus hiatibus toruidis, dirus, sanguineo decotoro malum dentibus suis comprimens &c.* Si verum amamus, legendum: *dirus sanguineo de ceroto.* hoc est, quod ipse supra dixerat, *facie mero oblita minio.* quo modo etiam, pro, *toruissima facie*, dixit: *fremibundus hiatibus toruidis.* Ceterùm, vt de vna fidelia duos parietes dealbemus, hæc Arnobiana de Sole accipiéda sunt, qui leonino vultu pingebatur, dicebaturque Osyris frugifer: Papinius Statius Thebaid. I.

--- seu te roseum Titana vocari
Gentis Achemeniæ ritu: seu præstat Osyrin
Frugiferum.

Vnde & iocatur Arnobius, ait enim eum nomine frugi serio nuncupari, cùm tamen ebrij faciem potiùs præ se ferat, mero oblitam minio, quasi, si placet, nimio mero. Nihil autem mutandum in illis verbis, *nomine frugi serio nuncupari.* quamuis aliter putet Theod. Marcilius Interpretam. Leg. XII. pag. 127. De leonina Solis facie, Placidus Lactãtius Comment. ad Thebaid.

AD. LIB. XII.

Epigram. XLIX. *Grandes vniones.*) Insignes baccas, Horatio Satyra 3. titulatos, elenchos, indices, margaritas oblongas. Vet. Gloss. *Elenchi*, μαργαρῖται μεγάλοι. Iuuenalis Sat. vi.

Auribus extentis magnos commisit elenchos.

Videatur vetus Interpres.

Epigram. LXXIIX. *Multis dum precibus.* Simile illud de canum legatis ad Iouem apud Phædrum lib. IV. Fab. 76.

Ibidem. *Offensus genitor &c.*) Quasi Aethon crepando religioni vitium fecisset. Elegans fragmentum ex lib. M. Catonis in L. Veturiū: *Domi quum auspicamus, honorem me Deum immortalium velim habuisse. Serui, ancillæ, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit. Si cui ibidem seruo aut ancillæ dormienti euenit quod comitia prohibere solet, ne id quidem mihi vitium facit.*

Ibidem. *Post hoc flagitium.*) Sic Plauto fores crepantes flagitium facere dicuntur.

Epigram, LXXXIX. *Qui solus inopi præstat & facit turbam.*) Phædrus lib. III. fab. 78. *Æsopus domino solus quum esset familia.*

AD LIB. XIV.

Epigram. LXXIX. *Priapus siligineus.*) Vide ad Phæd. fab. 72.

Epigramm. LXXIII. & LXXIV. *Psitacus. Coruus.*) Arnobius lib. II, *Discit verba psitacus integrare, & nomina prorsus expromere.* Liber m s. in Bibliotheca Regia. *& nom. corsus expromere*. Inde conijcio scribendum esse: *& nomina coruus exprom.*

Epigram. CLIII. *Semicinctium.*) Vn demiceinct, vne estreinte. Nicetas Choniates in codice barbaro-græco dixit, τζιναίνιν, ἤτι βίνκλιν. Semicinctio, quasi laqueo, ad informem nodum, vtebatur ille apud Petronium Sat. *Et iam semicinctio stanti ad parietem spondam iunxeram* &c. Nec erat quod hunc locum, quasi desperatum, deponeret eruditissimus author Animaduersionum in Petron. pag. 336.

Epigram. CXXCII. *Ebrius Prometheus.*) Vid. Phædrus lib. IV. fab. 73.

